

LÍRAI PRÓZÁK
1922–1930

1922

ALKONYHALDOKLÁS

Dubrovnik, Szent György hava

A stradonén megelevenedik az élet, az alacsony, bolthajtásos üzletekben felgyúlnak a lámpák, a keskeny, lépcsős sikátorokban égett olajszag bujkál, mintha csak Toledo mellékutcaiban ögyelegnének. A torre d'orologio órája hetet mutat, és a campanilékben megkondulnak a nyájas szavú estharangok.

Nyugat felé a szemhatár élesebb, keményebb, kékebb lesz, félnék, rózszaszín sóhajú felhők úsznak a messzeségben, talán az apuliai partok felett, a tenger rosszkedvű, mogorva sötétszürke köntösbe burkolószik, és nyugtalanul hánykolódik, mint elégedetlen szörnyeteg. A Fort San Lorenzo büszkén, megvetően nézi a felfortyanó hullámhegyeket, melyek tehetetlenül pukkannak szét a likacsos sziklákön. Hosszú, puha szálak hálózják be az égboltot, fáradt árnyak helyezkednek el a loggiák, az ódon kapuk ölében, a meghitt utcázugokban, és ebbe a lankadt tompaságba belerikít a kikötő vészpiros lámpása.

Este van, és a hívők utolsó miatyánkra térnek be a borongós templomokba. Felmegyek a lépcsőkön, és halkán kinyitom az ajtót. Lány, békés homály és lankadt áhítat bóbiskol az öreg chiesában. Néhány ványadt, jámbor asszony ül a padokban, elszórtan, bágyadtan, meggörnyedt vállakkal. A barokkos főoltár már aludni készül, Ragusano San Biagiója időnként lehunyja a szemét, Aquinói Szent Tamás fáradtan tartja kezében a bibliát, Szent István is unja már oly mereven tartani az olajágot, úgy látszik, mindkettő pihenni szeretne. Jobb oldalt Tiziano Madonnája emeli égnek szeméit, a sárga szakál-

lú San Biagio pedig öreges szeretettel nézi őt, mint apa, ki büszke a lányára. De azért látszik, hogy ők is álmosak már, nem is szólva a sarokban térdeplő gróf Pozzáról, aki egészen komolyan aludna, ha a bájos mosolyú Tiziano-angyal nem veregetné meg időnként a vállát.

A homály szétnyílik, meghízik, és csendesen, de komolyan megveti ágyát a nagyon öreg istenházban. A színek, vonalak, csillogások, patinák, emlékek és áhítatok összeolvadnak, eltompulnak, mint távoli tegnapok ködképei. Rég elhantolt századok háborúi, stílusok vetélkedései, művészi és nemzeti irányok harcai összeölelkeznek mint sápadt fohászok, mint keces angyalkák a kéklő magasságokban. A korai olasz reneszánsz átkarolja a velencei gótika változatos vonalait, és megértően magához öleli a lusta, öblös bizánci hajlásokat. A béke és a megértés hosszán, engesztelően összecsókolódnak a középkori oltárok felett.

Béke van. Csend van. Egy gyerekarcú fráter végigeszozog a főoltár előtt, hirtelen letérdel, majd eltűnik a sekrestyében. A jámbor, szomorú asszonykák kicsoszognak, és bőven befröcskölnek magukat a poshadt szenteltvízzel. Egész sötét lesz már, a vasrácsos ablakokra fátyolfüggönyöket húz a homály, mint kényes öregúr, aki nyugodtan szeret aludni. Az örökmécs gyulladt vörös szeme kissé fölpislog, még egyszer örökködn körülnéz az elalvás előtt, majd ismét összehunyorítja szemét, mintha ő is nyugovóra térne.

Meghalt az este.

AKVARELL LACROMA SZIGETÉRŐL

Halkan, lágy ringással közeledik a bárka a fáradt, fehér sziklaparthoz. Az életnek, a mozgásnak, a törtézésnek, a haladásnak, a kenyérgüzdésnek, a holnapgondoknak sehol semmi nyoma. Egyszerre azonban a bús fejű sziklák közül fehér hasú sirályok rebbennek fel, mint ijedt gondolatok. Olykor fájdalmasan felsírnak, akárcsak felébredt csecsemők vagy eltévedt kőlyökmacsok, azután leszálnak a hintázó hullámokra, és megint csend van.

Kiugrom a bárkából, és fellélegzem. Fűszeres, fájdalmas levegő: a sudár ciprusok, a hízelgő babérbokrok, az ábrándos, édes illatú mirtuszok lélegzése. Felfelé megyek az elhagyott ösvényen, és körülölel-

nek a pínecák, a pálmák, az olajfák változatos zöldjei. Ó, mennyi árnyalata, mennyi hangulata és szeszélye van ennek a színnek! Itt csendes, nyájas, ott komoly, szinte szomorú, amott a kaktuszok és agávék levelcin hamvas, hideg és zárkózott, a fügefák, az oleanderek, a babérok zöldje melegebb, lágyabb, hízelgőbb, a pálmalegyezőké pedig mosolygós, kacér és jókedvű. Borzalmas üresség, döbbenetes hangtalanság. Schol senki, csupán a tenger zúg fáradtan, álmos ismétlődéssel. Lassanként azonban derültebb tisztássa szélesedik a szűk ösvény, és a zöld keretből előlép az évszázados klastrom nyugodt, közönyös arculatja. Körülötte elzúllott park, csupa pálma és sárga meg rózsaszín virág, a park közepén egy ledől szobortalapzat, a háttérben pedig néhány szomorú, csonka oszlop álldogál likaacson, búsan, mint a történelem merev silbakjai.

Ez a siket magány valami dohos, középkori levegőt varázsol erre a szigetre. Előlépnek Szent Benedek rendjének mogorva arcú szerzetesei durva csuhában, kövér, írott kódexekkel, az egyik a rácsos ablak mögött tarka iniciálét rajzol az annalesbe, a másik Vergiliust magyarázza néhány nemes, raguzai ifjúnak, a harmadik egy homályos cella mélyén Boccacciót olvassa félve, szomjasan, vértüktetős képzelettel. Majd megjelenik oroszlánszívú Richárd, mellén nagy fehér keresztrel, a Szentföldről jó, ideges és rosszkedvű, bosszankodik a csésécsap zsoldosok és a kényelmetlen, hosszadalmas utazás miatt. Megjelenik Zsigmond magyar király is sápadtan és nyugtalan tekintettel. Bajazid szultán elől menekül, a csata csúnya vereséggel végződött, és most menedéket meg öltaimat kér. Rosszul beszél latinul, de a szerzetesek azért megértik, udvariasak és résztvevő arcot mutatnak, dupla pokrócot terítenek az ágyra, estére pedig sült hallal kedveskednek az idegen uralkodónak. Amott megint az egyik ösvényen Miksa mexikói császár tekintélyes szakállú alakja bukkan fel. Fejét lehajtja, léptei fáradtak, elmélyed a síri csendben, a tökéletes ijesztő egyedüllétben. Talán Mexikóra gondol, új hazájára, új, idegen szokásokra és emberekre, és fennhangon gyakorolja a nyúlós spanyol szavak kiejtését.

Különös érzések fakadnak ebben a múltat, halált és mirtuszszagot lehelő mozdulatlanságban. A történelem közelebb jó, a képzelet elevebb lesz, és az élet érthetlenné válik. Minden cél, minden nyugtalan törekvés, minden lázas tülekedés elfullad, eltikkad ebben

a gyönyörű, néma merevségben, ahol minden emlék lemondásról, visszavonulásról, lappangó halálról szól.

Felmegyek a Fort Royalba. Kétoldalt nyalka ciprusok állnak őrt, mint óriási pomerániai gárdisták, mögöttük píncák és oljafák sötélenek, itt-ott pedig vidám, sárga virágú bokrok köszöntik a jövővényt. Fönt az erődben csupa rom és pusztulás minden. Megállok az egyik sziklafokon, és széjjeltekintek a messzeségben: ott Lapad zöldellik frissen, duzzadtan, távolabb a Pittini-szigetek vibrálnak párában és messzeségben, a tenger pedig jókedvű, kacagós a nap csókjaitól, mint forró vérű szerető.

Hirtelen eszembe jut, hogy a raguzaiak erről a szikláról gurították a tengerbe a zsákba kötött templomrablókat, meg a köztársaság árulóit. Ott lent a parton egy fehér kőkereszt pedig egy puskaporos hajó robbanását jelzi, melynél mindenki odaveszett. Megborzongok. Ez a bájós, bűvös, buja sziget tele van rommal, reménytelenséggel, halálemlékekkel. Meg akarok fordulni, de kezemet marasztalóan megfogja a Magány:

– Ó, ne menj még el. Hagyd ezt a csúnya, lármás világot, a tajtékos önzést, a lihegős gyűlöletet. A vigasztalan és bús homlokú emberek megpihennek, megnyugszanak itten a süket, illatos mozdulatlanságban. Itt senki, itt semmi sem bánt . . . Maradj hát itt, ó, maradj . . .

Tétován nézek széjjel. A píncák, a ciprusok, a pálmák meg az okkersárga bokrok hívogatóan, helyeslőleg bölintanak:

– Maradj itt . . .

Eszembe jut az üvöltős embernyüzsgés hazugsága és hiábavalósága, a mindennap ezernyi irigy töviskarcolása, a mocskos, marakodós ételzsibongás, és fejem fáradtan lecsik, torkom pedig összeszorul, mintha könyörtelen kígyó csavarodna köréje. Olyan furcsán, olyan fonákul fáj az élet.

ELÉGIA POROS PRÓZÁBAN

Mocsaras rónán hérccekre vágytam
Ady

Lehunyam szememet, és messze járok. Szállok a kék végtelenbe, a lenge megtisztulásban, álmok, vágyak, mosolyok felhői felé. Repülök, majd ismét lehullok, mint sokszor, mint mindig. Lehullok a porba, és bambán, piszkosan tápászkodom fel.

– Ó . . .

Menni kellene, akarni kellene, de csak kinyújtom a kezemet az ég felé, a holnap felé, mint ijedt, suta pogány a füstölgő kórakás előtt. Segítségért kellene kiáltani, de senki se hallja, senki se érti a szavam. Szaladni szeretnék, de megbotlok, lábamon béklyó van, kezemet otromba markok szorítják, vállamat görbére nyomják az átkok, mint súlyos rőzsekötég a mesék szegény emberét. Gyenge vagyok, és egyedül vagyok, és vonszolom magam tovább az izzadt, tespedt rónaságon nyűgös hétköznapok, mulya vigyorgások, apró tövisű bogáncsok között.

– Ó . . .

És csoszogok, topogok tovább lecsukott fejjel, roggyant térddel, erőtlén kézzel, néma ajakkal. Már nem kérdem: merre? hová? Sohasem kérdem, miért? és meddig? Távrolról olykor csábos délibábok csalogatnak, hódítós napok hívnak, integetnek. Én mosolygok, mint torz keleti isten, legyintek a kezemmel nagyon fáradt emberek módjára: szép, szomorú, könnyes hazugságok! És csodálkozom, hogy milyen furcsa és kegyetlen az élet, milyen örült kavargás, mennyi gyűlölet és mennyi ostobaság! Mennyi vér, mennyi kín, mennyi könny és mennyi gonoszság!

– Ó . . .

Lehunyam a szememet, és messze járok. A vonat száguld, robog, és vidáman zökken át a váltókon meg keresztelkedéseken. A hollóhajú hercegnő már felvette utazótáskáját, sőt már a fátyolt is eligazította a tükörben, mikor egy kecskeszakállú úr felénk fordul: „Va ella a Firenze?” „Sì, signore. Presto arriveremo” – feleli a kecskeszakáll, és becsomagolja utazósapkáját. Csakugyan, itt-ott már előbúvik az Arno széles sárga szalagja, tornyok, kupolák, meredek homlokzatok jelzik a liliumok városának közeledtét. És néhány perc

múlva már a Santa Maria Novella finom ornamentikája előtt állunk, majd a kocszi végigvisz a belváros szűk, patinás utcáin a Santa Croce felé. A pompázó, véres és művészi múlt sóhajt és regél, mint tollas trovatore: a ghibellinek és guelfek sebzett homlokai, Lorenzo il Magnifico széles vállú alakja, tivornyák és harangzúgások, bűnök és szépségek, a Beatricék és Lucretia Borgiaék, a Francesca di Riminik és Mona Lisák megdalolt, megszépült szerelmei, Dante, Boccaccio, Cimabue, Andrea del Sarto hatalmas, sajátos egyéniségei fájdalmas, kusza ámulásunkban olvadnak össze múlttá és történelemmé. Gyermekes áhítattal állunk meg az Uffizi-palota előtt. Talán letérdelünk Michelangelo Apollója vagy Adonisza előtt, és szűzi, kába csodálattal lépkedünk a huszonnégy termen végig. Csupa szépség, csupa művészet, csupa rajongás, csupa szerelem . . . Azután átmegyünk az Arnón és a Giardino di Boboli ciprusai meg olajfái között szétterül a kemény arcú Pitti-palota, mint széplelkű tirannus várkastélya, benne pedig világot és történelmet átfogó színek, vonalak, vásznak sorozata: Perugino, Tiziano, Raffaello, Murillo, Rubens, Van Dyck . . .

- Ó . . .

Hunyja csak le a szemét, sápadt virágszál, és ismét csak vonaton ülünk. Most hagytuk el Marseille-t, az eleven Cannebiert, az áporodott szagú kikötőt, Maupassant novellaháttérét. A nyugodt és előkelő expressz simán vágat át a provence-i majorokon, a telt és öblös színű mezőkön. Karamelles fagylaltot szolgálnak fel az étkezőben, és egy finom, fehér kéz kecsesen nyesegeti lapos kanalával a hideg, hamvas édességet, majd alig nyitott száján becsúsztatja az olvadó, hűvös mandulafélt. Avignon, Lyon . . . nemsokára meglátom Párist. Alig tudok figyelni olvasmányomra, izgatott és kíváncsi vagyok, mint valamikor, régen karácsonyestén, mikor szívszorongva vártam a szőke hajú istenke csöngetését. Ah, már Fontainebleau-n robogunk keresztül, és nemsokára a Gare de Lyon üvegboltozata alatt leszünk. Páris, ó már látni: Páris! Este van, millió villany- és gázsugár: sárga, fehér meg zöld. A kocszi baktat, kitér és megáll a sok sietős jármű előtt. Most átmegyünk a Szajnán, és a Jardin des Plantes fáinál kerülünk, ahol Bourget regényalakjai sétálgatnak. Azután megyünk tovább a Quai St. Bernard-on, és karcsú leányok, vidám kacajú asszonyok, szalmakalapos férfiak állnak, mennek, várnak, sietnek. Egy autó száguld el mellettünk, benne kivágott, tavaszos arcú hölgy, mintha Louise de la Vallière lenne. Vajon hová is megy a mi ko-

csink? A Champs-Élysées vagy a Bois de Boulogne felé? Lüktet az élet, az ízlés, az ötlet, a szenvedély, és felszikkázik a múlt, nagy emberek, nagy eszmék múltja. Megelevenednek történetek, hősök, regényalakok, forradalmi képek, fejedelmi pompák, fehér parókás kurtizánok, felhangzik Danton öblös baritonja, és a guillotine szűrős szisszenése, jakobinusok kavarnak a Pont Neufön, majd a császár fehér hasú muskétásai masíroznak végig a boulevard-on, a kommunisták pedig vörös zászlót húznak a Palais de Justice zászlórúdjára. És felbukkan Hugo Victor, Balzac, Dumas, Zola Párisa, a sok eszmeharc, a bájos poézis, az árucsarnokszagú naturalizmus és az örökös Páris-rajongás. Gondolatban szertelen, íves mozdulattal átfogom a Louvre-t meg a Montmartre maszatos, bánatos kávéházait. Páris, Páris . . .

– Ó . . .

Azután ismét lezuhanok, mint olvadt szárnyú Ikarosz. Por száll körülöttem, és porfelhőn keresztül szífvós, szűrős számarkórók bámulnak rám. Nem küldök panaszos jajt a szürke semmibe, hiszen barmok bőgnék a poros pusztán, és koncleső kuvaszok morognak az ajtók előtt. Nem sóhajtok, hanem fáradtan, ütődötten továbbkúszok. Majd aléltan összerogyok, mint názáreti királyfi a Koponya-hegyen. És lehajtom fejemet, hogy senki se lássa szemem nedves udvarát. Lelekem sajogós lesz, arcom maszatos lesz, és trágyaszagot hoz magával a szél. Lehajtom fejemet, hogy senki se lássa arcom fájdalommas grimaszát; a por pedig csak hull, hantol, fullaszt, megfojt, és csendes közönnyel eltemet, mint remegő fényű zsarátnokot, mely más tájon, más levegőben talán melegített és világított volna.

1923

BOGDÁNKA HALÁLÁRA

Tarka farsangi kacajok hullanak a béklyós, gyáva napokra, és te elmentél a farsangi zagyaságok között csúnyán, sietve és fájdalmasan. Rövid ittléted alatt sokat tanultál, sokat szenvedtél és tündöttél,

töprengtél, gondolkoztál az életen, az embereken meg a Koch-bacilusok diadalmas háborúján. Mikor a láz, a köhögés nem kénzott, valószínűleg vissza is emlékeztél Pestre, az Üllői útra, az anatómiai előadásokra, a klinikakertre, az előadások hangulataira, a szigorlatok izgalmaira, tanulós éjszakákra, budai tavaszokra, Duna-parti sétákra, s talán mosolyra is nyílt ványadt, vértelen ajkad – ó, igen: szép volt. Leszálltál a villamosról, jegyzeteket szorongattál sápadt kezekben, és felmentél a központi klinika lépcsőjén, Pali bácsi ablakában megnézted, nem érkezett-e levél hazulról. Azután lementél a kertbe, tavaszodott már, április volt, csíkos kabátú betegek ténferegtek az utakon, Lantos kolléga fedetlen fővel sétál a kórbonctani intézet előtt, még van néhány perc, még el lehet ismételni a főbb karcinómaalakokat, avagy a daganatok patogenezisét. Te sápadt vagy, csupán a szemed sötétlik, mint borús sejtelem. Bent a bádog asztalokon otrombán nyúlnak el a hullák. Buták, bűzösök, türelmesek és unalmasak. A komolykodó latin szavak nászt ülnek a felnyitott belek rothadásos gázaival. A vízvezeték sugára szerényen csurog, a Mária utcán egy autó gördül tova, az olló sercen, mikor felnyitja a szívkamrákat: dilatatio cordis, arteriosclerosis aortae . . .

Mosolyogva kell emlékezni arra a korra, amikor úgy hittünk szakokban, felosztásokban, elméletekben, gyógyításokban, mint bámészgyerekek a varázsló tündérben. Azt hittük, hogy az orvostudományok fegyvertárával biztosan megnyerjük az örök harcot, legyőzzük az alattomos baktériumokat, az ismeretlen kórokat, és már Mecsnikoff optimista világnézete bontakozott ki a holnap horizontján, mint rózsaszín, májusi hajnal. Miénk az élet hatalma! Szinte türelmetlenül, nyugtalan vágygal kívántunk betegeket, hogy meggyógyítsuk őket, hogy kipróbáljuk az elméleteket, a szép, komoly könyvek tekintélyes hangú tanácsait, lelkesedésünket, önteltségünkben hadvezéreknek hittük magunkat, akik nem ismernek, sőt el sem képzelhetnek vereséget. Később azonban mégis megtudtuk, hogy az élet piszkosabb, kuszább, kínosabb, mint a főlényes könyvek és a majolikás, vidám arcú klinikák. Az élet rácsáfol az elméletekre; a hívésekre, a rajongásokra, a csatákat egymás után veszítjük el, sőt magunk is elhullunk ebben a szívós, hatalmas, végtelen harcban.

Legfájóbb, legkegyetlenebb hullás a mi hullásunk. Heteken, hónapokon át feküdni teljes tudatossággal, hűvös józansággal, és várni a szív elfáradását, a gümöbacilusok térhódítását, köhögni, éjjeleket

virrasztani az elpusztulás biztos gondolatának társaságában, a hőmérő baljósloán emelkedő higanyát figyelni, tudni a sietős, csúnya, kikerülhetetlen meghalást – ezt senki sem szenvedti annyi hősiességgel, annyi kegyetlen tudatossággal, mint egy orvos. A keresztény vértanúk, a ködben, hitben rohanó forradalmárok szenvedései szinte eltörpülnek annak a halálvárása előtt, aki ismeri a halált a maga meztelen vigasztalanságában. Te nem hittél angyalokban, Hóféhérekékben, hárfás mennyországban, lelkek szállásában, Szent Ágoston tanáiban, Canterbury Anselm bölcselkedő meditációjában, Schelling miszticizmusában, nem hittél álmokban és reményekben, okkultizmusban és spiritizmusban – te csak a halálban hittél, amiről biztosan tudtad, hogy érted jön, sőt – mint jó orvos – valószínűleg pontosan tudtad, hogy mikor jön érted.

Tanulással, tudással és tapasztalataiddal folyton jobban tépődtek, rongyolódtak az ámítgatás, a hitegetés cifra selymei, és te csupaszul, didergően álltál a halál tornácában. Mi, orvosok nem járunk mesecországban, nem köszölünk felhők között, mi, ha becsületesek vagyunk, úgy hitetlenek is vagyunk. Mi látjuk és tudjuk, hogy nincs tovább, és nem vigasztalhatjuk magunkat Nirvánákkal meg Paradicsomokkal. Mi pucéran, nyitott szemmel megyünk a fekete szakadék felé. Ha célj bátrak vagyunk ahhoz, hogy végiggondoljuk a gondolatot, úgy nem marad borunk, vigaszunk vagy kábaságunk. Eldobtunk magunktól minden ámítást, hogy tudásunk tisztább legyen, ledobtunk magunkról minden színes fátyolt, hogy látásunk élesebb legyen, feláldoztunk minden ringató, simogató, habusgató hazugságot, csak hogy jobban, józanabban segíthessünk mások baján és jaján. Ezért pusztulunk el mi a legnyomorultabban.

Ó, sápadt, hangtalan Bogdánka, íme, most te is anyaga lettél az anatómiának és prédája a rothadást keltő mikróbáknak. Te már rég tudtad, hogy ez a sors vár rád, hogy az élet köteleesség, és a halál rothadás. Nincs vigasz és nincs visszatérés, csak elnémulás van és megsemmisülés. Oly kevés napsugár mosolygott rád, és oly hosszú, oly göröngyös, oly nyomorúságos volt a golgotád. Kurta életed annyi könnyel, köteleességgel, köhécseléssel volt tele, a háború, az erőszak galád garázdálkodása megremegtette siető kis szívedet, te tavaszra, tengerre, távoli napfényre vágytál, és csúnya, hosszú, sáros romlás lett az osztályrészed. De te nem zúgolódtál, nem türelmetlenkedtél. Hangtalanul, szelíd mosollyal vártad a nagy szakadék eljövételét.

A nagy csendben, álmatlan, óraketyegős, verejtékes éjszakában te töprengtéél és bölcselkedtéél az életen, a marakodó embereken, végtelen világokon, felmérhetetlen naprendszereken, megláthatlan mikróbákon s az örök, oktalan elmúláson.

Vértanúbb voltál Szent Ágotánál, akit parázson hentergettek meg, hősebb voltál Perpetuánál, akit leopárdok téptek szét az arénában, nagyobb voltál a spanyol boszorkányoknál, akikből szöggel, lánggal, tűvel, csigával úzték az ördögöt, mert nem úsztál ködös tó-bolyban, agyadat nem öntötte el a fanatizmus örülete, füledben nem muzsikáltak hozsannás hallucinációk, szemed előtt sohasem nyílt meg a csillogós, ígéretes, angyalos mennyország. Te tudtad, láttad sorsodat: a korán kopogó halált – és mosolyogtál, mint nagyon bölcs próféta.

Búsan, borzongva bámullak, ó Bogdánka. Fülemben Beethoven sötét hangjai dörögnek, fejem lecsuklik, mint vigasztalan virág az őszben, és megdörzsölöm szemem szögletét.

AZ ÉJSZAKÁN KERESZTÜL

Megyek által az erdőn, az éjszakán. Csillagtalán, omlós sötétség lóg, mozog, mogorváskodik körülöttem, s én úttalan utakon, nyöszörgős csapásokon megyek előre, mint vak koldus, mint diadalmá-moros hadvezér.

– Megállj!

Megyek, megyek hűséggel és hittel, akarattal és dölyfös dacoskodással, megyek tovább és előre. A fák zúgnak és fejüket rázzák, mint szomorú, szakállas próféták. Távoli szelek harsonái búgnak, bömbölnek, mintha milliók győzelmi rivalgása formálódna feltörő, hatalmas hangözönné, avagy talán felszabadult oroszlánok üvöltenek? – Ki tudja. Az éjszaka csupa borzalom, csupa félelem, én pedig megyek előre bátran és keményen.

– Megállj!

Susognak a levelek, sírnak a gallyak, talán fehér testű driádok zokognak a bokrok tuskéi között, talán elárvult madárfiókák csipogják vissza az anyjukat. Libegő szilfidek hegedülnek a pityergős levegőben, s minden olyan szomorú, olyan sírni való. Bágyasztó, búsító tündérmesék jutnak az eszembe, szomorú dajkahangok duruzsol-

nak a fülemben – ő, valamikor gyermek is voltam, bölcsőben ringattak, csókolgattak, aggódtak értem, jövőt álmodtak nekem, és hittek bennem . . . Megrántom vállamat, és megyek tovább könnyen és szabadon.

– Ne menj!

Bagoly huhog a fejem fölött. A halál, mint jó barát megérinti a vállamat. Tán furulyázik valahol a tompa titokzatosságban . . . régi, régi nótákat panaszol, mint magányos hegyi pásztor. Ó, milyen szép is volt álmodozni, szállingózni, kergetőzni libbenő lepke módra, messze vágyani, szivárványt bámulni és versenyt szaladni mámoros márciusok szellőjével. Tücsök ciripel, szentjánosbogarak röpülnek szerelmes villogással, mint valahol régen egy bús, öreg házban, ahol könnyes szemmel csókolták meg a homlokom. Mennyi ború, mennyi csüggedés lóg ebben az éjszakában. De én mosolygok, és kevélyen, hidegen megyek tovább.

– Ne menj!

Megyek, törtetek, taposok előre, ha fáradt is a térdem, ha tuskés is a talpam, ha kezemet húzzák is a békatestű koboldok: én nem állok meg. Szilénosz véres szemmel, röhögő, mocskos szájjal kínál a borából, a csábos testű tündérek aranykoronát csillogtatnak az erdő zizegős, fekete tafotájában, mint csillámló ígéretet. Sőtét van, gúnyos, huhogós, hívogató sötétség, zöld arcú manók kacagnak, és Szilvanusz ledér leányai vonzó, varázsos, marasztaló énekbe kezdenek, mint mézhajú szirénekné. Én azonban megyek tovább süketen és hitem rogyanó erejével.

– Ne menj!

Megyek előre bárgyún és bicsakolva, mint öreg, beteg medve. Keresztbe fektetett fatörzsek, összefonódott bozótok, kegyetlen koboldesínyek, süvöltős borzalmak gátolják az utamat. Fáradt és rogyant a lábam, vérzik az arcom, reszket a kezem, de én megyek, megyek. Kopog a harkály, mintha koporsót szögelne. Nagyon fáradt a szívem, mint hulló madaré, izmaimból elszáll az erő, vonzoló magam, vánszorgok, kúszom, kínlódom. Roskadozom, elbukom, de felállok, és ismét továbbmegyek. Megyek előre sebzetten, lankadtan, de gögősen ágaskodó akarattal.

– Ne menj . . .

Megyek, megyek, és már látom a megváltó fényt, mely átizzik, átkiált a sejtelmes, susogós sötétségben. Látom a beteljesülést, a célt,

az élet lángesodáját. Biztat, hívogat, ígéret az a távoli, bársonyos, bõboros világ, és én lihegve loholok feléje, mint didergõ õsember a tûz felé. Érzem, tudom, hogy ott várnak rám, ott szeretnek engem, ott csodálnak engem, hogy ott megtalálom az értelmet, a kezdetet, a feleletet. Ott van a legfehérebb arc, a legszûzebb kéz, a legtündõklõbb lélek. Széttárul a két legpuhább és leggondosabb nõi kar, felcsillognak a tiszta, fekete szemek: hívnak, várnak, vágyanak, akarnak. Mert szeretnek. És csillog a babér, ujjong a rózsza, hõsies himnuszt játszik az orgona, a levegõben pedig kacagós nászt ülnek a hangok, illatok, gyönyörök . . . Csillog, ragyog, ujjong, vijjog, közeledik a megváltó fény, fellobognak a piros nyelvû mámorlángok, tündõköl a beteljesülés, és én kábán megyek feléje, feléje, mindig feléje . . .

– Ne menj, fiam, ne menj . . .

EXPRESSZEN

A maitre de wagons-lits jó éjt kíván, és becsukja a fülkém ajtaját. Puhán, szinte duruzsolóan zakatol a vonat, az ágy fehéren, feltakar-tan hívogat, mint tiszta leányzó. Finom, fáradt parfüm illata sóhajt a bársonyos falakról, õ, ki utazhatott elõttem, ki aludhatott ebben az ágyban: párisi lány, olasz hercegnõ vagy kárminajkú román kur-tizán? Egy francia úrtól újságokat kaptam, a legfrissebb párisi lapo-kat és most merengve lapozgatok bennük, a Vie Parisienne-bõl paj-kos képek mosolyognak felém a Champs-Élysées örömeirõl, a napi-lapok pontosan tájékoztatnak a nyári mulatóhelyek pénztárnyitásá-ról . . . Kezem lehanyatlík, a Le Journal reáhull a Vie Parisienne-re, és én hangtalanul megmozdítom az ajkaimat.

– Páris . . .

Szinte csend van, illatos, tiszta csend, és olykor megfeledkezem arról, hogy vonaton vagyok. Az álmosító csend és a bizsergõs fáradt-ság lassan, lomhán lefektet az ágyba. Eloltom a villanyt, és sűrû sötétség õlébe hullok, mint hatalmas hajó halottja, akit halkán, gyen-géden leengednek az óceánba. A vonat szalad, szuszog, vágat az éjszakában kis petróleumszagú állomások és ijedt órházak mellett, és én furcsa félálomban szendergek, szédülök, feledve idõt, helyet, célt és múltakat. Itt-ott szûrt beszélgetés kúszik be a fülkémben, sut-

tozó francia szó, majd az egyik állomáson egy kemény, kettétört magyar mondat kiabál be a csendbe.

Hol lehetek?

Bizsergő bénaság fekszi az izmimat, megmozdulni, villanyt felcavarni nincs kedvem. Óram vígan ketyeg a sötétségben. Talán már késő van, talán már messze járok . . . olyan érdekes és kellemes ez a bizonytalanság. Nemsokára továbbmegyünk, és én tovább hintázok, hullámzok ébredések és szunnyadások között. A miértek elalusznak, mint fáradt fiúcskák, szelíd, mosolygós közöny kerített halmába, olyan mindegy minden: hova, miért, merre, meddig? Olyan mindegy lenne, ha leszakadna alattunk egy híd, ha ízre roncsolna egy szörnyű szerencsétlenség.

Kopognak. Határállomáshoz érünk. A vámvizsgálat három kérdésből és három feleletből áll. Szalutálás. A maitre de wagons-lits ismét lecsavarja a villanyt, s utólag jó éjt kíván. A vonat lágyan elindul, és tovább szívja, harapja az éjszakát, mint mesebeli szörnyeteg, mely hegyeken vágta keresztül magát.

Mire ismét felnyitom a szemem, keskeny, szürke sáv jelzi a függöny szélét és a reggel megérkezését. Valamilyen sáros, szomorú állomáson vesztegelünk. Kissé felengedem a függönyt, és kíváncsian kikandikálok az esős szürkességbe. Rút, rosszkedvű reggel, néhány piszkos, pálinkás munkás halad el közönyösen, bamba, maszatos, szőrös arccal. Ruhájuk rongy és sár, vállukon csákány, ásó meg kapa. Olyan csodálatosnak és szinte érthetetlennek tűnik, hogy ezek az emberek ilyen nyugodtan és egykedvűen ballagnak el e mellett az illatos, buja és gőgös vasúti kocsi mellett. Természetesnek és indokolt dolognak tartanám, ha feloldítana bennük minden csúfság: nyomor, alkohol, piszok, elnyomottság, ha töltésjavítás helyett nekilátának szerszámaikkal a büszke ablakoknak, az előkelő, lázító, kevély kényelemnek. De ő, semmi sem történik. Ők továbbmennek, a vonat füttyül, és zökkenés nélkül megindul. Völgyek, hidak, sáros, sebes patakok, gyöngyszürke felhőfátylak a hegyormokon, a vonat mentén pedig bámuló barmok, parasztok és távírópóznák.

Az étkezőkocsi pincére mosolygós, marseille-i kiejtéssel jelzi a reggeli elkészültét.

Megmosakodtam, elpiperkőcködöm, majd kilépek a folyosóra. Párisi útítársam is éppen reggelizni indul. Udvariasan és kölcsönösen érdeklődünk az eltöltött éjszaka felől.

– Csúnya idő van – mondja unott arccal, és megáll az egyik széles ablak előtt.

Az eső szívós unalommal szítál, ökrök áznak a vizes mezőkön, és pástorfiú ámul a siető, sístergő vonat után.

A francia finom megvetéssel nézi ezt a lucskos, szellemtelen szürkeséget, majd felém fordul, és fojtott ásítással kérdi:

– Milyen országban is vagyunk tulajdonképpen?

OKTÓBER

Sétára indulok az őszi alkonyatban feltűrt gallérral, pálcával kezemben, mint régi színtársulatok tragikus színésze. Annyi el nem mondott, könnybe nem olvadt bánat lóg ebben az alkonyatban: búcsúzkodik a fény, a csók tüze, az élet zengő zöldje. Ősz van, herceg-nőm.

Pálcámmal leütöm a platán sárguló, beteges levelét. Miért? Miért vagyok hóhéra ezeknek a ványadt, félig halott leveleknek? Talán fáj látni az elnyúló, szenvedő életet, de fáj látni ezt a tétova kerिंगző tallózást is. Oly félve, oly gyáván hullanak ezek a sápadt, sárga sóhajok a földre, a sárba, az avaros, rothadós enyészetbe. Még ezek a céltalan, beteg levelek is borzadnak a megsemmisüléstől. Kegyetlenül taposom a levelek tunya temetőjét, majd megtorpanok és fellelegzem. Fellelegzem, mert rám nehezedik az ősz, a hűvös por, a mocsárszagú este, a nyűtt, nyirkos alkonyat minden keserősége. Fellelegzem, mert azt hiszem, hogy akkor felemelkedhetem, talán szárnyaim is nőnek, és én repülök, repülök nagy, magányos madár módjára valahová, valameddig, ahol meleg tájakra és megértő társakra akadok.

Elmosolyodom. Mosolygom magamat, balog, bánatos éneket, balga, mamlasz, gyerekes vágyaimat. Elszégyellem magam, behúszom nyakamat, és tovább baktatok az őszi elmúlásban. A fák alatt már sötétség remeg, s én örömmel búvok a homályba, mint bű, om-lós lebernyegbe, mely felismerhetetlenné formálja a viselőjét. Elrejtőzöm, mint búvókát játszó, ravasz kisgyerek, senki sem lát, és én szabadon szeretkezhetem a vággyal és gondolattal.

Senki sem lát, hercegnőm. Messze járok a kicsiny és sanda emberektől, a bikaszeműektől, a sakálhangúaktól, a verébeszűektől. Szabad vagyok, gögös grand vagyok, és kegyelmet szeretnék osztani a kevélyeknek, az ostobáknak, akik holnap lábaim előtt térdepelnek. Lány fuvolahangok szökellnek át a hűvös homályon – hallom vagy álmodom, ki tudja, és ki törődik vele? „Másutt szebb az élet, máshol várnak téged” – így csalogatnak, búsítanak a hangok, és én megállok, mintha pihennem kellene a nagy teher alatt. Mert fonák, fájdalmas, elkésett és elhibázott életet viszek a vállamon, mint borzalmas, karmoló chimérát, egy balog, panaszos, eltévedt életet; az életemet.

Milyen furesza és megmagyarázhatatlan ez: menni, menni nyuggel, görnyedt gerinccel, faggató fájdalmakkal. Csüggedni az őszben, hinni a tavaszban, ebédre és nőkre várni, letépni a kalendárium lapjait, új évszámot írni a levél jobb sarkába, s udvariasan, üres lélekkel végignézni az őszöket meg a temetéseket. Visszanézek, de semmi irányt, célt, értelmet nem látok a múlt ösvényein. Eljöttem idáig, eljöttem a máig lapos lejtőkön, poros, panaszos utakon. Miért? Hogyan? Semmiről se tudok számot adni. Úgy érzem, hogy eltévedtem, hogy más útra kellett volna lépnem, mely más vidékek felé, más emberek közé vezet. S ezért csüggedten, maflán állok meg a ravatal-szagú őszben, mint sebzett szárnyú szürke gém, akinek társai már messzire délre szálltak.

Fázom. Köhögök. Szinte bizonyítani akarom önmagamnak, hogy nem születtem erre a tájra. Az égbolt oly fénytelen már, mint vak, zöld tükör, a nádas felől vadludak húznak rekedt jajgatással, s a fojtogatós szomorúság együtt mélyül, erősbödik a hűvös homállyal. Messze, messze valahol most ninesen ősz, kacag a napfény, s virágozik a narancs. Messze, arra nyugat felé most nagy szívek dobognak: csillogó, zsihogó nagy városok, az emberek beszélgetnek, kínlódnak, esznek, nevetnek, várnak, szeretkeznek, sóhajtoznak. Talán ha bekopognék valahová, otthonra és megértésre találnék, mint bibliai vándor. Talán várnak valahol, beszélnek rólam, s bár nem ismernek, nem tudják a nevemet, mégis emlegetnek. Talán még nem késő. Ha holnap elindulok kemény akarattal, titáni lendülettel, talán rátalálnék az igazi útra, az új csapásra, az én utamra, amely engem vezet felfelé új mámorok és új megtalálások felé. Talán . . .

De a keserű, kriptaszagú szellő, mely otrombán arcomba csapódik, elfújja a félve meggyújtott vágylángokat. Sötét van, s a homály-

ban, a fák alatt, rekedt fénysugár villan fel, mint hatalmas, huhogós kasza. Nyomában pedig alétan hullanak le a falevelek letaszított anyagok módjára. Menekülő árnyak sietnek tova a fák tövében, a Halál jár erre, ó, hercegnőm. A Halál, amely mindent magával visz: mosolyt, mámort, megértést, melegséget. Csak a rosszkedvű ősz hagyja itt a törpék és tuskék birodalmában.

Szinte elvesztem magamat a fanyar, fénytelen alkonyatban, a ködös, alattomos árnyékok között. Elvesztem hitemet és holnapomat, mint tarlott fejű platán a leveleit. A vágyvirágok szirmai is lehullanak, s jajtalanul, tétován tallózva elmerülnek az avarban, a halálban.

SZERETNÉK SZÁNTANI . . .

– Körülbelül elgondoltam és kirajzoltam, hogyan fogok élni. Reggel a Louvre-t látogatom meg vagy a Musée du Luxembourg-t, azután elköszálnék a Szajna-parton, öreg, görnyedt könyvesboltok kirakata előtt őgyelegnék, megfordulnék csinos bokák és könnyed kacsintások után, délután kirándulások Versailles-ba, St. Cloud-ba, Saint-Germain-be, a vonatban kezemben tartok egy kis kezet, finom, puha, párisi kezet . . . Este a színházak vannak műsoron, utána a Montmartre kis, abszintos kávéházai vagy a Champs-Élysées szívrávyos, muzsikás mulatói következnek. Okosan, szomjasan, színesen, fülledten élném az életemet, mint France vidám és bölcs regényhősei.

– Regényt szeretnék írni, hatalmas, megrázó regényt Flaubert nyelvén, Flaubert nyomdokain, de – ó, ne nevéss ki érte – tökéletesebben szeretnék írni, mint a mester. Több könnyedséget, több frissességet szeretnék belopni az írásba. Nagy, nyugtalan tömegek mozgognának, gomolyognának ebben a könyvben. Talán történelem lenne történelmi adatok nélkül, tankönyvekben és szobrokban megkövesedett főhős nélkül. Csak ősztönök, akarások, felhördülések, fenyegető élni vágyások lüktetnének, lihegnének az élet örök és rejtélyes céltalanságában. Olyan lenne ez a regény, mint gigászi orgona, melynek összes változatai búgnak, dalolnak, dörögnek, dübörögnek.

– Ó, azt is nagyon szeretném, ha magas ösztöndíjat kapnék, és Olaszországba kellene utaznom, mondjuk, Giotto tanulmányozására. Giotto, a gya, a merész, Szent Ferenc legendájának egyszerű és

szabad szavú elbeszélője elringatna, és tünődésre készítetne. Milyen megható is az a bátorság, ahogy eldobja a merev, tértelen bizánci laposságot és szenvtelenséget! Vagy San Marco liliomillatú kolostorába kellene mennem, hogy tanulmányozzam Fra Giovanni da Fiesole jámbor, gyerekes, áhítatos Máriáit, tavaszos, vasárnapos, jókedvű rétjeit, bamba, bámulós kis angyalkáit . . . Mennyire elfelejténém, hogy csúnya emberek, technikai csodák, kíméletlen harcok vannak a szelíd szagú kolostoron kívül, melyben még a tizenharmadik század ámulós áhítata remeg. Mennyire boldog lennék!

– Majd arra gondolok, hogy operaénekes vagyok, és az ügyelő kopog öltözőm ajtaján. Fejemen csillog a sisak, testemen ragyog a páncél, s megállok a kulisszák között. Várom az utolsó ütemeket. Azután belépek a színpadra, vakítanak a reflektorok, a rivalda lámpásai büszke gyöngysor módjára csillámlanak, a szemüveges karmester, mint nagy szemű madár, mely most készül felrepülni. Sírnak a hegedűk, harsognak a trombiták, az oboák és a fagottok rejtelmesen búgnak, dörögnek az üstök: most jön a nagy áriám. Hangom duzzad, dagad, mint dölyfös vitorla. Érzem, ujjongva érzem, hogy hiba nélkül énekelek, szinte csodálkoznom kell hangom erején és szépségén. Tökéletesen együtt vagyok a zenekarral, oly borzongató gyönyörűséggel olvad össze a sokféle hang, hogy majdnem eltántorodom az összesimult hangok gyönyörében. Mikor pedig vége van a felvonásnak, hull, csattog, kalapál a taps. Mindez nekem szól, talán egyedül nekem. Kimegyek a függöny elé, s a taps még vadabbul felviharzik, mint újabb szélroham. Szemem csillog, ajkam kissé megre meg . . . Siker! Siker!

– Utazni szeretnék messze tájakon, jólelkű, bámulgatós emberek között. Ónémet városkákban a tenger végtelenségében, bráhám pagodák mentén, görög romok között, olasz templomok szépségeiben, nedveszöld ír mezőkön, szicíliai napfényben, mélabús orosz pusztákon, grönlandi fagyban, kínai teaházak utcájában, perzselő spanyol tájakon, félelmes, fülledt őserdőkben, az úvilág gigászi városaiban – mindenütt el nem csituló kíváncsisággal. Minden nép nyelvét szeretném beszélni, mindenütt otthon lenni, és mindenütt ismerősen köszönteni az embereket. Csodálni, megismerni hegyeket, tavakat, tengereket, csúcsokat, sivatagokat, fenyőket, kolompos nyájakat, nyurga tevéket, síkos fókákat . . . Utazni mindig új és új vidékekre, friss arcok, különös szokások, váratlan szépségek közé . . .

– Ah, jó lenne még megírni a ma emberének fonák és fájdalmas drámáját, a nagy felsikoltást a borzalmas talajtalanságban, az alélt segélykiáltást a jelszavak ámtító, zavaros zavargásában. A huszadik század Szürke Jánosa jó szívvel, zűrös fejfel áll meg a pusztulás marakodós, recsegős riadalmában. Segíteni szeretne mindenkin és önmagán. Tiszta hittel, fehér gyermekszoba-émlékekkel, őszinte jó szándékkal nekifog, nekiindul, de esupa kudarc, esupa csalódás minden kísérlet vége, minden beléfúl a hazugságba, az eszmétlenségbe, sehol sincs kiút, sehol sincs menekvés, megoldás, megnyugvás. És Szürke János a tiszta törekvések, az egyenes akaratok becsületes embere összeroppan, megsemmisül a hazug, zsványos túlkeedésben . . . Ó, ha ezt megírhatnám álmom és őszitőnm szerint . . .

– Egyedül szeretnék lenni messze északon, mogorva, mohos fjord tövében. Egyedül egy kis halászviskóban, mint valami strindbergi regényhős. Folyton búgna a szél, a rozsdavörös, mohasapkás sziklákról folyton hullana a víz, a fenyők fenyegetően feketéllnek elő a gyöngyszínű ködből. A tűzhelyen sárga lángokban táncol a tűz, mint esintalan ördöghead. Ossiánt olvasom, s olykor kitekintek az ablakon. Jön-e hajó, hír, újság? – Ki tudja, talán sohasem. Semmit se várok: nyugodtan, redőtlen lélekkel tovább lapozom a könyvem.

– Ah, milyen jó lenne kis kamaraszínházat igazgatni teljes anyagi gondtalanságban. Hűségese, megértő, formálható színészeim lennének, s én finoman, fáradtan válogatnám meg a műsort. Sohasem kellene tekintettel lennem közönségre, pénztárra, nézőtársikerre. A darabokat magam rendezném, a díszletek, az öltözeket saját terveim szerint készülnének, ha kellene, úgy vetítógépeket igazgatnék, színészeimet festeném, fésülném, öltöztetném. A színésznők bizonyosan udvarolnának nekem, én pedig megeirógnám finom, fehér arcukat, s mindenkit beleillesztenék igazi szerepkörébe. Kevés személyzettel szeretnék dolgozni, szinte családiasan. De szépet, újat és eredetit szeretnék a színpadra vinni. Merészet, érdekeset, tőkéleteseit, lehetetlenteit. Óh, ha egy kis színházam lenne . . .

– Levéltáros szeretnék lenni kis német vagy olasz városkában, öreg, hírese, illatos múltú városnak a levéltárosa, melynek vérese, viharos, fegyverzörgős tegnapi kísértenek. A polcokon, a szekrényekben esupa súlyos, sárga, elhagyott írás: kódexek, krónikák, pátensek, adományozó levelek, bullák, halálos ítéletek, Gutenberg bibliája. Ijedi, döbbent csend remeg a szobában, egyedül ülök, s nagyítóval néze-

getek egy boldog, bárgyú iniciálét. Zúg, zenél a múlt, mintha tengeri kagylót tartanék fülemben; régi kolostorok áhítata és dölyfös kényurak kegyetlensége zizeg fel a száraz, zörrenős pergamenről. Lovagok vágatnak, püspökök átkozódnak, hóhérok felemelik pallosukat, háború, tömegőrület, vallási harcok, harangzúgásos ünnepségek, bitófák, dögvész, összeesküvések, beszédek, forradalmak – és a szobában minden csendes. Porlik, fakul, foszlik a múlt, és én merengve, megtisztult szomorúsággal trónolok a betűkben szunnyadó, színtelenkedő enyészeten. Századok temetője felett szemlélődöm, és viaszatlanul, vágytalanul, de megnyugodva felsóhajtok: minden csak hiábavalóság, mindent, ó, mindent betakar az enyészet lassan hulló puha pernyéje.

– És szeretni szeretnék. Szeretni lüktetősen, leborulósan, meghalósan. Égni, lobogni, lángolni szenvedélyben, tébolyító tűzben, szertelen rajongásban. Szikrázni, mint sistergő rakéta, ragyogni, mint vészes, vörös üstökös, s azután . . . Eh, előbb át szeretném kulcsolni a legfheőbb térdet és csókot szívni a legédesebb szájról. Louise de la Vallière ágyában hemperegni. Kleopátra izzó testétől perzselődni. Lukrezia Borgia tobzódásától megittasodni. Szeretni, szeretni, szeretni zölden, boldogan, remegően és végtelenül. Szeretném, ha pajzán ujjongás feszítené lelkemet, mint hordóját a gyöngyöző bor, ha forna, muzsikálna, kacagna bennem a vér. Szökkenős szatír szeretnék lenni, amint habfehér nimfát rabol az erdőszélen, vagy gáláns nápolyi lovag, aki a hüvös donna ablakán mászik be. Vergődésben, ájult ölelésekben hintázni és elfáradni, lebegni a kába, kacagós, odaadó éjszakában, vidáman dobogó szívecskére hajtani fejemet, és mikor a hajnal rózsás sóhaja beszökik az ablakon, feltépni a hunyorgató ablakfödőket, és szétpattant karral, sikolyos örömmel egyszer, ó, csak egyetlenegyszer ekképpen szeretnék kiáltani:

– Ényém az élet! Ényém az élet!

1924

KARNEVÁL

Ó, ne siessetek! Várjatok még, és dobjatok felém mosolyt, mi-mózá, mámort – életet. Szeressetek, hiszen én is szeretlek benneteket, karom tárom felétek: ne még! ne siessetek! Nem ismerlek, Pajaccio, téged sem, Smeraldina, téged se, Pulcinella, álarc van arcotokon – ki tudja, honnan jöttök, kik vagytok, mely nyelven beszéltek? Csak mentek a kedd lampionos lugasában, kacagtok, daloltok, továbbmentek. Nézlek és hallgatlak benneteket, mint bábész fiúcska tündérek táncát és énekét. Én nem vagyok közétek való, én csak nézlek benneteket, s ti továbbmentek. Te is továbbmég, Arlecchino, te is, fehér nyakú Colombina; én árván, öregem, lekésseten nézem a tűnő keddet, kinyújtott karom belefárad a vágyakozó marasztalásba. Árván, kopottan, koldus módra állok sivár, sebzett templomfal tövében, kérek valamit tőletek, dobjatok valamit könyörgő kalapomba: alamizsnát, részvétet, vigasztalást. Ti azonban virgoncan, diadalmas göggel vonulok tovább:

– Éljen az élet!

Nézlek, nézlek benneteket, s lassan megtalálom magamat is a farsangi felvonulásban. Rózsás még az arcom, mint hímporos leányé, és lelkemben zubog a balga bizakodás. Hős vagyok, lovag vagyok, Spaviento kapitány vagyok Nápolyból, avagy gögös grand Sevillából. Büszkén, öntelten from mozdulataimat, mint nagy színész vagy nagy hadvezér, ó, ismerem már ezt a balga, elbizakodott gesztust, mely azt akarja mondani, hogy hódítani akarok asszonyt, tömeget, világot. Ismerlek már téged, te hamvas arcú, szánalmasan és szélesen bizakodó álarcos: én vagyok az, régi, régi énemet látom újra. Talán másként hívnak most, talán más színű haját viselsz tollas főveged alatt, de az álarc, a rózsaszín áll az enyém, a balga mozdulat az enyém, az ujjongás, a győzelem hite, a holnapakarás, a kótyagos, gögös életsze-relem az enyém. Nem nézel vissza rám, nem ismeresz, talán észre sem veszed alázatos fáradtságomat, pedig te is lemaradsz majd szürke szerdák peremén. Tudom, hogy most nem értenők meg egymást, ha szóba elegendnénk: más a nyelvünk, a kedvünk, a hitünk. Te ki-

gúnyolsz engem, és én szeretlek téged. Szeretlek, mint régi, nyűti gyermeknótát, melyet selymes, tavaszi fűben énekeltem messze, valamikor. Téged is szeretlek, kacér Smeraldina, téged is, Graziano, téged is, Arlecchino – mindnyájatokat. És kérlek benneteket, ne siessetek a kedd virágos világából. Adjatok és hagyjatok valamit a zöld, zajos ifjúságból. Ne haragudjatok rám, ne szégyelljétek és ne csúfoljátok ki vénhedt, koldus öltözékemet: adjatok virágot, emléket, megbocsátást. Kis szikrát, kevés mosolyt, kevés simogatást és sok erőt a csüggedt lekészettségben. Adjatok, Pajacciók, adjatok!

De ti továbbmentek a kedd muzsikás, lakodalmas mámorában. Mentek, mentek rózsákkal, kábultan, süketen, kacajjal, dölyfös dáridóval.

– Éljen az élet!

Ott mennek mind: a büszkék, a bódultak, a fesledező ajkak, a hályogos szemek, a remegő, rózsaszínű mámorok, a hejehujás holnaphódítók. Szépek. Fiatalok. Távoliak. A menet mindjárt véget ér, elmegy a kedd is. De, jaj, a menet végén egy gyanús, borzongós, fekete alak kullog. A dalolók, az elbizakodottak néha visszaneznek, de nem látják. Csak én látom – ó jaj! –, csak én látom, csak én látom!

Kiáltok vészesen és könyörgően. Néhányan visszafordulnak, mosolyognak, és boldogan, elbizakodóan felkacagnak:

– Éljen az élet!

MÁJUS 1.

A gyermekkor elfelejtett és eltemetett képeskönyvéből egy régi, fakó emlékkép bukkan föl, és én meghatva veszem kezembe az elkallódott képeskönyv megtalált lapját.

Május elseje volt, orgonákat tűztek az ablaktámasztó rudacskákat gyűrűibe, a mészáros ajtajára a felfújt marhahólyagok mellé, a lovak fejére, s a kék inges söröskocsisok kalapjára. Május elseje! Az iskolában tömzsi tanítónk asztalán orgona meg ibolya meg jácint meg tulipán, valami ujjongó, ünnepi hangulat viháncolt a napsütötte utcán, a rakoncátlan iskolában és lihegős, kalapálós kis keblünkben. Úgy emlékszem, hogy délután szünetet kaptunk, és gyermekszívünk

tozódott a tavaszszagban, a vidám, varázsos gondtalanságban. Az elkomorulás, a sejtelmek és érthetlenségek ijedi, ámult érzése csak akkor lett úrrá lelkemen, mikor délután sétálni mentem apámmal. A városka főterén egy alacsony, szegényes emelvényről valamilyen ismeretlen kopasz ember beszélt néhány fáradt, furesa hallgatónak, és keserűen, irombán hadonászott kezeivel.

– Mit beszél ez az ember? – kérdeztem csodálkozva apámtól.

– Az igazat mondja, fiam – szólott apám, és továbbmentünk.

Senki sem állt meg. Mindenki mosolygott a csúnya, ordítózó emberen, és mindenki továbbment. A sarkon egy öreg, hordóhasú táblabíróval találkoztunk, aki megállította apámat. Hogyvanoztak, beszélgettek. A végén a hájas, szuszogós öregúr odasandított a kis népgyűlésre, és rekedten, gonosz vigyorgással súgta apámnak:

– Ha tőlem függne, én mind lecsuknám ezeket a hazaáruló bítangokat . . .

Felnéztem apámra, aki alig mosolygott, és semmit se válaszolt. Mintha zavar és bosszúság suhant volna át az arcán. Elkedvetlenedtem, mert úgy éreztem, hogy valami nagy és titokzatos ellentmondás van ebben a szép, egyszerűnek látszó május elsejében. Nem tudtam feledni azt a hadonászó, kopasz embert, aki az igazat mondta, akire nem hallgattak a sétálók, s akit be szeretne csukatni a szuszogós táblabíró. Valami fájdalmas érthetlenség, valami titkos, súlyos sejtetem árnyékolta be a verőfényes, tavaszos gyermeklelket. Tétován, tanácstalanul, elhagyottan álltam különös titkok és faggató miértek között, de apámtól semmit se mertem kérdezni, éreztem, hogy rosszul és nehezebbre esne neki ezt az ellentmondást beismerni és megmagyarázni.

Alig vártam, hogy elválhassak tőle, hogy egyedül lehessen kusza, fájdalmas kíváncsisággal. Miért olyan titokzatosak a nagyok, az emberek? Miért olyan sejtelmes, olyan összetett ez a tiszta, zendülő május elseje?

Az egyik sarkon hangok szökelltek fel, s íme, egyszerre csak ott látom közeledni azt a kis, szájalmas csoportot, mely az előbb a főtéren azt a hadonászó, kopasz embert hallgatta. Alig lehetek huszonöt. Elöl az egyik vörös zászlót vitt, melyen fönt orgonafürtök bólogattak, ah, igen, orgonafürtök. Mindegyiknek jelvény piroslott gomblyukában, a csúnya, kopasz ember pedig középen ment, mint valamilyen ünnepezt vallásalapító. Olyan komoly volt és olyan szo-

morú. Utcakölykök, sárga fogú inasok röhögtek, csúfolódtak a kis menet körül, a sarki rendőr szigorú és rosszálló tekintettel mustrálta a daloló menetet, látszott rajta, hogyha kedve szerint cselekedhetne, úgy szétvárná ezt a szájalmas társaságot. A járdaszélen kicsinylő fintorral megálltak az emberek, és kijöttek boltjukból az arany óraláncos, zsebre dugott kezű tulajdonosok, és néztek és nevettek, és gúnyos, goromba megjegyzéseket köpködtek az elvonuló, vörös nyakkendő s férfiak felé. Azok azonban csak énekeltek és mentek, mentek, mentek, semmivel sem törődve, előre. Szinte oly áhítatosan, mintha búcsúsok lennének, csupán az orgonás vörös zászló imbolygott némi vidorsággal, mintha neki lenne egyedül jókedve az egész komoly társaságban. Az utca kanyarulatánál egyszerre csak eltűnt a vörös zászló, elhalkult az ének, és befordult a vörös nyakkendő s emberek csoportja.

Elbáméskodva, elszomorodottan néztem utánuk: úgy szerettem volna velük menni.

ADY-DAL EGY PESTI KABARÉBAN

N. J. asszonyinak

Úgy áll a színes, stilizált hullámok keretében, mint nemes szobor didergő derengésben. Vörös fényt szór a reflektor, és elnyúlott vörös kendő fekszik a vállán, a karján, és lehull lábai elé. Nyöszörög, nyugtalanodik, panaszkodik a hegedű, a gordonka, és a finom, fájdalmas szobor megszólal:

– Tüzes sajtó seb vagyok . . .

Éneke távoli, titokzatos és borzongató. Álom, mélység, messzeség, csodálat. Valahonnan borzas fuvallatok indulnak útnak, a szemhatáron sanda, sötét felhők gyülekeznek, tömörülnek, mint éhes, elszánt esőcselek. Vihar lesz, tűz lesz, ó, mily ijedt, hatalmas élvezet! Lelkem árván, pőrén, boldogan, remegően várja az orkánt, mint poros, szomjas pálmafa. Messziről tüzek lobbannak fel, villámok villannak, sirályok sikoltanak. A fény folyton erősödik, a színésznő arcának vonaglósos küzdelme érthetőbb és nyugtalanítóbb lesz, a zene, az énekhang fortékban tombol, tobzódik, ágaskodik.

– Téged akarlak . . . téged akarlak . . .

A márványos merevség már feloldódott, az ájult liliom felébredt a hajnal mélységes rózsaszínjében, és szétnyitja szirmait. Él, szenved, és az égre tekint. A karok megmozdulnak. Hosszú, bágyadt, szomorú karok ezek, melyekről lassan, lustán visszacsúszik a vörös lepel, és vakítóan, csupaszon, panaszosan nyúlnak fel a karok, mint hatalmas, jajongós vágyak. Dacosan kérnek, gőggel panaszkodnak, majd megalázkodnak, megbékülnek, finom fáradt fejük lehanyattlik. A vágy jobban lüktet, egyre erősödik, de a szenvedély türelmetlensége alábbhull, mint elfulladt madár. Talán elfáradt, talán elcsitult a vágy is? Hirtelen újabb erőre kap a szenvedély: lázadozik, kiabál, toporzékol, riadtan sikoltoz . . . tremolókat dörög a zongora. Zuhognak, kopognak, zsibongnak a hangok, mint nyári zivatar zenéje.

– Nagyon kívánlak, nagyon kívánlak.

A vágy átvibrál a színésznő testén. Sima, nyugodt, fehér arca megrándul, megnyúlik, szemei felvillannak, vészes, mélységes tüzek gyúlnak fel bennük, szája kissé nyitva marad, mintha harapni akarna. Karjai kinyúlnak, talán várnak, talán hívnak, talán könyörögnek. A megrezdült redőkben sejtelmesen hullámszik a kínlódó kívánság. Hangja most lágy, könyörgő, majd keserű, gőgös és elszánt, benne lüktet a vér meg a fájdalom, benne vibrál a vágy és a be nem teljesülés bűja, benne lobog a lázadó láng és a szenvedélyek gychennája. És vészes, vágyterhes, vergődő hangja belekapaszkodik lelkünk hárfájába, mint titokzatos, perzselő szellő, végigpattantja az alélt, néma húrokat, felébreszti szunnyadó érzések hangjait: zúg, zenél, viharzik a bensőnk, búgnak, zizegnek, szakadnak, sikoltoznak a húrok, felporzik a feledés hamuja, és jajongva izzik alatta vágyaink parazsa, szenvedünk, égünk, szédülünk, vérünk bolondul száguld és szökdécsel szívünk kamráin keresztül.

A színésznő csupa kín és szenvedés. Szemöldöke felhúzódik, ráncok sötétlenek a sima homlokon, lassan, lankadtan lezárulnak a békes szemkagylók, szája eltorzul a jajongásban, mint keresztény vértanúé, amint párducok marcangolják az arénában. Karjait ismét kitérzi, szétnyújtja – talán repülni szeretnének ezek a karok, talán ősi, biblikus idők fohászát könyörögik most ezek a szomorú karok a sötét, mormolás muzsika sejtelmében. „Seb vagyok, tüzes, új kínra éhes . . .” – ezt sírják a száj, az arc, a hunyó tekintet, a vergődő karok, a vonagló derék. Minden csupa vágy, kín, tűz, szenvedély, véres viaskodás. A lélek lehánt mindent magáról, és megmutatja magát gátlások,

szemérmek, félelmek nélkül csupaszon, felhorzsolton, borzalmasan. Gyönyörűen.

– Seb vagyok . . . csókolj, égess ki, égess.

Döbbenetes, ájult csend az örvényes forték, a szaggató sikolyok, a mardosó, mélységes szépségek után – a dal véget ér. A színész nő szemkagylói oly szelíden nyílnak fel, mint harmatos virágkelyhek. Arca merev, hideg, közönyös, mint keleti istennőé, semmi nyoma a vi-harnak, vágyaknak, vergődésnek. Lelkem mélyén még muzsikál a gyönyör, az ámulat s a felebredt fájdalmak nyöszörgése. A színész-nőt lassanként felfalja a színpad falánkul fokozódó feketesége. Bensőmben, titkos lelki ládámiban azonban bezárok egy képet, egy dalt, egy ragyogó élményt: lelkének, művészetének mély tűzű drágakövéit.

ROSSZ TÁRSASÁGBAN

Körülnézek, és türelmetlenül kérdek: ki tud hát tanácsot adni? Ki tud válaszolni a kérdéseimre, ki tud megértő, megnyugtató szavakat mondani ebben az éjszakában? Nyugtalanul forgatom a köteteket, a lapokat, a gondolatokat. Ódon nevek: Thales, Anaximandros, Anaximenes, Xenophanes, Parmenides. Messzi idők és nagyszerű gondolatok. Bölcs koponyák és derűs attikai ég, oszlopos csarnokok, olajfák, kytarát pöngető dalnokok, sétáló és vitatkozó ifjak. A honnan, a hova és a miért vitatása.

A tűz, a víz, az isten, a halál, az egység, a keletkezés, az élet, az atom, az egész nagy, értelmetlen mindenség titkának vitatása, kutatása, magyarázgatása. Az egyik állít, a másik cáfol, az egyik a vizet, a másik a levegőt tartja az őszanyagának, az egyik számokban keresi a lényegyet, a másik a harcban, az egyik monista, a másik pluralista, az egyik mosolygósan hívő, a másik gúnyosan tagadó. Kinek higgyek hát?

Továbbisietek szomjasan és lappangó reménykedéssel: talán Platon vagy Epikurosz vagy Philon. Talán ők, ők, a nagyok megadják a tanácsot, az értelmet, a feleletet, a megnyugtatót. De hiába. Az egyik lenge mítosz, a másik szelíd, suta optimizmus, a harmadik csupa fárasztó allegória és szimbólum. Vajon messze esnek-e már tőlünk, avagy akkor is messziek meg idegenek voltak, amikor éltek? – Ki tudja. Lehet, hogy felnyúló csúcsok ők, melyek magasságából so-

hasem szemlélhethjük az életet. Mi lent vagyunk, és semmi vigasztalást sem látunk magunk körül. Végigviseljük miérettjeinket egész életünkön, mint vállunkba vájó chimérát, és sohasem tudjuk meg, mi a leghelyesebb: meghalni, továbbsietni, vagy unottan, tehetetlenül megállni, mint akinek már mindegy, hogy merre megy.

Az ebédelőben megkondul az óra. Késő éjjel van már, de én nem nyughatom, mint falánk alkimista lángok és lombikok között. Valaminek a végére szeretnék jutni, valami lezártágot, valami eredményt szeretnék elérni, hogy azután fáradtan és megelégedetten lehajthassam fejemet. Lassanként minden összefolyik előttem: élet, anyag, lélek, elmúlás, alkotás, abszolútum, vég és végtelenség. Csak kérdőjelek ágaskodnak fel a lagymatag bizonytalanságból, a gondolatok és töprengés gomolygó gőzéből. Már nem is tanácsot kérek, csak megnyugtatót. Elringatót. Zsongó hazugságot. Bódulatót. Cukros mákonyt.

Schopenhauer következik, majd Nietzsche, majd Hegel, majd Descartes, majd Bergson – a ki nem elégtéttség nyugtalan érzése mindig megmarad. Fáradt vagyok, és kellemetlennek találom ezt az ingerült fáradtságot. Erőtlenységem a tejbe esőppent légy meddő, kudarcos küzdelméhez hasonlatos. A könyvek olyan ostobán, meredten néznek rám, mint buta kisdiaékok. Gyenge vagyok arra, hogy ily hirtelen s ilyen keserű kedvvel kiássam a nagy szfinxet, hogy megtaláljam a nagy megnyugtatót.

Ó, milyen jó lenne most kemény, kolostori ágyon aludni, s hajnalba imával ébredni. Megbűvölten, zsolozsmás hangulatban térdelni Assisi Szent Ferenc oltárképe előtt, és jámboran, kitátott szájjal himnuszokat énekelni a szent Szűzhöz. Vagy komolyan, elszántan a szív fölé helyezni a fegyver csövét, és szemrebbenés nélkül megörbíteni a ravaszra helyezett mutatóujjat . . .

Hűvös szellő siet be a nyitott ablakon keresztül, mint ijedt, fátyolos látogató. Kint kertek, marhák, emberek alusznak, kutyák ugatnak, tücskök ciripelnek, messze valahol a vonat fütyül. Kelet felé világosabb az ég, sápadoznak a csillagok, nemsokára pirkad. Felállok, és végigsimítom homlokomat. Bosszankodás, bűnbánat és szemrehányás karcolja, kapargálja a lelkem. Mások már felkelnek, nyújtózkodnak, megdörzsölik szemüket, pálinkát isznak, és ganéjszagú munkájukhoz látnak, én pedig még a tegnapot élem. Agyam

gyűretlen, szemem száraz és meleg, izmaim ernyedtek, mint hajlékot kereső esti vándoré. Még le se feküdtem. Virrasztok. Züllöm.

Rossz társaságban töltöm az éjszakát.

PÁRISI ESTE

Pirosra festett felhők lógnak az égen, sötét piszkosszürkébe ágyazva is puhán, párásan vibrál az eső, mint nyirkos, hűvös lehelet. Hiába, már ősz van, szeptember vége. „Párisba beszökött az ősz . . .” írta valamikor egy szurokhajú poéta, Páris hódoló, szomorú szerelmese, de milyen más ez a vers most itt, a Szajna partján, mint otthon a Duna száraz, színtelen, szuszogós lapályán. Mennyivel színesebb, szebb és lelket markolóbb!

A könyvárusok már becsukták göthös szekrényeiket, a sok foszlós, fáradt könyv csendesen álmodik már. Emberek jönnek át a hidakon, és az avenue-k kopaszodó, bús fejű fái alatt. A földalatti tömegeket nyel és tömegeket önt magából: vége a napnak. Vége a napnak, Lucie, az élet siet, és oly hamar este lesz, mintha álmodnánk csak az életet. Az alkony lomhán és mogorván sötétet csinál, mint öregedő portás, aki korán becsukja a kaput, és eloltja a lépcsőház lámpásait.

A Champs-Élysées fái között, a hidakon, az obeliszk körül pedig fények gyúlnak fel, mint felébredt csillagok. Zöldek, sárgák, vörösek, kékek és lilák. Vidámak, nyugtalanok, könnyesek, kacagók, betegek, ujjongók, sápadtak, mélabúsak. A Pont de Solferinón két nagy, csendes zöld lámpa ég, mint komoly, örökös szemek, s fényük belehull a hullámokba. Hintázik bennük, mint ifjú, csintalan habléány. A Place de la Concorde-on a járművek százai, ezrei nyugtalanok, nyüzsgönek, bőfögnék. Ó, kik ülhetnek az autókban? Talán léha férfiak, szép színésznők, pihegős, rózsaszín leányok, szépen borotvált diplomataik, gazdag, hervadó asszonyok, ízléstelen nagytőkések, beérkezett művészek, illatos kokottok, kecskeszakállas miniszterek vagy asztmás bankárok? Angolok, spanyolok, franciák, dánok, olaszok, svédok, japánok, négerok, patagóniaiak vagy kínaiak? Százféle a nyelvük, ezerféle a céljuk, és megszámlálhatatlanul különféle a lelkük. De ők mosolyognak, sietnek, robognak, szeretnek. Fegyformák mégis. Emberek. Emberek, az élet fiai, akik élik az életet.

Ó, milyen szép itt az élet még ebben a ráncos, rosszkedvű estében is, a nagy gondolatok, nagy érzések és nagy gyönyörök városában! Ebben az óriási meleg, mámoros szívbén, mely az egész világnak szétküldi piros vérét és lázas lüktetését. Tavasz és ünnepnap itt az élet. Nagy árnyak, nagy, történelmes múltak beszélnek, búgnak, bódítanak, a nagy szellemek mozgatják az embereket, a milói Vénuszok meg a Giocondák bája ihleti meg a finom, szarvasbokájú nőket, a Pompadourok és Lavallière-k utódait.

Itt állok az estében, a Szajna partján, és szinte szédülök a szép, a gyönyörű, a hatalmas, zűrés, zajos, bájos rengetegében. Ebben a báva, bús estében feltáru előttem az élet, mintha titkos fekete ajtóknak nyílnának fel, melyek távlatában káprázatos kincsek tündökölnék.

Az élet!

Mint bűvös, vágyott asszony, most takarja fel az arcát, a karját, a keblét. Megmutatja magát, lehámozza lepleit, mint keleti királykisasszony, s azt mondja igéző egyszerűséggel:

– Ilyen vagyok.

Bámulom Őt. Szeretem Őt. Le szeretnék térdelni előtte, átkulcsolni vakító fehér lábait, és megköszönni azokat a morzsákat, melyeket nekem szór.

MACSKA A RODIN-MÚZEUMBAN

Az egyik sarokszobában összegömbölyödve alszik a díványon, szinte olyan, mint egy kerek vánkos. Körülötte csupa hideg, halott márvány – ő él és meleg. Már az első cirógatásra barátságosan felpislant, kinyújtja borzas nyakát, dorombolni kezd. Azután kényelmesen feláll, macskapúpot csinál, s most már teljesen felnyitja a szemét. Virgoncan, ruganyosan leugrik a díványról, lábához dörgölgődzik, majd felnéz rám, és miákolni kezd. Kiejtése és hanghordozása nem árulja el francia voltát, egészen úgy nyávog, mint a mi macskáink, dorombolása is teljesen hasonló az otthoni macskadoromboláshoz. Úgy látszik, a macskanyelv internacionális, tökéletesen keresztül vitt eszperantó.

Szép, nagy kövér macska, igazi párisi. Párisban ugyanis a kövér, nagy fejű macskákat kedvelik a karcsú, nyúlánk nőkkel szemben. Jelenleg a molett macskaalak a divatos, s talán ha a nyurga, sovány

macskák jönnek divatba, akkor a molett női formák lesznek divatosak. A macskák divatirányai teljesen önállóak. Függetlenek az emberekétől. Múzeumi ismerősöm barátságos és rokonszenves. Mindig pár lépést tesz előre, azután bevárja, hogy én is utánamenjek. Majdnem minden szobornál megáll. Én követem őt, mint tanítvány a mesterét. Néha hosszabban időzik egy-egy márványnál, kitaróan, marasztalóan, dörgölődik lábaimhoz, ami valószínűleg azt jelenti: nézzed ezt meg alaposan, ezt érdemes hosszabban meg szemlélni.

Követem tanácsát, és nem merem bevallani, hogy sokszor nem vagyok vele egy véleményen, esztétikai ítéleteink sem igen egyeznek, de azért udvariasan hallgatok, különben se tudnám magam macska nyelven kifejezni. Nagyon szeretnék ámulóan és ábrándosan időzni a Csóknál, Bernard Shaw vagy Victor Hugo portréjánál, de vezetőm tovább szólít. Lassan, komolyan megyünk szoborról szoborra.

Mint hűséges, figyelmes kalauz, átvezet a következő szobába. Noha ott már jártam, megint nem merek szólni, részben tapintatból, részben járatlanságom miatt a macskaeszperantóban. Így tehát hosszasan kell időznöm átfutott, darabos gipszvázlatoknál, és megesk, hogy a nagy, finom márványokra alig jut néhány pillanat. Ha elmaradok, elrevedezem, vezetőm néhány hívogató miákolása magamhoz térít, és én engedelmesen követem kalauzomat. Vigasztalni próbálom magam: talán ő, aki már évek óta itt van, mégiscsak jobban érti a dolgokat, mint én, aki először járok itt.

És lassan, dorombolóan végigkalauzol az egész földszinten. A dorombolást sajnos nemigen értettem meg, de Versailles-ban vagy Trianonban sem lehet pontosan megérteni a hadaró vezetőket. Úgy látszik, ez már a vezetőik öreg, javíthatatlan hibája.

Mikor kiérünk az előcsarnokba, az emeleti lépcső felé vezet. Sietek megérteni magam, hogy már voltam az emeleten, s így ne fárasza magát a lépcsőjárással. Látom, hogy elszomorodik, hogy szenvedélyesen kalauzol, és alkalmas látogatót, úgy látszik, nemigen lehet találni ebben a csendes, néptelen múzeumban. Barátságosan és hálálkodva búcsúzni próbátok tőle, megcirógatom nagy fejét, s „adieu, mon cher”-t mondok neki. Mikor a kilincsen van a kezem, még egyszer visszanezek. Kalauzom mereven áll, és rám szegezi nagy, sárga szemeit. Szemrehányást és csalódást olvasok ki belőlük, talán borraivalót várt volna a kalauzolásért.

AZ EIFFEL CSÚCSÁN

Házak, tetők, kupolák, tornyok ezrei. Kémények milliói. Utak, fák, parkok, pázsitok. Egy óriás, gigászi térkép terül el előttem, melynek szélei piszkos füstbe fúlnak.

Döbönt csend bűg körülöttem, szinte azt hiszem, hogy minden halott alattam, de a lomhán felszálló füstfelhők s az apró, mozgó pontocskák mégiscsak jelzik az életet. Milyen mulatságosak ezek a mozgó porszemek. A Champ de Mars vagy a Trocadero gondozott sárga sétaútjain olyanok, mint picurka mákszemek, keskeny, okker szalagon. Emberek. Emberek, akik ily hatalmas, félelmes magasságokat építenek. Akik röpülni tudnak, csodákat tudnak, szeretni tudnak, gyűlölni tudnak, és össze tudják rombolni azt a hatalmasat, amit építettek.

A Szajna mint síkos, zöld kígyó kúszik végig a városon. Rajta apró bogarak: hajók, melyek lomhán kúsznak tova. Elöttem fekszik Páris kiterülten, ijesztő nagyságában, de füstösen, fáradtan, hangtalanul. A boulevard-ok nyüzsgéséből, a Place de la Concorde vagy a Luxembourg-kert szépségéből, a sok szent, ámult, finom kőhalmazból semmi sem látszik, a Bois de Boulogne is olyan, mint lapos parajesomó. Átfoghatatlanul hatalmas kép, melynek gigászi méreteiben elfulladnak halk szépségek és finom ötletek. Elöttem fekszik a világ szíve, de én nem látom, nem érzem dobogását. Elöttem fekszik szépségek és gyönyörök erdeje, és én csak a tetőket, a szennyes felhőrongyokat látom, melyek azt betakarják.

Egy pillanatig érthetetlen előttem Páris varázsos ereje, érthetetlen az embermilliók összecsoportosulása, ez a sok egymásra zsúfolt ház, ez a sok kőbe, kertbe, festékbe, selyembe, aranyba halmozott szépség. Talán a Szent Denisek meg a Szent Genovévák szelleme bűvölte és bűvöli össze az embereket és a gyönyöröket, talán a Szajna hívogat és csábít, mint szirén ógórög tengeren?

Ó, nagy város, bájak és gyönyörök városa! Szépségek erdeje. Vágyak ezervirágos rétje. Ámulások tengere. Nagyszerűségek kábító sűrűje. Álmok és üdvök forrása. Élvek és érzések kertje. Legnagyobb emberi múltak legnagyobb temetője. Csodák csökközőne. Bűvök óceánja. Szerelmek illatos világa. Nagy gondolatok végtelen vetése, Páris!

Holtan, hunyott szemekkel, eltakart szépségekkel fekszik előttem. Csak nagysága, döbbenetes, szédítő nagysága terül szét a végtelenbe. A világ legnagyobb emberi magasságának a csúcán állok, de törpének érzem magam, alázatos rajongó vagyok, mint középkori szerzetes a szent Szűz előtt. Magasan állok, de le vágyódom a zűrbe, a zajba, a tarka, meleg, illatos, nyüzsgős, mosolygós árba. A múltak sóhaja, autók bőgése, gazellalábú nők illata, zöld abszint leheletek, fényáros esték, mágikus képek, rongyos kis dalok közé. Fázom itt fenn, ebben a szédítő, magányos magasságban, ebben a süket, üres, hideg kékségben. Le vágyódom ebből a tiszta magasságból, le a fülledt, forró embertengerbe, a felhők mennyei mosolya közül a varázssok rózsái közé. A világ szívének melegére áhítozom. Páris szellemét és ötletését vágyom, akarom, könyörgöm, koldulom, mint régi gall románc rajongó lantosa, aki csak szeretni és meghalni tud.

KÍNAI KORCSMÁBAN

A Boulevard St-Michel egyik sötét, fáradt mellékcájában néhány szerény kínai betű piroslik a zűrös estébe, amely kínai vendéglőt jelent. Bent nagy zaj, családias fesztelenség, a kis asztaloknál összezsúfolva, széles jókedvben ülnek a sárgák. Csak ketten vagyunk fehérek. Állva várakozunk, míg helyet kapunk, a sárga pincérek többször meglöknek, de a távozó és érkező vendégek se előzéke-nyebbek.

Csupa férfiak ülnek itt, javarészt diákok és üzletemberek, és kiabálva, nevetve majszolnak, habzsolnak hosszú, fekete kötődűjűkkel. A sárga bőrszínnek, a ferde szemöldöknek sok a változata. Alig van kettő, aki hasonlítana egymásra: egyik citrom-, a másik kanárisárga, a harmadik szinte olajbarna. A szem metszése, a szemöldök, a pocacsontok mindegyiknél más, néha elég közel járnak az európai archoz, máskor indiai szigetlakókra emlékeztetnek. A fehéreket, akik idejönnek, s akik megzavarják a meghitt sárga családiasságot, természetesen nem fogadják szívesen. Tudják és érzik, hogy a fehérek különbséget jönnek keresni ide, úgy akarják nézni a sárgákat, mint ritka vadállatokat a ketrecben. Nem a rokonszenv űzi őket, hanem furcsaságok utáni vágy. Be kell látnom, hogy a sárgák udvariatlansága nagyon is indokolt.

Mikor nagy sokára ülőhelyet kapunk, még mindig fél óráig kell várunk, míg a pincér figyelemre méltat. A helyzet már kezd barátságatlan lenni ebben a fülledt, kacagós, kínai lármában. Egy amerikai hölgy jelenik meg az ajtóban. Nagy szemüvege, férfias kalapja, sarkatlan cipője nem tesz éppen kellemes benyomást, mégis örömmel fogadjuk, mintha elhagyott ázsiai szigeten lennénk, ahová most érkezik a harmadik fehér ember.

Az étlap kínai és francia, de a francia szavak éppoly olvashatatlanok, mint a kínaiak. A rendelés számok szerint megy, találomra a páros számú ételeket hozatjuk meg. A tálalás kis tálakban történik, de az evés csak csészékből és hosszú fapálcikákkal. Kenyér nincs, hanem mindenki elé nagy levesestál főtt rizst tesznek, melyből korlátlan mennyiséget lehet elfogyasztani. Ital nincsen, a kínai evés közben nem szokott inni. Aki szomjas, az egy kis szamovárt teát kap cukor nélkül, melyet kis csészékből illik elfogyasztani. A kés is ismeretlen fogalom ebben a vendéglőben. Villát meg kanalat csak az európaiak kapnak, melyet a sárga pincér nem csekély megvetéssel tesz az ember elé. Az amerikai hölgy fölényesen visszautasítja a nikkel evőeszközt, ő tud fapálcikákkal is enni. Talán San Franciscóból jön, talán már Kínában is járt – ki tudja? Messze ül tőlünk, nem beszélhetünk vele, csak biztató, barátságos pillantást küldünk egymás felé, mellyel azt ismételteljük: fehérék vagyunk mind a ketten.

Az ételek nagyon ízletesek. A tojásos omlottban sok a zöldség, sőt alma is van benne, de azért nem kellemetlen. Hasonlóan jó a zsíros, répás, hagymás mártásba temetett sonka is. Tésztát, sajtot nem lehet kapni, az estebédet gyümölcs zárja le, melyből elég nagy a választék.

A sárga társaság már lassan oszladozik, a zaj ritkul, foszlik, mint távolodó fecskesereg vijjogása. Egy nyúlánk kínai kis, kedves kokottal jön be, újabb örömsugár: már négyen vagyunk! A kis kedves már egészen otthonos, vígan kendőzi magát, és kacagva fogadja a sárgák bókjait.

Fizetünk. A pincér nem köszöni meg a borraivalót, és nem köszön, mikor elmegyünk. Kint a cirógató, finom, festett arcú párisi este ölel át, mint eltévedt fiát az anyja. Fellelegzem:

– Csakhogy megint Párisban vagyunk!

ŐSZ FONTAINEBLEAU-BAN

Citromsárgák, ajult zöldek, sápadt barnák, meleg rozsdaszínek, lázas vörösek, elbúsult lilák, szerénykedő szürkék, hamvas pirosak, rosszkedvű okkerok, bágyadt narancsszínek, panaszos bíborok, komor, kegyetlen szépiák. Fák, fák, fák. Az októberi napsugár végigcsókolja csüggedt, fáradt fejüket, mint vigasztaló kisgyermek síró anyját. Az öregek egy-két levelet hullatnak le, mintha könnyeznének. Ősz van.

Az avar kedves, kesernyés parfümje szelíden, asszonyosan végigcirógatja arcunkat. Az autó kegyetlenül vágat tova a panaszos, rőt színű őszben, a fák méla, pihegős sóhajai között, a halott levelek felszállnak mögötte erőtlenül és vágyakozva: vissza szeretnének röppülni a kopaszodó ágakra, de azután ismét lehullanak. Tallózva, tétován, kelleetlenül keringözve s a végén csendes belenyugvással lefűsznek, mint engedelmes fiúcskák az ágyba.

Ősz van már Théodore Rousseau tölgyei, Dupré és Paál László remegő nyírfái között és Corot mélabús, ezüstös poézisa ködlik, gyöngyözik vizek és sziklák közül. Búcsúzkodik az élet, a szerelem, a majálisos kacagás, elmegy a nyár, elmegy az ifjúság, elmegy Páris, és elmegy az élet, Lucie. Vágtatunk tovább, de hiába, az ősz, az elmúlás öléből nem szabadulunk, mindig és mindenütt temetőillat és halódó színek, bús arcú október és könnyes, keserves búcsúzkodás. Fák, fák, mindig fák. Van, amelyik Napóleonnak susogott tanácsot és bátorítást, a másik talán Marie Antoinette suta sóhaját fogta fel, a barbizoniak közéjük és közöttük jártak csámpás kalapban, fekete lebernegyben, maszatos festékládákkal levegőt és természetet keresni. Bölcsék, történettudósok és titoktartók ezek a fák, no meg érzélgősek, mint sápadt, köhögős poéták. Egyre sóhajtják: ó, meg kell halni. A könnyek egyre hullanak az avarba.

Franchard szikláihoz érünk. Megnézzük VII. Lajos feneketlen kútját, majd vidám szóval kapaszkodunk, csúszunk, dülöngézünk a hatalmas, iromba kőfejek között. Egyik kiemelkedő szikláról lágy, lankás tájék tárul elénk: vöröslő, bodros erdőségek ibolyás köddel és árnyékkal. A nap fáradtan néz bele az őszi ebédutánba, végigcirógatja a lankákat, a rozsdavörös fákat, a szelfő, elbámészkodó felhőket. Finom, fáradt, illatos őszi hangulat nyúlik el a levegőben, mintha az öregedő Pán sípolna nyúlós, panaszos melódiát. Lucie fel-

áll a sziklacsúcsra, színészi pózt utánoz és Lamartine-t szaval a Co-médie Française dallamos pátoszával!

*Salus! bois couronnés d'un reste de verdure!
Feuillages jaunissant sur le gazons épars!*

– Ó, hagyja abba – kérlelem erőtlen mosollyal. Nem tudok mulatni a gúnyos hangsúlyon, a komikumig fokozott érzelgősségen, az őszön – ó, jaj! – nem lehet gúnyolódni. Az ősz, az elmúlás, a hervadás itt tart az Őlében, s holnap talán mi is oly engedelmesen fekszünk bele az avarba, mint a kanárizöld platánlevelek. Lefekszünk majd a nyirkos földre, félénken kinyújtózkodunk, hogy senki se lássa, illedelmesen lehunyjuk szemünket, és álmodunk, alszunk a messzi végtelenbe. Ha este bemegyünk Párisba, igen, ott a boulevard-ok nyüzsgő, lámparagyogós forgatagában vagy egy derűs, finom vígjátékon kacagva talán elfelejtjük a fontainebleau-i vigasztalanságot. Mert hiába van pajkos tavasz a szívünkben, mégis didergünk ebben a hatalmas hervadásban, ebben a halálesőkos délutánban. Bent, Párisban, a kába karneválban, ujjongó lányok, szökellős kis dalok, szívárványos abszintgőzök között, a lüktető, százszerű gyönyörök sűrűjében, az élet kacagós erdejében elfelejtjük majd a másik erdőt, *az igazit*, amelyben a halál sétál és tapossa a rozsdás, ráncos, nyöszörgős leveleket.

INTERMEZZO A PÁRISI OPERÁBAN

Az Opera egyik második emeleti páholyában ül, mikor helyemre kerülök, mindjárt észreveszem. Szinte ő az egyedüli érdemes és érdekes jelenség a szembeeső oldal emberszázaiban. Finom, fehér, merengő, szomorú. És szép.

Lehajtja hamvas, szőke fejét, a műsort tartalmazó füzetet lapozgatja, azután odanyújtja a melléte ülő férfinak. A férfi egyszerű, kissé rideg jelenség. Szmokingban van és divatjamúlt nyakkendőben. A meg nem értés szimbóluma. Kezei nagyok, bajusza kegyetlen. Nem beszélnek egymással.

A nagy csillár elsötétül, vörösen izzik, mint hamuba fülő parázs. A hegedűk felsírnak, a fúvósok puhán búgatják hangszereiket, az üstök tremolója átvibrál fáradt idegeinken. A Faustot játsszák. A

büvös, fehér arc azonban visszahí, feléje kell irányítanom a látsövet, és nem a színpadra. A fülledt félhomályban szinte világít fehér bőre. Egész érthetően látom, hogy hátraveti fejét, a mennyezetre néz, úgy látszik, a színpad s a színészek nem érdeklik, csak a zene s a hang. Milyen különös. A fájdalomosan feltörő fortéknál megvonaglik. Érzékeny, bágyadt, titokzatos, zárkózott, ideges. Úgy látszik, erősen befelé éli életét.

Alig várom a felvonásközt, a csillár felkápázását, hogy alaposan szemügyre vehessem. A haja szürkésszöke, arca csupa lágyság, szépség, szomorúság. La Tour pasztelljeire emlékeztet, de még azoknál is párásabb. Semmi ékszer sincs tisztá, vakító nyakán, a kezén sincsen gyűrű – talán nem is asszony? A szmokingos férfival egy szót sem vált, így egészen bizonyos, hogy a férje. De miért ez a tompa egyszerűség? Már senkivel se törődik, senkinek se akar tetszeni, vagy talán szlése megcsömrölt már a színpadtól s a színjátszástól? De hogy jutott el idáig? Annyi élvel, gyönyörrel és drágakövel volt kövezve életútja?

Mennyi kérdés izzik odaküldött tekintetemben, mennyi vágy és mennyi türelmetlenség, de ő tétován, gögös unottsággal lefelé néz az első emeletre és a földszintre. Egyszerre azonban váratlanul felveszi eddig használatlan látsövet, és felém szegzi azt. Szinte felsikoltok a boldog csudálkozástól. Hát észrevette az ostromot? De hiszen eddig sohasem nézett felém. Talán túlfinomult lelke megérezte a mohó kíváncsiságot, a rajongó hódolatot? Érthetetlen. Titokzatos. Boldogan érdekes. Érzem, amint arcomon végigsiklik a látszó hideg szeme, azután hirtelen leteszi a látsövet, és mélán, merengősen felnéz a mennyezetre.

– Kicsoda ön, asszonyom? A nevét kérem, a keresztnévét. Ó, tudom, hogy ön nem Gaby, nem Berthe, nem Ernestine, de hogy hívhatják? És honnan jön? Nem párisi, ebben biztos vagyok, talán nem is francia. Szomorú, szöke, párás és borongós, tehát északi. Sokkal fáradtabb, finomabb és sápadtabb, semhogy angol lehetne, talán norvég, talán flamand, talán dán. A gyerekkorára is kíváncsi vagyok. Hogy mosolygott, hogy csacsogott, mit játszott, mikor ijedt szemű kislány volt, milyen énekeket dalolt, és szerette-e a habos süteményt . . . Minden érdekel, ami önnel történt, bánatai, könnyei, álmai, szenvedélyei, levelei, rajongásai, csalódásai, ruhái, könyvei. Pierre Lotit kedveli-e inkább, avagy Henry de Régniert? Tudom, érzem, hogy jól zongorázik, hogy énekelni is szokott könnyed, könnyes kis

dalokat, mikor teljesen egyedül van a szobában, a görnyedt, bíboros alkonyattal. Azt is tudom, hogy sokáig nézi arcát a tükörben, és nem érti, és hogy a fürdőben csodálkozik teste fehérségén, szíve lüktetésén, keblének szabályos hullámlásán, s a lábujjak ügyetlen mozgásán. Bizonyosan furcsa és fonák érzésekkel bámulja kopaszodó kerek, füstölő hegyek, búsongó tengerek messzeségét, és ilyenkor félénk, fájdalmas sóhaj röpül ki kebléből.

Sőtét lesz a nézőtér, a színpad pedig tarka és fényes, mint felnyílt oltárszekrény. A titokzatos szőkeség azonban nem néz le. Tisztán látom, amint lehunyja szemét, kinyújtja hőszerű karjait, és térdein összekulcsolja kezét. Számára a muzsika a tiszta élvezet, a fájdalmas gyönyör. Olykor megrándul, fejét még jobban hátraszegzi, kinyújtózkodik, mintha puha szőnyegen feküdne az ópium első csókjaiban. Talán a levegőben érzi magát, tiszta, mosolygós felhők között, ahol nem érezni talajt és sárba húzó erőket.

*Je veux, t'aimer
Et te chérir!*

– éneklí Margaréta, és a hegedűk finoman, szépségesen zokognak, az oboa puhán és halkán bűg, mint mélységes óceánok kagylója. Kába gyönyörök illatoznak, nyújtózkodnak a levegőben, mintha lehuny szemmel hintáznának hűvös magasságokban, mintha szállnánk, röplőnénk puha pihés szárnyakon végtelen varázsokban.

– Ó, asszonyom, nekem be kell vallanom, hogy nagyon vágyom önt. Ön olyan messze van, s ez oly türelmetlenül fájdalmas dolog. Nagyon szeretnék most ön mögött állni, átkarolni ajult, szép fejét, kezembem tartani, mint égi kincset, és nézni, várni a viaszfehér szemkagylók felnyílását. Asszonyom, ön nagyon érdekel engem. Ősi vágyakat, ámulás megérintéseket, csókos csodákat, sikolyos beteljesüléseket látok az ön fehér, ideges titokzatossága mögött. Asszonyom, én . . .

*Je t'appartiens, je t'adore
Pour toi je veux mourir*

– hangzik olvadás, bódító dallamokban.

Pour toi, je veux mourir!

– Ó, hallja asszonyom, ezeket a szavakat? Ezek az én szavaim, ezeket önre szórom, önre, a színxre, az isteni hálványra, a vágyra, az ígéretre, a boldogságra, a beteljesülésre. Asszonyom, én vágyom és várom önt.

A szürke, szőke asszony előre hajlik, felveszi látsövét, és nyugodtan, egyszerűen felém szegzi. Az ujjongó ámulat, a megézés titokzatossága butává és boldoggá részegít. A nagy ráatalálás öröme viharzik végig a véremen.

– Asszonyom, én most odamegyek önért, és ön eljön velem, és mindent maga mögött hagy. Eljön velem, s mi megyünk Párisba, az éjszakába, rikoltós csodák, ájult örömmök ölécbe. Asszonyom . . .

A nagy csillár millió fényszikrája felkápárazik, és meghitt, sötét lelki beszédünk megszakad.

Mikor vége az előadásnak, a bűvös szőke asszony felkel, a szmokingos férfi ráadja belépőjét. Az asszony egy kicsit visszanez, majd eltűnik a borvörös ajtónyílásban. A lépcsőház nyüzsgős, dúdolgatós emberárjában már hiába keresem. Elment, eltűnt, elveszett örökre és fájdalmasan, mint tengerbe hullajtott drágakő. Holnap . . . Ah, holnap talán már vonatra ül, és messze lesz Páristól, talán Anversben hajóra száll, és kék fátyolt köt hamvas, szőke fejére.

Elárvultan, elámultan állok a Place de l'Operán. Az élet pedig goromba lépésekkel törtet tova, mint száraz, sietős üzletember, akinek nincs ideje tündődsre és ellágyulásra.

40°

Puha kalapáccsal vagy lágy asszonyujjakkal kalapálnak a halántékomon. Az ablakon lila köd hull be, ó, hol is láttam ilyen szép, szomorú lila ködöt? Hosszas utazás után reggel a Dunán vagy Münchenben valami nagy vásznon sok tarka kép között, elől komor, sötét fák, sárga és piros lombokkal, és hátul lilás, gyöngyszínű köd, halott kék fatörzsek, párás messzeségek, lágy, lenge őszi hangulat. Ki festette ezt a képet?

– Encephalitis . . .

Még egy lépés előre, és teljes lesz a sötétség. Dante. Eltévedek az erdőben, és Vergilius szelleme megjelenik. Inferno. Hát csakugyan meg kell halnom, hát nem vezet vissza az út? Olyan borzalmas

és olyan fázósan különös ez a tétova, dülöngő ögyelgés az élet s a halál mezsgyéjén. Nincs kibe kapaszkodni, minden szétfolyik, szétmállik, mint ellángolt papírcsomó hamuja. Nincs cirógató kéz, segítő kar vagy vigasztos szó; árván, ijedten, kábán fekszem, libegek ebben az életben, mint őszi falevél a folyó hátán. El kell merülnöm, érzem, hogy kérlelhetetlenül süllyedek, merülök – nincs menekvés. Az idő nem áll meg, a halál sem áll meg a küszöb előtt. Kopogás. Nincs cróm, hogy sikoltsak, nincs időm, hogy búcsúzkodjam könnyesen és keserűen. Kopognak.

– Meningitis . . .

Hidat építenek a fejemben, összekötik a tekervényeket, és alagutat fúrnak az agykamrák közé. Milyen zürzavar, milyen kopácsolás, milyen vad, véres szögelés. Ha még egyszer, ó, ha csak még egyszer Párisban járhatnék, a Boulevard des Italiens-en vagy a Szajna-parton, az antikváriusok göthös szekrényei előtt ácsoroghatnék . . . Ha még egyszer egy nyurga, nyájas párisi lány hozzám simulna a Bullier-ben és azt kérdezné, hogy holnap este hat órakor . . . Milyen rettenetes a meleg! Egyenlítő. Szahara. Szenegália. Calcutta. Sárgaláz.

– Sárgaláz!

Szállnak a madarak, tarka, trópusi madarak, paradicsompirosak, acélkékek, hahotázó sárgák, smaragdzöldek. Régi, erdélyi tájkép: fűzfák a Küküllő mentén, román asszonyok fakannával. Betegen fekszem, anyám borogatást tesz a fejemre, ágyamban trombita és az első képes ábécé. Szerelem. Összedőlt homokvár. Hogy féltém lemenni este az udvarba: boszorkányok, manók, sárkányok és denevérek. Suta mozdulatok, ügyetlen szavak, elpirulások. Emlékszel? Virágot vittél egy asszonnynak. „Sohasem felejttem el” – mondtad, és érezted, s csakugyan, még nem felejtetted el. Szigorlatok. Ó, hát újból végig kell szenvedni a kínokat s a szorongó fájdalokat! Milyen meleg van, és hogy kopognak. De meddig akarnak még kopogni, hát nem lesz kész ma a híd? Tessék felelni, mérnök urak!

– Polioencephalitis acuta . . .

Ah, utazni, igen, igen, a vonat zakatol. Firenzében kiszállunk, onnan Páduába megyünk. Mosolygós olaszszággal beszéllek majd a hordárokkal meg a sofőrökkel: Quanto debbo pagare? Quanto si parte? meg Mi portate i miei bauli alla stazione! Ne nevesse ki, signora, ha ön tanít, úgy szebben ejtem majd ki a suono chiusokat. Nem akar Svájcba utazni? Mennyi szép, hatalmas, ámulósan nagyszerű levele-

zólap: St.-Maurice. Montreux Vevey, Lausanne. Nini: Páris felé megyünk! Ismeretség a vonaton. A szállodában a szobalány oly kedvesen csicsereg, mint egykori kalitkás madarunk, s a teához finom vajjas süteményt szolgálnak fel. Egy drága, forró este a Bouffes Parisiens karzatán, ó, Lucie meg Geneviève, meg ti, drága, kedves ismeretlenek, akik reám emelitek szemeiteket . . . még egyszer! Még egyszer!

– Pachymeningitis haemorrhagica . . .

Belátom, hogy ez nem szép dolog. Bocsáss meg érte. Minek visszasírni a múltat, az élményeket, az emlékeket? Hát nincs erőd egyszerűen és férfiasan így szólni: „Jó, ha meg kell halnom, úgy itt vagyok, készen vagyok, akár rögtön indulhatunk. Itt vagyok. Halál úr, tessék, állítsa meg a szívemet, én nem sopánkodom, én nem alkuszom.” De élek-e én egyáltalán? Hogy is állunk ezzel az étellel – már nem is tudom. Bölcsék és halgák beszélnek róla. A világakarat, avagy az ész a világalkotó, ahogy Kant tanítja? Vagy talán a szenzualistáknak van igazuk? Schopenhauer és démoni akarat. Jaj, csupa köd minden, megfulladok, megfulladok, jaj . . .

– Semmi remény.

Minden ember halandó. A te halálod a legegyszerűbb s a legszürkébb dolog a világon. Szépen kinyújtózkodol, és gyertyákat raknak köréd, azután eltemetnek, nana, csak semmi érzélgősség. Igaz, hogy az öreg temetőben tchenek legelik le a szarkalábat, amely tudós emberek agyából és szép asszonyok húsából táplálkozik, igaz, hogy az irodalomtörténetben vannak felsorolások, nevek, akik éltek valaha, akik könyveket írtak egykoron, melyeket ma már senki sem ismer, senki sem olvas, no de hát erre senki sem talált még vigaszt vagy megnyugtatót. Az emberek elképzelhetetlen milliárdjai porrá és semmivé váltak. Az élet kurta és ostoba. A halál kegyetlen és kellemetlen.

*On entre, on crie
Et c'est la vie:
On bâille, on sor'
Et c'est la mort.*

Az éjjeliszekrényen sok-sok könyv, a pohárban poshadt víz, mellette gyógyszer, ketyegő óra, levél Párisból, kis tányér befőtt, hőmé-

rő, újság s egy régi, kedves kis ezüstkanál. Milyen jó volna hidegre hajtani a fejem, opálos jégtáblára, sárga, őszi földre vagy egy fóka sikos hátára. A vánkosnak már nincs hüvös, szűzi sarka, minden rész, minden ránc izzik és perzsel, mint vöröslő rostély a tűz felett. Szent Dorotheus vagyok, akit lassú tűzön sütöttek meg, szent Theodotus vagyok, akit tüzesített téglára fektettek. Dózsa György vagyok . . . Filégek én is, mint a szentek és a nagyhitűek. Kopognak. Mindig kopognak.

– Leptomeningitis purulenta.

Hol van vége, hol van partja ennek a sístergős, málnavörös lánvának? Nekem nincsen se istencm, se emberem. Árva, sivár, pucér és elhagyott lélekkel kell meghalnom, mint minden kétkedőnek. Most már mindegy, most már nem lehet előlről kezdeni. Csak semmi ke-sergés, semmi hücsúzkodás, hagyd békével az álmokat, a nőket és az emlékeket. Emlékszel Holbein metszeteire? A Halál ott furulyázik, cimbalmozik, sőt még dudát is fúj. Kedélyes muzsikus. Kopognak.

– A prognózis teljesen rossz.

Az ajtó kinyílik, és vak, lila köd hull be a nyitott résen. Csupa köd minden, füledt, kalapáló köd. Jó volna elaludni, hüvös, süket helyen feküdni és kinyújtózkodni . . . De nem. Nem! Nem! Ne hagyjátok elszökni az életet, ezt a csüggedt, görnyedt, bukdácsoló, drága életet. Hátha másképp is lesz egyszer, hátha – felgyógyulok.

1925

LEVELEZŐLAP

Levelezőlapot hoz a posta egy csúnya, csüggedt, sáros reggelen. Néhány sor, szívélyes üdvözet, egy kis rám gondolás Chateaufles Bains-ból. A lapot írászatomra hajítom lomok, levelek, írások és kötelességek közé, és nem gondolok tovább vele. Mikor azonban leülök, és íráshoz készülök, a frankhoni üdvözet magára vonja a figyelmet, mint kacér női tekintet a színházban. Felveszem.

– Milyen szép vidék! – mondom ismételten, és részletesen bekalandozom az előttem elterült tájat.

Nyájas, bodros hegyek, itt-ott egy kis tisztás, mint kopasz foltok egy bárány hátán. Az üde tájon a Sioule sima tükrű szalagja szalad végig, melyben sötét árnyékok és ujjongó napfoltok fürödnek. Amott egy kis híd, előtte szobor. Talán a szent Szűz, talán ismeretlen provence-i szent álldogál ott tünődve és keresztényi türelemmel. Lehet, hogy valaki felborult e helyen a csónakjával, talán egyszer leszakadt a híd pallója, s most a fehér kőszent örködik, hogy ilyesmi többet elő ne forduljon. A folyó mentén fenyvesek, szilfák, fűzfák, égerfák. Itt egy csónak kikötve, elhagyottan, mögötte hosszú fehér fodrot hajt a sebes víz. Feljebb egy-két szikla üti fel a fejét, mint lomha tritonok. Két út is szalad végig a folyócska mentén: az egyik a hegy lábánál marad, a másik átmegy a hídon, az erdőbe kalandozik, mint költő vagy púpos botanikus, és elfullad a fák között. Szép, sima, fehér utak ezek, tiszta, kigyózó szalagok, melyekre éles árnyékokat vetnek az útszéli fák, s melyeken nesztelenül haladnak autók és kerékpárok.

Jobbra egy nyájas emeletes ház áll, nem messze az erdőbe tévedt úttól, talán az egyedüli ház a környéken. Mint éber silbak, kissé körülnéz a folyóka nyájas lapályán, a bodros fák felett. Egyedül áll, de semmi szomorúság vagy árvaság nem látszik rajta. Három emeleti ablak néz a Sioule felé, s az oldalán felírás látható. Bizonytalanul betűzgetem: Hotel Bourbon. Jól olvasom-e? Nem sokáig kételkedem, mert eszembe jut, hogy Auvergne-ben vagyunk, a Bourbonok földjén, talán ez az út éppen egy gögös, hegyes kúpokkal teletűzdelt Bourbon-kastélyhoz vezet, ahol hajdan Negyedik Henrik fogyasztotta a gombás fácánokat. Talán valamennyi szénaszagú parasztházban Szent Lajosról regélnék levendulás legendákat, avagy Hatodik Károlyról, akit bien-aimé jelzővel illetnek, s talán Susanne-ről, az utolsó királykisasszonyról is tudnak egy kishangú mesét. Mennyi szépség, mennyi regényesség és legendás történelem! A szikláknak, a tölgyfáknak, a barlangoknak, a kopasz ormoknak csendes, csillogó meséjük van, melyet a barna parasztlak oly gondosan ringatnak képzeletükben, mint beteg gyermeküket.

Megállok a Hotel Bourbon előtt, majd belépek a kapun. Finom, fekete leányzó fogad. Fülcimpája rózsaszín, mint a porcelán. Mosolyog, és felhúzza keskeny szemöldökét.

– Uram?

– Szobát szeretnék, kisasszony. Egy ideig itt szeretnék lakni ezen a vidéken.

– Ez nagyon kedves öntől. A hármasszámú szoba üres, ha tetsszik, megnézheti, uram.

Felmegyünk a recsegő falépcsőn, a drága leányzó előttem másszik, kulcsok zörögnek a kezében, és selyemharisnyát visel.

A hármasszámú szoba roppant egyszerű: tiszta, fehér falak, ágy, asztal, szék, szekrény. Az ágynemű szaga oly friss, oly szemérmes, mint harmatos liliumbimbója. Széles, kétszemélyes ágy a hagyományos hengerrel a párna alatt, és fölötte olcsó, öreg olajnyomatban Millet „La récolte des pommes de terre”-je.

Odalépek az asztalhoz, és szénézcek a Sioule varázsos vidékén.

– Milyen szép itt! – kiáltok fel.

– Igen, uram, itt mindenki meg van elégedve. Reggel szép sétákat lehet tenni a hegyekbe, délelőtt horgászni szoktak a turisták. Déjeuner-re rendszeren mindenki visszajön. Délután fürdés vagy csónakázás a Sioule-on, és csakhamar eljön az este. Az esték nagyon szépek itt Auvergne-ben . . .

– Itt minden nagyon szép – szavalok lelkendezve, és megfogom a drága leányka kezét. – Maga is oly szép, oly puha, oly üde, mint karsú, kecses fehér madár. Oly gyönyörű csend zenél a völgyben, a verőfény széthull a fűzfák ezüstjén és a víz csipkés fodrain, tiszta, tiszta, boldog illatokat hoz a szellő: fenyő balzsamát, almafák sóhaját . . . Milyen jó itt lélegzeni, milyen jó itt élni és az ön kezét tartani, barátnőm, amelynek olyan üde illata van, mint az őszibaracknak.

A finom, friss, mosolygós leányzó lehajtja fejét, és szégyenlősen, hízelgősen bújja:

– Szóval itt marad nálunk, Auvergne-ben.

Felriadok.

– Nem, drágám, én nem maradhatok itt. Bocsásson meg, de nekem el kell mennem messze és sietve, egy csúnya, csüggedt, sáros lapályra, sivár vigasztalanságok közé. Már várnak. Már így is sokáig maradtam távol. Vissza kell mennem és el kell hagynom Auvergne-t, meg a Sioule enyhe kanyarulatait, meg a fenyveseket, meg a Hotel Bourbont, meg a szűzi ágyat, meg önt, üde hercegnőt. Vissza kell mennem nyugós lomok, fanyar azonosságok, csempe csüggedések

közé, fróasztalom fölél kell hajolnom, az eső csipogó csőpögését kell hallgatnom, és nem szabad többé önre gondolnom.

Adieu, ma chère . . .

ŐSZI EMLÉNY

Ó, milyen messzi, magános múltba temetkezik az a langyos, aransugáros októberi délután, emlékszik még rá, kedves? Inceselkedik, fátyolt ölt magára, majd tompul a fény, alig látszanak a mozdulatok, s nem hallatszik a hang, a csintalan csicsergés, vidám párisi dalok szökellése. Süpped, lapul a tegnap, sok sárga levél hullt már reája, s most ismét hulldogál a tölgyek, platánok s nyárfák lapos, tétova könnye. Az avar kesernyés íze úgy nyúlik a párás levegőben, mint panaszos tilinkó, mely hangszer egyébként ismeretlen azon a vidéken.

Emlékszik még a csendre, arra a rőt, fáradt őszi csendre, mely az erdőben sóhajtozott? Mennyi tiszta szomorúság, milyen békés belenyugvás remegett a fakuló levelek milliárdjai között: itt az ősz, itt az ősz, itt az ősz . . . Emlékszik még arra a csendre, mely lelkünkbe borzongott? Milyen közel volt Páris, a zürös, zengő vigalom, s mi alázatosan, méltázva, nyugodt, áhítatos szívveréssel mentünk a végtelen erdőben sziklák és irtások között. Ez a csendsziget, az ősznek, a halálnak ez a hatalmas, varázsos temploma örökké feledhetetlen lesz számomra. Az élet ujjongós, zsvajos felpiroslása után ez a csendes, néma, ájuftsárga őszi nap olyan volt, mint lángoló orchideák csokrában néhány remegő, szomorú gerepcsin. Áhíttal, alázatosan mentünk az őszben, megtért bárányok módjára, lehajtottuk fejünket, s oly jó volt, hogy eszünkbe jutott a halál. Olyan közel volt, s olyan kedvesen mosolygott. Annyi szépség, annyi megnyugtató volt a falevelek eme végtelen temetőjében s a csontember oly szelédnek, oly kedélyesnek tűnt fel, mint Guyot Marchant fameiszetein.

Emlékszik-e még Franchard szikláira, Napóleón sziklasapkájára, vagy a Mont Morillonra, ahonnan letekintettünk a lankás irtásokra? Az autocar rohant tovább és tovább, zizegő fenyők, zúgó tölgyek, sziszegő zsurlók között a Ronte d'Orleans-on, vagy a Chemia de Montignyn át. Az utak nevét már elfelejtettem, csak arra emlékszem, hogy valami kis falucskába értünk, ha jól tudom: Marlotte-nak

hívták. Két-három utcából állt ez a falucska, s alatta a Loing folydogált.

– Ha valami nagyon szépet akarnak látni, úgy jöjjenek utánam – szólt a sofőr, s egy keskeny hídnál megállította az autót.

Mentünk utána. A Loing-en rőt levelek úsztak, mint aranycsöppek, s a nap fáradtan, ferdén, olvadtan ömlött a szőke folyóra. Mikor a tulsó parton voltunk, s visszafordultunk a falu felé, hirtelen átölelt a gyönyörűség, az ősznek langyos, tiszta s megrázó varázsa. Előttünk a Loing terült el simán, békésen, bágyadtan, tükrén az aranylő csöppekkel. A tulsó parton hatalmas, vörös fejű nyárfa álldogált a nap búcsúzkodó csókjai között, ezer és ezer levél rezgett rajta, s a levelek fájdalmas hintázással hullottak, egyre hullottak a folyó tükrére, mintha kábult aranypillangók szédülnének le az égből. A folyó sima volt, és szelíden, félénken mutogatta meg a föléje hajló fák őszi koronáit. Ezüstszerű fűzfák, sápadt platánok, rozsdás páfrányok, bágyadtbarna tölgyek, kénsárga szilfák, kopaszodó, citromzöld almafák és közöttük az aranyvörös rezgőnyárfa mind-mind megnézték magukat a redőtlen folyóban. A parton a sás között magányos csónak mereng, a víz fekete-zöld árnyékában pedig két hattyú úszik felfelé. Hátul néhány piros tető bukkan ki a fák közül, és a falucska törpe, szegényes templomtornya, melyben szabadon hintázik a kis harang.

– Szép? – kérdezi a sofőr, de mindnyájan némák maradunk.

Nem messze tőlünk festők ülnek és dolgoznak. Errefelé járt valamikor Théodore Rousseau meg Millet meg Corot meg Paál László meg Dupré meg Sisley és mégis, mégis . . . hol vannak ők? Most már értem a küzdést, az elégedetlenséget, a kínlódást, a problémákat, az ecset és a festék átkozódását: a természet lelke messze esnek egymástól. Ebben a képben az ősz szimfóniája zokog, énekel és harsonázik. Itt az ekusiniák mélységes búja sír, Démeter jajongása bujkál a füzesek nyikorgásában, a haraszt susogásában itt Adonist siratják az álomtestű oreádok, és a halál boldogan citerázik a nyárfa tövében. A haldoklásnak ez volt a legszebb s a legmegrázóbb képe ott Marlotte-ban a Loing partján.

Még csak arra kérem, kedves, hogyha ismét arra vezetne az útja, úgy állítsa meg az autót a keskeny hídnál, és menjen át a másik part-ra. Ís mondja meg az aranyvörös nyárfának, a szilfáknak, a füzeseknek, a hintázó leveleknek, az elhagyott csónaknak meg a tömpe

templomtoronynak, hogy ővék a gondolatom, a vágyam, a szeretetem, a szomorúságom. Meg szeretném ölelni őket, mert én úgy érzem – ő, ne nevéssen ki –, hogy ők az én testvéreim.

BORZONGÁS A HAJNALBAN

Piszkos, sötét rongyok lógnak le az égből, tintaszínű ködök és szilvaszürke árnyak fekszik a tengert, mint alvilági rémek, s a távolból hívogatóan ragyog, hunyorgat ezernyi remegős pislantással a lagúnák városa. A tenger nyugtalan: csapkodja, paskolja, pofozza a hajót, igazán nem lehet tudni, tréfa ez, avagy komoly, végzetes haragban tör-e ki nemsokára. Úgy látszik, rossz éjszakája volt, s most olyan, mint rosszkedvű, érelmeszesedett öreg úr: morog, zsémbeskedik, s elégedetlenül hánykolódik, mert eddig semmit sem aludt, s mindjárt itt a hajnal.

Milyen mogorva, nyirkos hűvösség didereg ebben a fanyar, foltos, félds szürkességben! Feltűröm kabátom, de mégis borzongok. Lázás vagyok, cserepes az ajkam, zúg a fejem, és sebesen ver a szívem. És állok a szélben, sötét sejtelmek, nyirkos árnyak, huhogós rémek között.

Hogy csillognak a lámpák ott messze a Piazzán, meg a vámház felé, meg a Campanilékben. Hunyorgatnak, belesiklanak az éjszakába, vagy iromba árnyakat vetnek a vízre, amely fekete, mint a halál. És milyen kísértetiesek az elkent árnyvonalak; a Maria della Salute kupolája vigyorgó oroslánfejhez hasonlatos, a San Giorgio tornya sziszegő sárkányhoz, a Giardini Publici fekete fái pedig összekuporodott, alattomos farkasfalkára emlékeztetnek. Istenem, milyen furcsa rémek!

– Mikor megyünk már?

Leülök a padra, fáradt vagyok. Szemem lecsukódik, s a tenger úgy ringat, mint beteg, nyöszörgős gyermeket. Megyünk is már. Gondolán visznek sebesen és titokzatosan.

– Hová megyünk?

Senki sem válaszol. Négyen ülnek még a gondolában, négy fekete, néma ember. Tudni szeretném, merre megyünk, s megismétlem a kérdést. A titokzatos fekete emberek nem válaszolnak. Fázom. Borzongok.

Feltűnik a dózsepalota fehér arca, s mi befordulunk a Palazzo kis csatornájába. Balra a Söhajok hídjá alatt megállunk. A rácsos kapu megnyílik, majd ismét becsapódik mögöttünk: bent vagyunk a palota börtönfolyosóján. Sugdolódzás. Fáklyafény. A fekete emberek börtönfolyosóján. Egy ór durván karon ragad, és előretol. Egy-két tiltakozó szót motyogok, de újabb lökés rá a válasz. Fel a lépcsőkön! Néha elbotlom, lélegzetem elakad.

– Csak föl, még egy emeletet!

Ha jól tudom, ez a Sala dei Censori. Riadt sejtések préselek össze a mellemet. A Sala della Bussola előtt megállunk. Rápillantok a tárt oroszlánszájra, és már mindent tudok. Elárultak.

Az inkvizítorok ördögi mosollyal fogadnak, még helyet is megkínálnak. Amíg a tízek tanácsa elé kerülök, még pihenhetek kissé. Ki tudja, mi lesz azután?

– Bocsánat, uraim – kezdem rekedtes hangon –, itt valami tévedésről lehet szó. Én soha semmiféle formában sem vétettem a köztársaság ellen. Én . . .

A három kecskeszakállas inkvizítor oly csúnyán mosolyog, mint az ördög.

– Csak hagyja, szép uram, majd bent.

És már ott állok a tízek tanácsa előtt, Tiziano csúnya, kegyetlen, iszákos, szakállas vénei előtt állok fehérén és fogvacogva. A nevemet kérdik, a koromat, a hitemet, a hazámat. Azután az egyik hosszú vádiratot olvas fel hadarva és mormogósan, alig értek valamit belőle.

– Beismeri a vádat? – rivall rám az elnök.

– Bocsánat, de itt tévedésről van szó . . . Én ártatlan vagyok.

– Az ólomkamrákba! – ordít az elnök, s mikor kifelé mutat, sovány karjáról visszahull a bíbor palást.

Löknek, rúgnak, tolnak kifelé. Az előszobában megállok, térdeim reszketnek, mindjárt összerogyok. Az egyik ferde szemöldökű inkvizítor odajön, mintha vigasztalni akarna:

– Remélem, hozzám több bizalma lesz, szép uram. Ma éjjel még eljövök önhöz, és megkezdem kihallgatását. Bizhatik jóakaratomban.

Nevetve mondta az utolsó szavakat, és én ordítani szerettem volna kétségbeesésemben, azonban nem volt hangom, és nem volt erőm. A kamra ajtaja rám csapódott.

Milyen meleg van itt, lüktető, lázas forróság. És nincs levegő! És nem tudok felállni! Pedig ki szeretnék egyenesedni, egész ember szeretnék lenni és bátran szembenézni az árulóval.

– Segítség! Emberek, szentek, szellemek, angyalok, segítsétek!

Az Adria felől véres-vörös világosság kél, s a tenger az azúr és az ibolya árnyalataiban hintázik. Itt-ott halászbárkák narancssárga vitorláival, mint a munka vidám lobogói, sietnek kifelé, szabad és ragyogó horizontok felé. A Giardini Publici fái oly frissek, mintha már meg is mosdatták volna fejüket a hűvös tengervízben, a Campanile üde, rózsaszínű fejjel tekint széjjel, a Maria della Salute kupolája pedig tisztán, áhítatosan néz föl a mélyülő, kékülő égre.

Megdörzsölöm a szememet. Venezia a kárminos hajnalban mosolyogva nyújtózkodik, mint szende, szerelmes asszony.

– Mennyi szépség és mennyi derű! Csodállak téged, te véres korong az égnék keleti peremén.

FRA ANGELICO DA FIESOLE

Itt járok a nyomdokaidon, ugyanazokon a kőkövőkön, melyeken otromba sarud csoszogott öt század előtt, és kereslek téged bábmész, boldog barát, a lelkedet keresem, a világot keresem, amelyet annyi szeretettel öleltél át, mint édesanyját a rózsaszín arcú kisfiú. Keresem a legtisztább kedélyt, a legboldogabb életszemléletet. Keresem a hímporos szirmokat, az anygali derűt, a gyermeki jószágot, az egék hűvösségét és mocsoktalanságát: téged kereslek, Fra Angelico.

Milyen csend, milyen mély, hosszú, idegen csend hullámoz a San Marco-kolostor termeiben! A földöntúliság ismeretlen csendje ez. Mintha hirtelen egy tisztább, boldogabb világba emelkedtünk volna, ahol egykoron, ösztönös homályosságban, egy másik életben már jártunk is, s amely után oly szívósan vágyakozunk, mint a boldogság után az élet mostohái. Mintha az óceán opálos, smaragdos fenekén járnánk: csend, csend és csend.

A freskóid, ó, Fra Angelico, úgy zsolozsmáznak ebben a csendben, mint jámbor, suta fejű páterek, akiknek képzeletében denevérszárnyal jelenik meg az ördög, s akik Szent Ágoston vallomásait olvassák estenden. Üde, sima arcú gyermeki áhítat énekel képeidről,

mintha csak a schola cantorum énekelne egy rég elsüppedt században, talán III. Gergely pápa uralkodása alatt, és az esetlen, szögletes gregorián ének, a boldog, rózsaszínű szoprán száll, száll az ég felé, a mosolygós felhők felé, a szőke fürtű angyalok felé, akik átölelik és magukhoz szorítják a tiszta antifonákat, mint a virágokat.

Ó, mily szépek a szentjeid, Fra Angelico, milyen tiszták, milyen égiek, milyen vidámak, mint isten igaz gyermekei. Milyen szép és lágy a Krisztusod, mintha sose járt volna ezen a földön, mintha sose fröccsent volna rá Jeruzsálem pora, sara és haragja. Talán a finom felhőkből szállt le a keresztfára, a húsz szent társaságába? Máriád olyan, mint idegen, ismeretlen, pompás virág, mely sohasem terem meg az Arno partján. A mennyország boldog, napos illata érződik rajta. Az angyalok is oly könnyűek, oly boldogok, mint messzi csillagfények, melyeket nem értünk és nem ismerünk, mint hideg hópehelyek, melyek megsemmisülnek, ha meleg, bűnös testünkhöz érnek, a virágaid pedig, ezek a tündöklő, tavaszi virágok mosolygós szziromarcocskájukkal biztosan égi mezőkről hullottak cseseted alá.

Ez a te világod, Fra Angelico – ó, jaj –, messze van az enyémtől, a miénktől, Firenzétől, a történelemtől s az egész földi élettől. Te imára kulcsoltad kezedet, s csak azután nyúltál csesethez, és nem gondoltál többet a harcoss, élvezeteg életre. Nem gondoltál a győztes pisai seregre, mely végigharsonázta Firenze utcáit, az Albiziak kemény dolyférc vagy a Mediciek szívós és ármányos trónra jutására. Még az sem érdekelt, hogy Andrea del Castagno eltorzult orcájú Madonnákat fest a Santa Maria Nuovában, és hogy Fra Filippo vidám, érzéki lányokkal övezi a megkoronázott Máriát. Tőled messze volt a világ és az ember, a bűn és a szenvedély, az ármány és a lázas indulat. Te báva, bábmész gyermek voltál, akitől messze jár a gond és a gonosz. Akit elkerül az árnyék és a vihar. Az Úr kiválasztottja voltál.

Tisztaság, jámbor áhítat, paradicsomi boldogság hárfázik, csilingel ebben a csendes, csodás kolostorban. Nem freskók tarkállnak a falon, hanem együgyű gyermeki imák, mintha vasárnap lenne, tavasz lenne, hahotázó szellő szalad a hímes réteken, mintha könnyű lenne a léptünk, szeplőtlen a lelkünk, mintha repülni tudnánk fel a csillagokba. A purgatórium utolsó sora ez: „puro e disposto a salire alle stelle”. Most csak a mennyország jöhet. Talán fehér felhőn térdelünk, és fenségés himnuszt éneklünk, ájtatos, ámult szájjal, liliomot

tartunk kezünkben, mint Szent Alajos, és húsvéti harangok csöngettyűznek valahol messze csipogó, csintalan hangon. Mintha emelkednék a menny felé, a másik élet felé, a szeretet hihetetlen országába. Olyan egyszerű mindez, olyan tiszta, olyan távoli, mint a toscanai ég, mely ráborul életedre, hitedre és művészetedre, Fra Angelico.

A fáradt és keserű vándor itt akarna maradni nálad, jámbor barát. Egy kis helyet kér csak a boldogság finom, fohászos világában, egy darab követ, amelyre lehajthassa lázas, nyugtalan fejét, hogy az angyalokról álmodjon az éjjel, mint az a Jákob, a bibliai.

NEMZETKÖZI AJTÓ

Ó, drága, vágyott, véres, virágos város! Pezsgő, pirosuló örömmel hagyom el a pályaudvart, és megyek a hordárom után, aki görnyedten, kókadtan viszi málhámat. Széjjelnézek. Szűk járda, zajos, sietős emberek, duzzadt villamos csilingel, egy vénhedt konflis pedig szárnalmasan vergődik át a szűk piacon. Tekintetem végigsiklik a Santa Maria della Morella kopott homlokán, s a csalódás titkon besurran bensőmbé, mint láthatatlan mikroba. Csúnya zaj, vásári nyüzsgés, rosszkedvű türelmetlenség lóg a tér felett. Bizony, a szívós és lüktető vágyakozásban párássá finomulnak az utcák, a tornyok, a templomok s az emberek. A valóság mindig csúnyább, nyersebb, keményebb, mint a könyveken és képeken elgondolt messzeség.

A hordár megáll a jelzett szálloda előtt, s nemsokára kopott, vajt testű lépcsőkön csavargunk fel az irodába, amely az első emeleten van. Az igazgató sajnálkozva jelenti ki, hogy nincs üres szoba.

– Akkor gyerünk tovább – mondom a hordárnak, s indulni készülök, de ő nem nyugszik bele ily hamar a nemleges válaszbá.

– Egy ágy csak akad az úr számára – mondja kedélyeskedve, tréfás követelődzéssel, megtörli homlokát, és hamiskásan rám kacsint.

Úgy látszik, nehéz a poggyászom, és nincs kedve tovább cipelni, a fizetség már nem lehet sokkal több. Az igazgató tapintatosan végigsimít tekintetével, és meghittén, mosolyogva szól:

– Lenne még egy szoba, de nem tudom, megfelel-e önnek. Egy kicsit magas. Ötödik emelet.

Hordárom helyesel, nem baj, ha magas, az úr még fiatal. Aztán felém fordul, s avval dicsekszik, hogy ő szerezte új szállásomat. Ha ő nincs, ki tudja, mennyit mászkálnék még szoba után.

Kénytelen vagyok rábólintani hordárom érvelésére, málhámat most a szállodai szolga veszi át, s megindul az emelkedés az ötödik emelet felé. Milyen régi, regényes épület! Fél- és negyedemeletek, görbe, sötét folyosók, aztán egy-két lépcső, aztán újabb kanyarulat s újabb folyosó. Ariadné fonalára gondolok, mely nagyon ügyes szolgálatoakat tehet ilyen labirintusban. Zugok, beszögellések, zsákutcák, bolthajtatos pihenők, kopott márványpaddal. Megkérdezem a szolgát, hogy milyen régi lehet ez a szálloda.

– Nem tudom, uram, de azt hallottam, hogy mikor az első vonat jött Firenzébe, akkor alakították át szállodának. Hogy azelőtt mi volt ez a ház, a jó Isten tudja.

Az emeleteket tekintve, hogy lépcsőházzról szó sincsen, lehetetlen számon tartani, de nagyon fáradt voltam már, mikor a bérszolga az egyik folyosó végén meredekül felkúszó lépcsőre mutatott:

– Ez ott fent lesz az ön szobája.

Karfa helyett vastag kötél kínálja magát a fogódzkodásra. A lépcső egyedül az én szobámba vezet. Benyitok.

Egyszerű, szelíd, ferde falú padlásszoba. Tiszta, széles ágy, öreg bútorzat, jámbor, joviális íróasztal kalamárissal, göthös, sánta mosdó széles fiókokkal. Öreges, kék szemű, tubákos derű lakja ezt a szobát. Minden már nagyon öreg, de azért jókedvű és barátságos, mint hajdani tabáni kosztosnénike. Az íróasztalon mennyi tintafolt, bizonyosan sokat írtak már rajta. Regényt, tanulmányt, számlát, szerelmes levelet – ki tudja? Még egy ajtó van a szobában, tömzsi, vastag, esetlen ajtó nagy, kövér otromba zár az oldalán, mint valami patrontáska. Kíváncsian s nem minden erőlködés nélkül nyitom ki a kapunak is beillő ajtószárnyat. Lapos tetőre kerülök kémények, telefondrótok, rádióantennák közé. Magasan vagyok. Ott a dóm campaniléje, amott a Palazzo Vecchio kecses, karsú tornya. Azon túl már az Arno következik, meg a Giordano di Boboli zöldje, meg Galuzzo kolostora.

– Firenze!

Dante-idézetek tódulnak ajkamra, lelkemben pedig szomjas esodátat, rajongó vágyakozás hullámszik hosszan, hallgatagon. Feledni próbálom a megérkezés kicsinyes lármáját, a csalódás röpke árnyát, mely az állomástól idáig kísért. Visszatérek derűs, ódon illatú szo-

bámba, s ahogy a tetőn nyíló otromba ajtót becsapom, észreveszem, hogy annak belső oldala betűktől hemzseg. Felgyújtom a villanyt.

Sok-sok írás, sok száz betű különböző vastagságú ceruzákkal írva, mint valami óriási emléktábla. Itt egy német versike, szomszéd-ságában angol szavak, aztán néhány francia szó. M. Blanche-tól Marseille-ből. Nini, itt oroszul írt valaki hét rímes sort, az aláírás alatt a dátum 1912. július 11. Ez a pár sor portugál lehet, itt Varsóból egy lengyel aláírás. Emitt egy német professzor írása Münchenből, a nevét ismerem, két könyvet olvastam tőle a Terunto és Giotto művészetéről. Mellette dán írás. Kjöbenhavból valaki, alatta néhány spanyol szó arról, hogy itt lakott Segnor Habila, a Prado múzeum tisztviselője. Azután megint francia szó: „Itt éltem, álmodtam s csodáltam szépségedet, Florenc!” Az olvashatatlan aláírás alatt a foglalkozás: poète de Bruxelles. Olasz írás is akad Rómából meg Torinóból, amott néhány francia szó egy bukaresti írótól, itt megint egy amerikai látogató 1907-ből. Szerb vagy magyar írásra nem akadok.

A szoba benépesedik. Kedélyes, lelkes, rajongó társaság: Firenze szerelmesei. Mind azért jöttek, hogy ámuljanak, s hogy a szépség édes érzését lopják lelkükbe. Szinte megható ez a nagy, nemzetközi szerelmes társaság, akik leborulnak a virágos város előtt, mint hajdanán az idegen királyok a Kisded előtt. A fonák és határozatlan hangulatok, melyek nemrég még lelkembe akartak surranni az alkony növekvő árnyaival, most kiszorultak, mint ördögfiókák a templomból, amikor megszólal az orgona. Firenze soknyelvű szerelmesei, íme, találkoztak, összegyűltek ebben a ferde, tubákos padlásszobában, mely talán már századok óta ad hajlékot a szépségek bolygó keresőinek. Lelkemben vidám érzések harsonáznak, hiszen nem vagyok már egyedül, társak, testvérek között érzem magam, s velük együtt zarándokolok a virágos város vágyottságai közé.

Áhítatos lélekkel írom rá nevemet az otromba ajtóra, mintha a szépre szomjas vándorok nemzetközi szövetségébe lépnek be.

SÉTA A MONTE PINCIÓN

Nézzé, kedves, itt fekszik előttünk Róma békésen, öregén, de örökké érdekesen. Ott a Szent Péter-templom büszke, bátor kupolája, amott az Angyalvár, emitt a Chiesa Nuova tornya csillog –

előttünk a keresztény Róma, a rinascimento, a pápaság fénye és hatalma. A Forum Romanum, a Colosseum, Caracalla fürdői – a történelmes pogány Róma ott balra süpped el, semmi sem látszik belőle, talán nem is igaz Tacitus történelme, a régiségtanok ábrái: most itt sétálunk pálmák és délszaki hársak között a langyos, nyájas olasz ég alatt. A kert pihegő város is az álomvárosok puha rózsaszínjébe burkolódik, hogy eltakarjon minden jellegzetességet. Néhány perc még, és senki sem ismer Rómára. Mennyi lágyság, milyen üde, finom, hintázó hangulat! Szökőkutak csobognak, fehér márványfejek kandikálnak elő a babérbokrokból, s a tempietto karcsú jóni oszlopai a rézgálicszínrő tóban nézegetik sudár alakjukat. Az élet idilli szépségei ölelkeznek itt, kedvesen, mintha csak Citere szigetén járnánk, ahol megbocsájtunk és elfelejtünk minden csúnyát és igaztalant. (Ah, emlékszik-e még, kedves, Watteau festményére, amely a Louvreban pompázik, s amelynek L'embarquement pour Cithère a címe? Amorettek dévaj füzerei röpködnek a levegőben, felszerelik az aranyvitorlást, mely a rózsás szigetre viszi a rokokós zarándokokat. Emlékszik még azokra a boldog, bágyadt rózsaszínekre, arra a párás, derűs kékre, melyben a mesebeli sziget úszott?) Igen, most valahogy úgy érzem, hogy Citere szigetére érkeztünk, a rokokó édes, nyájas levegője leng most erre, a kemény, bikanyakú latinok árnyai, a komoly, keresztény aszkétizmus szétfoszlanak és elmaradoznak, mint füstfelhők a vonat után. Elhagytuk a derékba tört oszlopokat, a katakombákat, a múzeumok és templomok nyomasztó, nehéz illatát, a sok adatot, nevet, évszámot, történelmet és tankönyvemléket, s most könnyen, szabadon, céltalanul sétálunk Róma legszebb sétányain, mint Watteau szende szerelmesci a holdsugáros parkban.

De igaz van, kedves, a történelmi emlékek itt sem alusznak. Ez talán Lucullus villája volt, ahol most járunk, avagy Pompejusé, s itt valahol írta márványos és mozaikos házában Sallustius iskolai emlékeinkben élő műveit. A végtelen, zsongó sallustiusi kertek erre feketéllnek, díszes mécesesek virrasztanak Sallustius dolgozószobájában, s egy kemény, barna, afrikai rabszolganő hever az asztal lábainál. Lehet, hogy a kis kövér császár itt a közelben pengette a citeráját, mikor lent lángok piroslottak, Róma égett, és ő sánta jambusokban szavalta iromba rigmusait. Lehet, hogy így volt, de ez a hely azért mégiscsak boldog, életöröms emlékekről dalol, melyek nem zavarják a langyos, rózsaszínrő hangulatot. Csókok csatáznak az

Ámor-templomban, ezüst tálcákon viszik a fácánt, és a sok színes tollú madarat Lucullus vendégei elé, a sallustiusi kertekben elpuhult, szalagos fejű ifjak sétálnak, akik a szerelem gyönyöreit tartják az élet céljának, mézes bort isznak a rabszolgák is, és Epikurosz tanításaira oktatják a gondjaikra bízott ifjúságot. Ezek az emlékek lágyan és gálánsan simulnak bele ebbe a puha, finom, alkonyi életörömbe, mint harmonikus felhangok a megpendített húr alaphangjába. A múltat már nem érezzük tehernek vagy találynak, szinte az időt sem érezzük, Citere szigetén járunk, ahol nincs kezdete és vége a boldogságnak.

Alkonyodik, a kupolák, tornyok és tetők körvonalai belekenődnek a lombos estébe. Róma lassanként eltűnik szemeink elől. Ezernyi lámpa gyúl fel, mintha csillagszemek nézegetnék magukat az óceán hullámos tükrében. Ki tudja, mi a valóság? Róma elsüpped a tompa estében, a sok száz templom, a sok ezer antik oszlop és fal felett összecsapódnak az alkonyat violaszínű hullámai: nincs már több kontúr, több kereszt, több bizonyosság.

A mai est a máé lesz, kedvesem. Nem gondolunk most vérszomjas császárokra, csodatevő szentekre, hideg síremlékekre és a rönkszánssz művészeire. Hagyjuk a tegnapokat, a kőtáblákat, a könyveket, a képeket, a keresztet: szenteljük ezt az estét az életnek, a jelennek, a jókedvnek, az élet boldog, eleven igenlésének. Feledjük a hideg múltak dermesztő nagyszerűségét, a hűvös áhítatot, hajdani hatalmak vak fényességét. Itt a Monte Pinción nem hullanak ránk keresztiek és kőkolosszusok, itt szabadok vagyunk, gondtalanok vagyunk és szépek vagyunk, mint rokokó pásztorok.

A Casino di Valadierből friss ütemű zene száll ki a langyos estébe, a málnavörös lámpaernyők pajzánul hunyorgatnak a teraszon, s a levegőben a derűs délszaki fák illata nyújtózkodik, mint finom, parfümös kurtizán. Az élet lélegzését hallani, az eleven életét, melyet szinte elvesztettünk a múltak ámulásában.

Adja ide a kezét, kedves.

SZERELEM RÓMÁBAN

Valahol kint a kies kampagnakon, túl falakon, romokon, bedekereken, zarándok áhítaton és utazó kíváncsiságon, messze, valahol Tivoli lankáinál, öreg pince tövében egy ifjú üldögél. Feltűnően hasonlít ahhoz a Lysippos-szoborhoz, mely a Capitoliumban álldogál immáron közel kétezer éve, haja szőke, és ruházata a legtökéletesebb meztelenség. Feje lecsuklott, iját elhajította, búsan, árván, elhagyottan, kókadt kedéllyel üldögél a szent város falain kívül, mint trónfosztott királyfi. Valamikor, ó, valamikor mégiscsak más világ volt, templomokat építettek számára, báránycomb füstölgött az oltáron, illatos füveket szórtak a tűzre a duzzadt keblű hölgyek, kiknek szemében buja, bűnös fények úszkáltak. Valamikor a városban laktott, s vidám, virágos élete volt, ma azonban kiűzték, száműzték, s ő bánatosan tekint vissza múltakra, csókokra, elhamvadt tűzre.

A szerelem nem talál puha, csókos otthonra a mai Rómában. Ha vizsgáló szemmel járunk a Corso Umbertón vagy a Monte Pincio enyhe, nyájas sétaútjain, ha kíváncsian szétnézünk a kávéházak, éttermek és színházak közönségén, úgy aligha találkozunk a szerelemmel. Összesimult párok, gerjedt pillantások, csókos búcsúzások ritkaság- sőt botrányszámba mennek. (Ó, Montmartre, ó, drága Páris!) A magános, büszke, kemény szavú s elszánt akaratú férfi uralja ezt a várost, a férfiúi erények kultusza itt ma divatos dolog, sőt elmaradhatatlan kötelesség. A férfi maga megy az útján, mint gögös latin hadvezér, kit nem térítenek el újtjáról asszonyi könnyek és nyöszörgések. A férfi egyedül megy a korszóra, a kávéházba, sétál, újságot olvas, autót vezet, vitatkozik, vacsorázik, terveket kovácsol – nő nélkül. Farkastej, fasizmus, férfiaság. Castor és Pollux esetlen, kemény alakjai meg Michelangelo dühös, izmos, darabos szentjei az eszményképek. A fasizmus edzeni, javítani akarja az elpuhult erkölcsöket, kemény, goromba és egészséges ifjakat akar nevelni Rómának, akiket nem befolyásol az asszony, s akiknek nem célja a nő. Carattere maschio! Férfias jellem. Elhajítani minden puhaságot és határozatlanságot: ellágyulásokat, tündéresket, szomorú poézist, rajongó szonetteket, ábrándos muzsikaszót. Utánozni a nagy, kemény, puritán ösöket, a Romulusokat, Mucius Scaevolákat, Junius Brutusokat, Tarquinius Collatinusokat.

A szerelem természetesen sehol sem talál helyet ebben a kemény, hímszagú életprogramban. A kis feketecingések büszkén és bátran lépik át a Piazzákat, s az ifjúság éveit, a nőket sehol sem veszik észre. A nő nem probléma, nem szfinx, még kevésbé idegölő démon az örök városban, a nő csak futólagos, szürke mámor, sietős csóktanya vagy pedig komoly, sima hajú feleség, kinek első kötelessége izmos, akaratos fiúkat szülni.

Az idegenek áhítattal nézik a múltat, a szenteket, a kötörmeléseket. A legtöbb zárándok, aki rózsafüzért vásárol, és arról beszél, hogy megint kecskehúst kapott ebédre. A sok templombámulás, a szentírásnak ezernyi, hatalmas illusztrációja elfárasztja izmaikat, figyelmüket, sőt elcsitítja a pajkos gondolatokat is. Szerelemről nem esik szó közöttük, elfelejtik másik énjüket, amely még nemrégén talán Milánóban vagy Nápolyban szerelmi kalandokra áhítózott. Sokakban talán a kapucinusok kegyetlen embercsont-kiállításai, a vi-gyorgó koponyák ezrei, a felöltöztetett csontvázak borzalmassága, avagy Sienkiewicz visszacmlékezései, a katakombák fülledt, borongós misztikuma hűti le a felpirosló lángocskákat, mások egyszerűen otthon hagyják az eroszi gondolatokat, mint fölösleges ruhadarabot.

A szállodákban is szigorúan ügyelnek a jó erkölcsre. A portás keresztkérdések alá fog minden látogatót, mert látogatókat (különösen másneműeket) semmi szín alatt se bocsátanak fel a szobákba. A fasiszták is kontrollálják az idegeneket és azok erkölcsait, s különösen kémleltenek azzal szemben, aki hogy Dante kifejezését használjam: peccator carnali. A hús bűnöse. Aki női kalandok kedvelője, aki csókot és mámoros éjszakákat keresne római séjourja alatt. Casanova, akinek egykoron ugyancsak nőügyek miatt kellett elhagyni Rómát, azt írja, hogy „itt a legnagyobb szabadságban él az ember”. Ma valószínűleg már nem ezt jegyezné fel naplójába, mert ma már nem udvarolhatna oly szabad szemtelenséggel Lukreziának, a tüzes G. marquisénak, vagy a szépséges Mariuccának, nem üzhetné büntetlenül gáláns kalandjait, s nem arathatná oly vakmerően csóksike-reit: a fasiszták első nap kiutasítanák a hideg és szigorú városból.

Szegény száműzött Ámor! Az örök város a szerelmet kiűzi falai közül, mint lángpallosú angyal az első emberpárt a paradicsomból. És Lysippos Ámorja elbúsultan ereszti le fját a Capitoliumban. Senki sem törődik vele, senki sem fél tőle, fjáról hiányzik a húr, s töltött

tegez nincs a hátán. Szegényesen, szánalmasan s céltalanul álldogál, mint eltévedt falusi fiúcska a nagyváros zsvijában.

Kiment a divatból szegényke.

CSÓNAKÚT A DUNÁN

Siklunk, kúszunk tova a nagy vízen, melynek partjai elsüllyedtek az éjszakában. Csak víz, sietős, nyugtalan nagy víz, és mi ájultan, ijesztő árvaságban próbálunk továbbjutni a másik part felé. A hold ezüst karéja belehull a vízbe, ring, reng, megtörik, és fényes fodrokat szeg a hullámok tarajára. A víz szinte fekete, s megborzongok, mikor belenézek. Mi lehet ott lenn a mélyben? Élet? Halál? Múlt? Titok?

Iínárok, halak, hullák, hulladékok. Hajóroncsok, sikolyok, földi kincsek, álmok, gyűrűk, nyakécek, kezek, koponyák, hun vagy gepida serlegek, pöfffedt hasak, tatár kardok, vasárnap selyemcipellők, török lószerszámok, nyájas lánymosolyok, magyar buzogányok. Talán épp alattunk nyújtózkodik egy jámbor szabólegény, aki a múlt vasárnap nem messze innen kifordult a csónakból. Gomblyukában még ott van a szegfű, zsebében tárca, néhány papírpénz benne és egy női fénykép . . . Halak rágják az orrát, a nyakkendője félrecsúszott, szemei felnéznek mereven és kitartóan és biztatóan, fel az élet felé . . . Amott egy kislány fekszik foszló ingben. Fürdött, kacagott, kiáltott egyet, s most ide került. Szőke haját meglöbögatja az ár sodra, harcsák tanyáznak közelében, s kajánul mosolyognak, mint kapzi kufárok. A kis Maris talán hosszú hajú babáról álmodik, s finom, úri, városi gyerekekről, akiknek fehér a bőrük és selyem a ruhájuk. Ó, ha egyszer ő is ilyen úri kislány lehetne, süteményt ehetne, gépkocsin mehetne, és sok-sok játéka lenne . . . Mariska . . . most nem hívják, nem költik dologra, hajnali munkára, hagyják aludni . . . Álom . . . Halál . . . Mese . . .

Talán sellők járnak le hozzád, kis Maris, megsimogatják hátadat, hideg, síkos melledet és hasikádat, talán táncba hívnak, és te talán mosolyogsz, mint kis angyal az oltárképen. Gyémántpalotája van a tündérr királynőnek. Millió mécses ragyog sokszínű üvegbe zárva, tükrökből van a palló és aranyból vannak a gerendák – ó, milyen szép minden! Véres fejű harcosok jönnek dicső századokból: avarok, ró-

mai legionáriusok, janicsárok, bajszos magyarok, lomha német zsoldosok. Aztán sápadt, fanyalgós arcú szerelmesek jönnek, majd vasárnapi kirándulók a nyájas biedermeierből, életunt peszonkák, algebrából elbukott diákok, gondtalan fürdőzők, nevelőnők sonkás ujjú blúzban s az anyaság átkával, rőt arcú halászok, maszatos hídmunkások, egy részeg fuvaros most száll le szekereéről, százrokolys kofák kosárral karjukon, kiszúrt szemű forradalmi áldozatok . . .
ó . . .

Süket, zöld csend üli a palotát. Néma a bál, és nincsen tánc. Bú és béke bámul le a riadt, iszapszínű arcokról. Nem beszélnek, nem nevetnek, nem énekelnek, csak lassan, csöndesen mennek el egymás mellett, mint némasági fogadalmat tett szerzetesek. Nem sietnek, nem haraguszna, akáresak a szentek a jámbor könyvekben. Szelfdek, okosak és megbocsájtók.

A víz tompán, puhán zúg, zenél a sápadt fényű tündérpalotában, mint messzi mesélő orgona. Valami hívogatás, lágy, kába, csábos ígértet van ebben a méla, mély zúgásban.

– Gyere, gyere . . . Mi békében élünk, szépen élünk . . . gyere . . .

Bús szemű sellők fonnak körül, halfarkukkal ráülnek a csónak peremére. A liliumfehér potemidák lefogják szememet, érzem síkos, hideg karjukat, mint döbbsent kígyóölelést. Szédülök.

– Ne féljél, a smaragd szemű királynéhoz megyünk . . . Lent csillogó palota vár, meg fehér testű királyleány, meg béke, meg csillogás, meg csend . . . csend . . . csábító, csengő csend . . . Gyere . . .

A rémek, mondák, halászmesék és vízibabonák békafejű manója ráül a szívemre. Nehezen veszek lélegzetet.

– A miénk vagy! Nem engedünk! A boldogság, a megváltás felé viszünk. Ne féljél. Gyere velünk . . .

Felnyitom a szemem, de hiába. Íj van, elmosódott árnyak, csodás hullámfodrok, csalogatós csobogások, elsüllyedt partok, lappangó örvények – ó, ki tudja, hol az igazság? A napfényben, a hitetlenségben, a gőgös, tudományos pogányságban, vagy itt, titkok, félelmek, misztikumok, hallucinációk és borzongós, holdfényes legendák között? Ki tudja hinni az egyszerű rothadásos halált ezen a hatalmas, széles vízen a hold ezüst, fojtott permetegében, sejtelmes sóhajok, bizsergős borzalmak varázsában? Ki meri mondani: nincs tovább?

Az evezők szívsós, biztos ütemben bukkannak fel, merülnek el, s most már látni a másik partot, a bizonyosságot, a valóságot. Lassan,

keményen, józanul közeledik a part, már nemsokára elérjük. Mikor kiugrom a csónakból, összeborzadok. Mélyet és merészet lélegzem, és úgy nézek vissza az ijesztő folyamra, mint lidérces álomra reggel, amikor már napfény hull be a zsaluk résein. Arcom mosolyra nyílik. Bátran, gögösen lépkedek a kemény talajon, mindent feledni akarok: mesét, álmokat, félelmeket, kába, gyáva halálkacérkodást. Ismét büszke és hátor vagyok, mint az élet többi kicsiny, önhitt bizakodós gyermeke.

SZENDERGÉS A TEGNAP VÁNKOSÁN

*Oh come grato occorre
Nel tempo giovanil, quando ancor lungo
La speme e breve ha la memoria il corso
Il rimembar delle passate cose . . .*
Leopardi: Alla luna

Olykor tamáskodva, meredt, döbbent ámulattal írom le a dátumot a levél sarkába, mintha csak elfelejtettem volna magamat könyvek és gondolatok között egy fojtott lélegzetű éjszakán, amikor hitetlenkedve pillantok az elsiklott időt jelző óralapra. Ó, milyen sebesen szalad az idő! Hát hihető, hogy elmúltak az évek, a vágyak, a bizakodások? Hát hihető, hogy ilyen fájdalmas ürességgel és nyomtalansággal szaladt tova az ifjúság aranysugárú évtizede? Olykor felmosolyog egy arc, felvillan egy jellemző mozdulat, selpiroslik rég kihűlt paraszak fénye, azután megint tovább és tovább hullnak a percek, mennem kell tovább idővel, gonddal és tömeggel. Oly kevés idő jut arra, hogy lepihenjek a múlt vánkosára.

Pedig ha lehajtom a fejem, nagy úr vagyok. Mint finom, gögös fáraó trónolok végtelen sivatagok felett, és madárfejú istenekkel tartok rokonságot. Ha lehajtom a fejem, messzi járok. Virágos tegnapok szőnyegén lépkedek, édenkertben bolyongok, tavaszok ölében ringatózdom, mint boldog, isteni gyermek a trecento valamelyik jámbor, primitív, vasárnapos freskóján. Visszaálmodom a lepergett tegnapokat, széppé, színessé hazudom őket, hiszen Mindenhatója vagyok ennek a határtalan, talajtalan birodalomnak. Lehajtom feje-

met, mint tátott szájú ópiumszívó, mint fáradt bibliai vándor, mint tündérszép mesék szerencsétlen szegénylegénye.

A komor, Népszínház utcai ház lépcsőjén most megy fel egy szőke fiatalember. Mikor célhoz ér, szíve már a torkában kalapál, úgy látszik, nagyon sietett a lépcsőn. Az ismeretlen fiatalember azon az ajtón kopog, amelyen egy csendes, öreg tábla jelzi egy hetilap szerkesztőségét. Bent zajos beszéd, szivarfüst, hányaveti zavarosság, az asztalokon összevissza kézirat, újság, hamutartó, klisék, levelek. Négyen-ötten állnak, ülnek, vitatkoznak, szellemeskednek. Bemutatkozás. A monoklis szerkesztő nagyon kedves, hellyel kínálja meg az újonnan érkezettet.

– Már régóta vágytam önt megismerni . . .

És a jövevény frásairól kezd beszélni, arról a néhány frásról, ami már a lapban megjelent. Különösen kritikai frásaira pazarol szót és elismerést.

A szőke fiatalember hamarosan észreveszi, hogy a többiek unatkoznak, egyik sem szól hozzá a beszédhez, bizonyos, hogy egyikük sem olvasta frásait. A szépen és simán kettécsúlt lírai költő bánatosan ajánlja magát, mintha kis sértődöttség lenne távozásában. A kicsiny, kellemetlen hangú kritikus új könyvéről kezd beszélni rosszkedvűen, nyafogósan, rosszul leplezett nagyképűsködéssel. Panasz-kodik a korrektúra miatt, már unja a dolgot, s ha a kiadó nem unszolná, ki se adná ezt a kötetet . . . Az egyik nyurga lírikus gúnyos megjegyzésekkel kíséri a csúnya kritikus nyafogásait.

A szőke ifjú szerényen hallgat, kissé fölöslegesen érzi magát ebben a társaságban, sőt azt is megérzi, hogy a beérkezettek nem szívesen veszik az elindulókat, az ajtókopogatókat: talán féltékenyek az új jövevényre. A nyurga, fiatal költő kezébe vesz egy asztalon heverő könyvet, és némi bosszankodással dobja azt vissza.

– A romantikusok direkt az idegeimre mennek – ásít a fiatal Baudelaire. – Az ember már émelygést kap ettől a sok cukros biedermeiertől, ettől a kuglóf- és zeneóra-romantikától.

A szőke ifjú mélyen elpirult. Nem tartotta ugyan romantikusnak magát, mégis tudta, hogy ez főleg neki szólt. Szerette volna megmagyarázni, hogy ő nem hódolója a polgári érzelgősségnek, csupán nyelvezete lágyabb és gondosabb, de ezt csak a felületes szemlélő ítélnéti kuglóf-romantikának. Ő lélekben, vágyban, gondolatban forradalmár, Rousseau-ért és Saint-Simonért rajong, és Proudhon

mondását tartja a legnagyobb igazságnak . . . De elhiszik-e vajon ezt neki? Ő, aki oly botorkálva beszél, mint vézna, csempe gyermek, ő biztosan vereséget szenvedne ebben a küzdelemben. A jövevény gyáván és jellemtelenül hallgatott, és a szégyentől izzó csendben egy tekintélyes termetű munkatárs szólalt meg, aki eddig fura jeleket rajzolt egy papirosszeletre. Alig beszélt pár percig, rögtön és szinte véletlenül elárulta, hogy öt év előtt jelent meg első verskötete, és hogy hosszabb ideig lakott Párisban a Rue de la Fayette egyik penziójában. Úgy látszik, ez a véletlen közlés is az új munkatársnak szól, evvel is emlékeztetni akarják alsóbbrendű mivoltára. A szőke ifjúnak még nem jelent meg könyve, Párisban sem járt még, a szőke ifjú alázatosan beismeri bűneit, sok-sok fogyatékoságát, belátja felesleges voltát is ebben a társaságban; a szőke ifjú feláll, és távozni akar. A monoklis szerkesztő azonban kedves erőszakkal marasztalja. Az új jövevény hamar megérzi, hogy ez a kemény arcélű, rajongani, káromkodni és lelkesedni tudó szerkesztő az egyedüli komoly és őszinte jóakarója.

– Várjon még egy percig, s akkor együtt felmegyünk az öreghez.

A szerkesztő még néhány kéziratot néz át, sietve telefonál, majd elindulnak az új munkatárssal a főszerkesztő harmademeleti lakására. Az agg poéta gonosz, kellemetlen koboldhoz hasonlatos, és bizalmatlankodva fogadja az új munkatársat. Mivel saját lapját sohasem olvassa el, azt se tudja, mit is írt eddig ez a szőke, szegletesen szerény fiatalember. Élesen, szúrósan szemléli, és tekintetéből kiérezhető volt az öregkor rosszakarató keserősége az elinduló, hónapfóditós ifjúsággal szemben. Azután érverését számoltatja meg, és orvosi kérdéseket tesz fel a szőke ifjúnak, aki talán ez alkalommal elfogódottabban felel, mint mikor orvosi szigorlatait letette.

A térfoglalás, az elismerés és megbecsülés kivívása keserves, boldog és kínos munkába került. Az új munkatársnak még sokáig kell éreznie a sanda, féltékeny pillantásokat, a beérkezettek vállveregető fölényeskedéseit, de lassanként elfakulnak az önző indulatok. Az új munkatárs kis rokonszenvet is kap, barátokra is talál, különösen egy csendes szavú belletrista fordul sok melegséggel feléje, aki pedig már első volt a sok beérkezettek közül, történelmi regényeivel már bábért, hírt, megbecsülést aratott. Azután egy hamvas arcú fiatal költőné kacaja teszi derűssé, kedvessé a mogorva, szivarfüstös szerkesztőséget. Az öregúr, a kicsi gnóm s a világhírű lírikus is meglágyul,

mikor az új munkatárs valami jubileuma alkalmával cikket ír róla, melyet – minthogy önmagáról volt szó – felolvastatott magának.

– Milyen szép cikk, milyen szép cikk – mondotta fakó, ártatlan mosollyal, és két kézzel szorongatta a szőke fiatalember kezét. – Hogyan is tudott ilyen szép cikket írni?

Az ünnepi cikkíró csalódottan nézte a nagy költő kicsinyes hiúságát. Ez a hiúság volt talán az egyedüli érzelem, amely fényt és mosolyt fakasztott sívár, rosszkedvű, beteges estéjében.

A kávéházban hangos viták csattogtak irodalomról, festészetéről, színházról, politikáról. A szomszéd asztalokról tiszteletteljesen átbámulgattak, sőt egyszer egy szemtelen szemű lipótvárosi bakfis átjött autogramot kérni.

A fiatal munkatárs gyanakodva nézett fel.

– Tőlem is?

– Hogy hívják? – kérdezte bájosan, suhancosan az autogramgyűjtő.

A többiek karban üvöltötték a kért név.

– Hogyne, hogyne – ujjongott, és aprókat tapsolt tenyerével –, magától elsősorban.

Az asztal gúnyosan gratulált, mialatt a szőke fiatalember pirosló fülekkel aláírta nevét. Volt, aki azt ajánlotta, hogy legjobb lesz, ha a szőke ifjú a Magyar Lányok szerkesztését veszi át ilyen nagy bakfissiker után. Csupán a monoklis hangjában volt némi komolyság, mikor megveregette a piruló fiatalember hátát.

– Viszi ő még többre is.

Tervek zsongtak, zsebongtak a szőke fiatalember fejében, mikor elhagyta a kávéházat. Regény, novella, regény, tanulmányok . . . Odaadni mindent, ami forrong, ami fáj, ami szép . . . Egy nagy pacifista dráma körvonalai bontakoztak ki az elképzelés ködgombolyagából, mint hatalmas templom a hajnali szürkületből. „Örültség, hiszen háború van!” – józanította hűvösebb, megfontoltabb énje. „Mindegy – dacoskodott a lángra lobbantott alkotni vágyás –, én megyek előre és felfelé!” A szőke ifjú úgy érezte, hogy most arra az útra lépett, amelyen messze és magasra juthat.

– Megtaláltam az utat, megtaláltam önmagam hangját és erejét!

Sokszor lázasan, kínlódva, hajszolva, reszketős gyönyörrel írta, álmodta, borzongta át a szomorú, szennyes pesti éjszakákat. Néha kihajolt az ablakon, és zavaros, sejtelmes jövőérzéssel nézte a könnyes,

zöld gázlámpákat, a házak nyütt, szürke sorfalát, az autók és villamosok sietős tovarohanását, az álmos, csúnya, csüggedt, örömlányos, rendőrfütytós, háborús éjszakát. A szőke fiatalembernek néha még az a balga gondolata is támadt, hogy egyszer csak kirepül, felrepül a hétköznap fölé, a szürkék fölé, a kicsinyek fölé . . .

Szép volt.

Bolondság volt.

ÖNARCKÉP

– Ki vagy?

– Jó ember – felelem, és nyugodtan belenézek a tükörbe. – Hiába nézel rám kételkedve, csodálkozva, idegenül: jó ember vagyok, s krisztusi igét hordozok homlokomon. Szeretem felebarátomat, szeretem ellenségemet, mert szeretem az életet, és szeretném, ha egyedül a szeretet mozgatná a világot. Szeretem megcsókolni a lezárt, könnyes szemkagylókat, megcirógatni a szomorú, kókadt fejeket, és tiszta öröm nyílik lelkemben, ha valakit mosolyogni látok. Jó ember vagyok, hidd el nekem.

– Nem igaz. Gonosz vagy, önző vagy, és nem vagy őszinte. Örülsz más baján, és sokszor közönyös szívvel nézed könnyek csorgását. Nem tudsz kilépni önmagadból, mert nagyon szereted magadat. Nézd csak az álladat, milyen kemény s milyen kegyetlen! Milyen könnyen gyilkolnál, ha alkalmad és bátorságod lenne hozzá. Csúnya vagy. Alacsony, irigy indulatok rotyognak lelked fenekén, és te nyájasan, kényeskedve takargatod ezeket a kénköves forrásokat, melyek bármikor felbuggyanhatnak, és elönthetik a nemesnek mondott érzelmek finom faragványait. Rossz vagy, mondom neked.

– A rossz mindenkiben megvan, de a rossz nem mindenkiben uralkodik. Vannak bennem is csúnya indulatok, de cselekvéssé nem formálódnak. Legyőzöm őket. Amire törekszem, az tiszta és jó. Jó ember akarok lenni. Szeretni szeretnék. Az igazság felé törekszem, mely messze túl van világokon, korokon és véres harcokon. Az igazság felé, mely Platón eszmevilágában a jóval és az istenséggel egyecül. Sokszor idézem magamban Szent Ágostont is: *beate quippe vita est gaudium de veritate . . .*

– Ís érzed az igazság örömét? Boldog vagy? Hiszen csupa fanyarság, zsémbeskedés és elégedetlenség a lelked. Nagyravágyó vagy. Vágyak, dőlyfős, zsarnokos vágyak borzolják fel futó nyugalmadat, mint csipős, dacos szelek a tó simaságát. Kínlódol, keresel, és kudarcokban bukdácsolsz. Fáradt vagy, pogány vagy, nem hiszel jóságban, istenben, igazságban. Keserűen átkozod a nyúlós szürke napokat, majd türelmetlenül űzöd a boldogság mosolygó álmait, mint ostoba, akaratos gyermek. Kezod üres marad, lelked keserű lesz. Valami nagy űr, fájdalmas be nem töltöttség ásítodik a bensődben. A lelki nagyság a nagy, belső nyugalomban rejlik, mely rezzenés nélkül túri a legsajgóbb fájdalmakat is. A tiedben csúnya, gőgös, türelmetlen hullámok hánykolódnak. Hol van hát Platón napja, a nagy Jó, mely mindent beragyog és megnyugtat?

– Szeretem az életet, s ezért nyugtalanul keresem a boldogságot. Az élet siet, s én úgy érzem, hogy lekésem a tovaszárguldo vonatról. A csalódások fájnak, lelkem vergődik, nem tagadom, de arcom nyugodt marad. Nem hiszek Mindenhatóknak, de hiszek távoli napokban, és belenyugszom sorsomba, mint rogyant lelkű bűnös az ítéletbe. Lelkem nyugtalan és érzékeny, mert sokat álmodott, s mert szétfoslottak már felette a ködös délibábok. Most pórén, fázósan hánykolódik az álmok takarója nélkül, mint kitett csecsemő. Nagy eszményeim vannak, melyek azonban messze vannak, a napok csak ragyognak, de nem melegítenek. Borzongok. Fázom.

– Szomjas, kevély hedonista vagy, mint tunya herceg a reneszánszból. Elfeledkezel nagy eszményeidről és apró, közeli gyönyöröket hajszolsz, de nem gondolsz avval, hogy a gyönyör érzése nem lehet tartós. A gyönyörök nem állandók: elfakulnak, és nem nőhetnek túl az életen. Csüggedt leszel, és szerencsétlennek érzed magad. Kicsi vagy. Keresed más szívek melegét, de a magadébol senkinck se akarsz adni. Hiú vagy. Felcicomázod lelkedet, sokra becsülsz magad, s azt szeretnéd, ha mások még löbbre becsülnének. Nagy ember szeretnél lenni, s ezért vakon szaladsz üres, balga dicsőségek felé, mint régi rézkarcok lovagja a csábosan mosolygó szerencse után. Ellenszenves vagy.

– Szépséggel és jóssággal szeretném megtölteni sivár, sovány életemet. Lehet, hogy olykor téves utakra lépck, de szándékom tiszta és nemes. Bölcsen és boldogan szeretnék élni szerető emberek között, akiket én is szeretnék. Az örökkévalóság ismeretlen nektárjából

szeretnék egy kortyot inni – bűn ez? Elmenekülni korlátok és végeségek közül, elmenekülni az elmúlástól, a tűnő percektől, a temetőszagtól. Fent vándorolni messze és magasan, mint a felhők. Tisztán, napszagúan, mint a sasok. Elszabadulni földtől, sártól, haretől, hervadástól . . .

– Furcsákat beszélsz. Csupa ellentmondás vagy. Nem értelek. Elnézlek, és elcsodálkozom rajtad. Idegen vagy. Milyen különös a fejed, a homlokod, milyen félelmetesen idegen a szád s a szemed. Ne nézz úgy rám! Mit akarsz tőlem? Ki vagy? Beszélj? Barát vagy elenség? Álom vagy valóság?

– Én vagyok.

– Nem értelek, nem ismerlek. Félek tőled. Csupa ismeretlenség, titokzatosság és borzalom vagy. Nem ismerlek! Nem ismertek! Jaj, ne nézz úgy rám, hanem beszélj, felelj; ki vagy? Ki vagy?!

– Nem tudom . . . Ember vagyok.

1926

UTAZOM

Előítem egy spanyol tanulmány az expresszionista és kubista festészeiről, mellette spanyol szótár, és a mondatok lassan fogynak, lapoznom kell, forogatom a szótárt, majd ismét továbbjutok egy oldalal. Titkon bevallom önmagamnak, hogy ez a tanulmány nem is olyan érdekes, jóformán semmi újat sem mond, de el kell olvasnom, véleményt kell küldenem róla a szerzőnek, egy madridi elmeorvosnak, a nagy Cajal gyakornokának, s így ígéret meg udvariasság unszol a végigolvasásra. Azonban csakhamar belefáradok, s az egyik fejezet vége után felnézek, szemem a távot, a végtelent keresi, ahol megpihenhet, a szemlencse ellanyhul, és nem alkalmazkodik többé közeli dolgokhoz, tudatomból pedig kiesnek az idegen szavak és nyelvi sajátságok képzetei, mint lyukas zacskóból a dió. Pihenést keresek. Menekülök az íróasztaltól, a könyvektől, a szótáraktól, a kötelességektől.

A spanyol hangulat azonban nem tágít mellőlem. Úgy kísér és zsong, mint édes-bús tangó dallama. Az Ibériai-félsziget jelenik meg messze-messze az íróasztal fölött az elrédelt és elfulladt tekintet vetítőleplén. Barcelonából Madrid felé vezet a vasúti vonal . . . De íme, igazi, eleven kis vonat kúszik ezen a kirajzolt úton, pöfékel a mozdony, s minden nagyobb lesz. Lankás, zöldes katalóniai tájképek bontakoznak, színesednek a vonat mögött, mely mindjobban száguld és zakatol. Valahogy bejutok a vonatba is, végigmegyek a folyosón, s csakhamar rátalálok önmagamra az egyik fülkében. A menetrendet nézem, mikor érek Madridba, közben felnézek, és kérdezősködöm, beszélni próbálok útitársaimmal. Kissé furcsa eleiben, hogy a hölgyeknek azt kell mondanom, hogy „lábainál heverek”, ha udvarias akarok lenni, míg a hölgyek nekem azt mondják „kezed csókolom”. Dadogok, és arcom kipirul, egy-két gesztust ír le a kezem, útitársnőm bölongat, biztat, s úgy látszik, érti a hibás beszédet, mert máris válaszol rá gyorsan és készségesen. „Usted habla muy de prisa, Seniorita.” A seniorita mosolyog és tiltakozik, ő sohasem beszél gyorsan. Azután pajkosan, iskolásan tagolni kezdi a szavait. „Soy pro-meti-da”. Menyasszony, már menyasszony? Diadalmasan bólingatja az igent. Megjelenek az ajtóban, de te, kedves utazó énem, nem veszel észre, felém se fordítod a fejed. Szólok hozzád. Nem felelsz, mintha nem értenéd anyanyelvedet. Hát nem akarsz megismerni? El akarsz menekülni mindattól, ami a múltra emlékeztet? Talán hazudni akarsz a duzzadt szájú senioritának, szépeket, varázsosakat, titkosatosakat hazudni, s én zavarlak képzeleted halandós kószálásában? Talán azt hazudod, hogy gazdag vagy, milliószor gazdagabb, mint a madridi vőlegény, s hogy birtokaid vannak egy távoli, titkos országban? Talán világhírű művésznek mondod magad, vagy álomszerű történetet mesélsz az életedből? Nem zavarlak sokáig. Eltűnök. A vonat sivár, homokhalmos tájakon megy át, sárga, kopasz kasztfiliiai táj búsul az ablak keretében: nemsokára Madridba érünk. Este talán a Teatro Realban fogok ülni, s holnap a Prado következik, ez a bőséges, ezerszínű, hatalmas kincsesláda – ő, mennyire örülök neki, átbizserg az élvezet, a gyönyörvadás, mint langyos szél, mely utat talál a ruha résein. Izgatott vagyok és kótyagos, mintha titkos, tavaszi találkára kellene mennem. Toledóban találom magam. Komor, kopott színek, sötét, bűzös, szűk kis utcákban ógyelgek, majd hirtelen meg kell gyorsítanom lépteimet, címerpajzsos házak, rideg

rácsos kapuk és ablakok meg kemény arcú kolostorok között suhanok, surranok és sietek, mögöttem valaki gyilokkal követ (finom töröket gyártnak ebben a városban), de én elértem a Santo Tomé-templomot, alattam piszkosan, baljósúan sodródik a sárga Tajo, és én belépek a vörös köves templomba, mint áhítatos zarándok. Megmenekültem. Greco sápadt, megnyúlt, kicsavart, kísérteties alakjai messzire visznek a valóságtól. A szellem menekül a földtől, akárcsak Orgau gróf, az alacsony indulatok pedig brekegve viaskodnak. Aztán Granadában járok, az Alhambra finom, buja, fagyott csipkái villannak fel sápadt rózsaszínben, az oroszlánkút s a mirtuszudvar . . . Majd lábujjhegyen járok finom mór árkádok alatt vagy az Infanta-do-palota tikkadt, tobzódó ornamentikájában Guadalajarában. És Sevilla a spanyol nevetés! Kacag a borbély, éjjel kalandra kél a deli Don Juan. Figaro hazája. Murillo és Velázquez szülőföldje. Derű és boldogság. Dél van, a vidám, vékony harangok bő szóval csevegnek, csilingelnek, mintha pajkos angyalkák rángatnák őket. A dohánygyárból kacagós leányok ömlenek a déli derűbe, ott van Carmen is, a kacagós, a kívánatos. Mintha kasztanyetták csörögnének, oly szépen kacagnak a munkásleányok. A mecsetekben boldog, elégedett arcú szentek találtak otthonra. Az „ingenioso hidalgo”, Don Quijote is erre jár derék Rocinantéján lovagolva. Csurgós, olajos napfény hull a házakra, a kávéházak feletti sáfránysárga ponyvákra, az andalúziai tavasz tarka terfőjére. Quien no ha visto Sevilla, no ha visto maravilla . . . Sevilla . . . Ó! Valahol gitár szól és kasztanyetta csattog. Tavasz van. Táncolnak. Szenvedélyes tekintet néz vissza a szemembe. Megremeg a buja csipkekendő . . . Lampionok gyúlnak fel az estéken az ákácok és narancsfák alatt . . . Színek . . . Spanyolország . . .

Megdörzsölöm a szemem, és tekintetem, mint felnyitott zsalun becső fénykéve, az óralapra hull. Későre jár: be kell fejeznem az utazást.

MON PÁRIS

Milyen szomorú a levele, kedves. Milyen borzalmas lehet, hogy Párist mint olcsó vásári bódé csodáját röhögős csöcselék állja körül. A belépődíj roppant olcsó, a frank nem ér sokat, minden profán és kegyetlen lélek odaállhat a bámulók közé részvéttelenül, komoly ér-

deklódás nélkül, csupán azért, hogy elmondhassa otthon, hogy ő is látta a csodát. Régebben a szeretet, a rajongás, a szomjúság űzte az embereket a Ville Lumière-be, ma az üres divatszerűség és az olcsó frank. Páris szenved a goromba, kérges lelkű bámulgatóktól, akik csúnyán, tapintatlanul hangosak, mint végtelen varjúcsoport, és ön is szenved, kedves, mint Páris szülötte, rajongós gyermeke, akinél az élet egyúttal Párist is jelenti, s aki Montaigne-nek Párisról írt ódon, illatos sorait idézi levelében, mint vallomást; ie l'aime tendrement jusques á ses verrues et á ses taches.

Ön tehát szereti Párist, még szemölcseit és szeplőit is szereti annak a városnak, melyet a világ szívének is szoktak nevezni teljes joggal, s melyet „szép ámulások szent városának” nevezett egy magyar poéta, akiről sokat beszéltem önnek egykoron. Önnek fáj és nekem is fáj, hogy a zajos, tapintatlan, tülekedős idegenek úgy taposnak végig a Szajna hídjain, a Louvre termein, a Jardin du Luxembourg sétaútjain, mint bakancsos lábak a selymes pázsiton és rezedás virágágyakon. Jönnek hangos, kegyetlen emberek, akik még az étre és avoir ragozást se tartották szükségesnek megtanulni, akik még fordításban sem érdeklődtek soha Malfiátre, Murger vagy Hugo Victor iránt, s akik még a bedekkert se lapozták át gögös goromba közönyükben. Ostoba röhejjel nézik a finom, szent csodákat, mint valami vásári kóklerséget, mint a tetovált asszonyt, vagy a hétfejű borjút a liget bandzsa bódéiban. Olcsó pénzért csodát akarnak, hát elmennek Párisba. HENCEGNI akarnak, nagyozolni akarnak néhány borzalmasan kiejtett francia szóval, divatos, blazírt világtiak akarnak lenni: elmennek Párisba.

De Páris mégsem lesz az övék. A csodát keresők jóformán semmit sem látnak. Ez legyen vigasztalás és elégtétel Önnek, nekünk és mindazoknak, akiknek fáj a sok goromba szó, a tapintatlan parvenűség, a robajos ostoba góg, a kihívó, követelőzgető, röhögős tekintet. Az igazi Páris, az Ön Párisa elrejtőzik az álmodozó, fáradt mellékutcákban, a monceau-i parkban vagy langyos, barackpiros estékben az alsó Szajna-parton a bouquinistek kopot, szekrényei között. Rausmann nagyszerű városépítéce, a reneszánsz és a gótika finomságai éppúgy elsiklanak a peckes, profán pillantások elől, mint Puvis de Chavannes tiszta művészete vagy a XV. Lajos alatti stílusterékvécek.

Szent Genovéa őrködik Páris felett, a nyúlánk szent vigyáz arra, hogy avatatlanok ne kerüljenek be a belső szentélybe: Páris igazi lelkiéletébe. Hiába a hengegő hetykeség, a „láttam Párist” unos ismételtetése, a lelketlen amerikai kalmárság – a profánok csak revüket láttak, és oleső ebédet ettek, jutányosan vásároltak, és a Louvre-ban ácsorogtak, de Párist nem látták. A sok otromba idegen szó, a sok kíváncsi, kegyetlen tekintet nyomtalanul csorog le Párisról, mint hattyú tolláról a sáros lé.

Ne féljen, drága, az ön Párisa nincs veszélyben. A sanda szemek csak kívülről látják a kincsesládát, hiába a pénzük és a pimaszkodásuk: nincsen kulcsuk, hogy felnyissák a zárat. A kaján és otromba tekintetek csak az alvó Vénuszon szemtelenkednek, de sohasem ismerhetik meg a vénuszi esőkokat és mámorokat, a tiszta tündöklő üdvösséget Páris, mint ragyogó hellén hetéra, csak annak adja oda magát, aki szereti őt, őszintén, rajongva, mélyen és megértően.

Vigasztalódjék, kedves, az ön Párisa nincs veszélyben.

1927

A LUXORI SZÉP NAPOK

Énekel az élet. A zsaluk résein befurakodik a napsugár, a moszkítóhálón vakító foltok izzanak, mint apró fénylabdák, melyekkel angyalok gurigáznak. A pálmafákon sok sokszínű madár csicsereg, pörlekedik, mint egy csoport turbános tevehajcsár; zümmög, nyüzsög már kint a világ, az élet diadalmas himnuszt énekel – fel kell hát kelni. És mikor szétlököm a zsalu szárnyait, a forró, bővérű napsugár hirtelen átölel, magához szorít, mint izmos, barna pásztor meglesett kedvesét.

Mennyi szín, ó, mennyi szín! A kertben tűzvörös virágok lángolnak, amott zúgó zöld mimóزابokrok, amelyek között itt-ott sárga virágpöttyök tarkállanak, és a pálmák erdeje büszkén, boldogan nyúlik fel az ég mély, mámoros azúrjába, mely kékebb, boldogabb és átlátszóbb, mint Nápoly felett. Okkersárga utak, kéjes, magukba fe-

ledkezett rózsaszín folyondárok, acélkék és siktósan zöld madarak lobogóan piros beggyel, frissen ébredt, buja pázsitok – ó, ezeket a színeket sem a schönbrunni, sem a luxembourgi, sem a Villa Borghese-beli parkok nem tudják utánozni!

Szobám tele van fénnel, tehetetlen mámorral és sűrű, gömbölyű kacagással. A napsugár oly féktelenül, annyi pajzánsággal hömpölyög, hullámszik, örvénylik és feszíti a fehér falakat, mint gátat tört folyam, mely ujjong és tobzódik, hogy új területeket önthetett el.

A Niluson vakító fehér vitorlákat duzzaszt a szél, a túlsó parton nyerges szamarak, térdelő tevék és vizet hordó fekete asszonyok kőkorsóval a fejükön, mint bibliai figurák. A konzulátusok és szállodák tarka zászlócskái úgy táncolnak a szélben, mintha szerelmes, kótyagos pillangók csókolódnának.

Énekel az élet, kedves. Ujjongó, tiszta, tobzódó hangokkal éneklí himnuszát, nagy, színes, szerelmes szimfóniáját, melytől részeg a fül és az agy. És a sugarak milliárdjai táncolnak, szikráznak, himbálóznak és szökdecselnek erre az őrlítő, örömsugáros muzsikára. Ré-szeg, örült, vagy boldog itt a világ? – ki tudja, de ki is kérdezi? És ki gondol arra, hogy messze északon most ólmos, náthás felhőrojtók lógnak a komor, kedvetlen égbolton, hogy tűznél melegeknek a fáradt, fanyar emberek. Ki gondol arra, hogy görnyedt gondok fekszenek nyirkos, nyöszörgő házakra, hogy a revolver csövét most illesztik valahol messze egy csüggedt homlokra vagy egy elfáradt szívre, hogy valaki kötelet készít magának a szomorú padlásgerendán, és fanyar, fázós téli gondok meg alattomos influenza – bacilusok surrannak be a szegény, szomorú északi emberek szobáiba. Itt örök a nyár és örök az élet, örök a virág és örök a pálma, a mulandóságnak nincs jele és nincs mementója. A királyok sírja messze van a Nilustól, az élettől, a mámortól, a halálnak nincsen erre útja és dolga, itt az élet az úr. Bátoros, boldog és tündöklő hatalma van itt az életnek, mint Második Ramzesznek vagy Harmadik Amenofisznak. Csupa teljesség, csupa pompa, csupa gazdagság.

Ablakomon betódul a nap, és lelkemben elfogy az árnyék, a ború. Nem félelem már a holnapot: az élet gyermeke lettem újra, mint egykor régen és igazán, bamba szemekkel, az első örömök pirkadó hajnalán. És milyen jó így: gügyögő szavakat mondani egymásnak, nevetni a prizmán felbomlott napsugáron, heverészni óriás pálmák

tövében és kóborogni szagos narancsligetek sárga útjain. Az élet bölcsőjében ringat bennünket, és boldog dalt dalol a ringatáshoz.

Lehunynom szemem, és lassan elvesztem magam. Nem hallok mást, csak az élet diadalmas énekét.

HATHOR ÉS OZIRISZ

Derűvel, jókedvvel, piros mosolyú narancsfákkal van szegélyezve az út egészen a piramisokig, csupa zsvajos, tarka clevenség, az életnek egyszerű, boldog, harsány igenlése. Azonban kint a Gizeh-piramisoknál, mikor az ember lerázta magáról a vezető-kullancsokat, a pörlekedő, tolakodó számár- és tevehajszárok, mikor az ember egyedül marad a második vagy harmadik piramisnál, ahol már nem járnak rideg, rózsaszín arcú amerikaiak, akkor az a fullasztó érzés támad, hogy a halál birodalmába került. Csupa sárga homok mindenfelé, és ha kis magaslatra állunk vagy felkúszunk a piramis egyik óriás kővé, úgy a búcsúzkodó nap rőten szitáló fényében a halál sárga birodalma még rettenetesebbnek tűnik fel. Végtelen, végtelen sárga sivatag nyúlik el előttünk az életnek legkisebb jele nélkül, merev, mozdulatlan homoktenger, melyen egy fűszál, egy nyiszlett pálma sem bizonyítja vagy jelképezi az életet. Mintha csak egy idegen, kihűlt bolygóra állnánk, amelyen már évmilliókkal ezelőtt elhalt az utolsó élő csíra. Ó, milyen vigasztalan ez a sívár, sárga sivatag, kedves! Alig hiszem, hogy egy elhagyott temető, egy kietlen hómező vigasztalanabb és üresebb érzést vájna az ember lelkébe.

De csak egy fél fordulatot kell tenni a Nílus felé, és buja, zöld, pezsgő élet vibrál és trillázik a kókadt, révedt tekintet előtt. A Nílus boldog, bőséges völgye – csupa életkedv, mozgás, teljes tarka színfeltörés. Valóságos himnusza az életnek. A Mena House Hoteltől a jazz-band hangjai szakadoznak fel, előtte autók, nyüzsgő tevék, nyerítő szamarak, a bennszülöttek zsbongó, turbános tömege, árusok kiabálnak, az autóbusz indulásra túlköl, villamos csilingel, és éleset füttyent a kalauz – íme az élet, kedves. Amott messze Kairó, a citadella a mosék karcsú tornyai idáig fehérленek, a transzparenszek, az ívlámpák már fel-felvillannak a sápadt, nyüzsgős, narancsvörös alkonyhaldoklásban. Íme a meleg, hívogató, csókra szomjas élet ezernyi színnel, lánggal, szívvel, lüktetéssel. Akaratlanul is feléje indulok,

mint lepke a fény felé, de azért az ellentét riadt élessége és megkapó fájdalma sokáig visszacseng a lelkemben, mint hasító sikoly a siket, lulladt csendben.

Az élet és a halál találkozott a piramisok alján valamikor millió évvel ezelőtt, s azóta még mindig félelmetesen, engesztelhetetlenül farkasszemet néznek egymással. Másutt kezét fog, kibékül, s békés barátságban él ez a két nagyhatalom, de itt ridegen elkülöníti magát mind a kettő, mintha örök, soha meg nem alkuvó ellenségek maradnának. Ezért életebb itt az élet és halálabb a halál, ezért vannak itt ezen a borzalmas mezsgyéjén életnek s halálnak piramisok, múmiák, évezredes emlékek. Mindezeket az élet ijedti gyermekei csinálták, mert félték, rettegtek ezt a sárga, végtelen halált, mely mindent örökre eltemet. Szinte utolérhetetlen az a művészet, amellyel az egyiptomiak a halált leküzdötték. A tornyok összedőlének, és eltemetné őket a homok, ezért piramisokat építettek, amelyek az emberi képzelet határáig fennmaradhatnak. A múmiák még néhány évezredig megtarthatják mai szépségüket, hajuk színét, bőrüknek simaságát vagy szemöleseit. Ez ugyan nem élet még, de mégis egy formája a halhatatlanságnak. Jelentéktelen, de azért roppant ügyes és leleményes győzelem a sárga rém felett, mely minden életjelt elpusztítani szeretne, még a sírok fejfáját is, amely karavánokat temetett el alattomosan, de biztosan, jeltelenül, nyomtalanul.

Itt megtanulták félni ezt a rettentő, kegyetlen sárga rémet, de egyúttal megtanulták azt is, miképpen lehet menekülni előle. Minden fáraó kezében ott látható az élet kulcsa, vagy mellette a szépséges Hathor istennő, a legteljesebb élet, az öröm és szerelem jelképezője. Oziriszt csak féltő tisztelet illeti, egy király sem adja oda neki a kezét. Egyik sem akar megsemmisülni, mintha csak tudnák, hogy évezredekig élni fognak késői emberkéik borzalmas ámulatában.

Énnél a torpanós, riadt élet- és haláltalálkozásnál mindenestre érezni lehet a halál felsőbbbségét és hatalmas túlerejét. De ez a hatalom mégsem abszolút. Mert a fáraók élnek még, a piramisok most is állnak, és hirdetik, hogy Ozirisz hatalma nem mindenható. És ha erre gondolunk, úgy könnyebben fordítunk hátat a végtelen, vigasztalan, sárga sivatagnak, és tétovázás nélkül adjuk oda kezünket Hathornak, hogy visszavezessen bennünket a városba, a szálloda halljába, a villanysugáros táncterembe, a nemzetközi társaság tarka vidámságába. A szép istennő kezünkön fog, majd hirtelen szájon

csókol bennünket és mi lehunyt szemmel, mákonyos mámorban nem látjuk többé Ozirisz fekete árnyékát. Az élet buja, puha ölében oly messze van a sárga sivatag, mint gyermeki lelkünkben az Ópe-rencia, melytől csak féltünk csempe, ködös éveinkben, de melyben sohasem hittünk.

1928

PIERRETTE A TEMPLOMBAN

Az Avenue de la Victoire-on még folyik a csata, riog a végtelen maskarás csapat, a csókos, konfettis, kótyagos áradat, izzik a tarka villanykörték ujjongós százezerje, „Csókolj meg! Csókolj meg!” – röpköd a boldog, gyerekes viháncolás, mint felszikkázó konfetti. Karnevál hercege most járja be utolsó diadalútját, ma kedd van, mardi gras, este tűzhalált hal a herceg, és holnap hamuszürke szerdára virradunk, asszonyom. Ma még tobzódik a mámor, a gazdátlan csók, az ösztönök álarccal takart féktelensége, ma még szabad az élet, az ölelés, a vágyak mohó, habzsolós ujjongása és beteljesülése.

Ma még mardi gras van, és mégis egy vezna, zsenge Pierrette félve, félszegen felmegy a Notre-Dame lépcsőin, leveszi álarcát és részeg gesztusait: Máriához készül, a szeplőtelenhez, a megbocsáj-tóhoz. Arcán talán még égnék a csókok, testén még érezni a mar- kolós férfigezeket, az ölelések vad, bizsergős nyomait.

A kis Pierrette tétován tipeg be a templomba, amely fekete ma- gasságában kegyetlenül félelmetes. A bűgő, borongós homály oly messze van a kacagós, kótyagos karneváltól, mint dél az északtól, mint az álom az élettől. Az ágaskodó csúcsívek, a hosszú-hosszú gyertyák mintha menekülnének az élettől fel Istenhez, halálhoz, csil- lagokhoz. Minden fekete, borongós, vigasztalan, a karcsú gyertyák csupán a nyúlánk oszlopok, a felfelé menekülő csúcsívek élét világít- ják meg. És az ijedt, zsenge Pierrette ebben a kegyetlen, istenes bor- zalomban odavonszolja szeplős, szerelmes lepkeéletét az egyik Má- ria-szoborhoz, és térdre rogy előtte.

– Bocsásson meg nekem, Mária, bocsásson meg . . . – nyögdéscseli, és szeretné, ha az oszlopok, a gyertyák, a fohások felemelnék őt, és vinnék felfelé, mint ahogy az angyalokat szokás. Bűnös, gyűrött kis ruhájából talán angyalszárnyak nőnek ki, és aranszálas köntöst öltenek rá Istennek titokzatos öltöztetős eselédjei.

Kintről beszűrődik a Karnevál viháncolás, béklyóttan bonája, mint a lelkiismeret mardosó hangja, és a hervadt kis Pierrette még jobban lehull a szobor előtt. Isten hatalmas, tömjénes csendje és hideg, fekete borúja ráfekszenek a csókesatában megsebzett pici Pierrette-re, egyedül Mária van megértéssel és megbocsájtással a karnevál szegény, megesett figurája iránt. A hűvös homályban talán senki sem veszi észre, amikor kinyújtja szép márványkezét, és megérinti a lekókadtt, konfettis kis fejét. Pierrette feljedsz, felnézz az Asszonyra, Istennek Anyjára, és felemelkedik, mint felfelé vágyó ablakív, mint égbe röpülő fohász. Felágaskodik a jóságos, bocsánatot hullajtó márványkézre, és arcáról lehull a karnevál minden szilaj csókja meg tüze, mikor áhítatosan odaszorítja ajkát az anya kezére, és azt mondja:

– Merci, Marie . . .

(Niece)

NOTTURNO

Ó, milyen éjszaka!

A tenger kótyagosan sóhajtozik, mint pezsgőtől bódult kurtizán, a csillagok, a vékony holdsarló tisztán és mélységes messzeségből néznek bennünket. A hullám sikoltva porzik szét a sziklaparton, különben végtelen a csend, végtelen az éjszaka, végtelen a liguriai tenger, az azúrok és ametisztek ravasz színkeverője. A Monte Calvo gerincén sárga lámpapontok hunyorognak, a Cape Verdén egy kis világítótorony nézegeti a vak, kába éjszakát, lent az állomáson túl két vörös szemű szemafor virraszt hűségesen. Elszundítottak a pálmák, az ibolyák, a vadrózsák, az olajfák, a szegfűk és a ciprusok, mindenki alszik már, csak mi vagyunk ébren, mert az élet gyermeki vagyunk, ebben a nagy, tengermuzsikás szendergésben.

Ébren vagyunk, az életet lihegjük, mert holnap már messze leszünk egymástól. Nem vagyunk nagy hitek és örökkön visszazsongó élmények egymás életében, talán fontosak se vagyunk egymásnak, de ma éjjel az élet összekapcsol és megáld minket, mert mindketten hívői és szerelmesei vagyunk.

A kis hotelszobában csupa rendetlenség: a mosdóban lihegős szegfűk, a pamlagon pöffedt, nyitott hasú bőröndök, üres parfümös-üvegek, horpadt tégelyek, zizegős újságlapok mindenütt, a padlón hervadt levelek, ráncos műsorok, hideg hotelszámlák, és az ágy alatt, a szekrény mögött, a sarkokban, a párna meg a sodrony zizegésében az élet lángszemű koboldjai énekelnek, gitároznak:

*Amami, baciami passione
Prendimi, stringimi con amore . . .*

Reggel utazol. Elválunk, és nem látjuk többé egymást, de reggelig még van egy-két óra, s az életnek ez a néhány pihegős perce még a miénk. Mariette. Holnap már sápadunk, fonnyadunk, mint tűnő alkonypír, holnap már idegenek leszünk, messze leszünk egymástól, elveszítjük egymást, mint hajók, melyek reggel kifutnak a kikötőből a végtelen vízre, széttérő célok felé. De most még itt vagy mellettem, érzem hajad illatát, rám lánkol szemed lámpása a sötét szobában, lényed, lelked, ájult sóhajod melegen cirógat, akárcsak a kezed. A houbigant-os piperék nászt ülnek a szegfűk fűszerével a kopár szobában, a tenger felküldi mámoros lihegését, megejtő zenéjét, és a szundikáló pálmakertben, a balkon karfáján, a sarkok fekete fátyola mögött a lángszemű zenészek egyre merészebben, zokogósabban és részegüdbben éneklnek:

*Coglimi, la mia vita è come un fiore
Fiorisce presto e presto muore
E sol perde il mio cuor.*

Messze, hegyeken és tengeren túl pedig útra kel a holnap, a fény lángoló batárjával, és közeledik, készülődik, hogy elvigye ezt a langyos, illatos, életes éjszakát, hogy elvigyen téged, principessám, és hogy lelkemből, ebből a torzuló töredező márványból ismét letörjön egy darabkát.

Holnap virágokkal fogok a ciprusos sírkertbe zarándokolni, és a virágokat leteszem egy gazdátlan sírra. Marietta. Talán a hajnal oda valahova hullatta ennek a lázas, liguriai éjszakának hamuját, a szegfűk leperzselt szirmait, a nagy mámort, a csókos életet, melynek fze és tüze nem gyullad fel már többé soha.

A HOLT VÁROS

Ne féljen, asszonyom, az alkony oly szelíd, mint barackarcú nővicius, aki a Madonnához imádkozik, és az Armea völgyében a pálmák, pincék és olajfák duzzadós zöldje, a szegfű- és violatáblák pirosa, sárgája, buja rózsaszínje zengi az örök tavasz hitese himnuszát. Ne borzongjon, hiszen minden már a messzi múlté, drága útítársnőm.

Jöjjön velem a keskeny síkátorokon keresztül, meredt, halott falak, riadt, repédt árkádok alatt. Íme egy üzlet: a falban még a polcok helye, amott az adósok névsora az ajtó mellett. Vajon megadta-e már Giovanni Bianci a feljegyzett 35 centesimit? Ki tudja, mi lett Giovanni úrral azon a borzalmas éjszakán ötven esztendővel ezelőtt, mikor megindult a föld, és a halál költözött ebbe a városba? Ís ki tudja, mi lett önnel, kedves szatócs uram, kinek szelleme még itt bóbiskol az áruttan, vevőtlen üzletben?

Ez pedig egy hálószoba volt, kedves, boldog, meleg fészek, nézze, mily friss még a festés, pajzánkodó faunok és riadozó nimfák kergetik egymást a hasadt fal felső peremén. Itt kéjeskedett az ágy, a széles, szerelmes ágy, csókcusaták csattoghattak benne, és ki tudja, hogy dalolt és lüktetett az utolsó csók azon az éjszakán, mikor meghasadtak a falak, és lerogyantak az emeletek? Ez ott egy olajszagú osztéria lehetett, dalolás, boldog, bűzös osztéria, vastag vörösbort ittak benne a kósza gitárosok, a léha gyöngyárosok, az elűzött genovai kikötőmunkások. Azon az éjszakán nem a taggiai botok és kécek, hanem a szétrepedt mennyezet ütötte le a borgőzös koponyákat és sebezte fel a barna, bátor, büszke arcokat. A canzonetta pattogó dallama szétszakadt valahol, kifolyt a bor, elaludt a sárga, füstös világoosság, vége szakadt a mulatozásnak, csak valami vereses, loccsanós folt maradt a falon, mindössze ez jelzi az egykori murit. Bor, vér

vagy leszáradt agyvelő festette barnára a falat? – ki ad erre ma választ és bizonyosságot.

Ásító kiskapuk, rogyanti, töredezett lépcsők, rovások, gazdátlan házszámok, vak ablakok, térdre esett emeletek – mind megannyi fagyott, dermedt jelei a sebtüben eliramlott életnek. Fent a templomban még állnak és várnak a márványoltárok, várják a hívőket, a szenteket, a szépséges Madonnát, aki elhagyta házáat, és nem hallgatta meg a fohászokat. A szenteltvíztartóban kiszáradt már a víz, a galambtestű szentlélek helyett most denevér röpköd a csonka toronyból a főoltár keresztje felé. A sekrestyében széles hasadék, mely a pince setétjébe hullat világosságot. Öreg, sűrű, poggivi borok szunnyadozhattak ott lenn a sötétben, vastag, duhajos borok, melyek sohasem szelídlülhettek Krisztus vérévé az aranykehelyben.

Kilépünk a templomból, és az est homálya lassan behamuzza a holt várost. Szavunkat visszadobja a fagyott csend, mint gőgös tirannus a kegyelmi kérvényeket. Valami alattomos belső borzongás redőzi fel a lelkünket, mintha a némává fagyott kiáltások lassan újra-élednének, mintha a esenddé kövült sikolyok, az elsápadt gyermeknyöszörgések, a horpadt mellkasok utolsó segélysóhajai életet és síri hangot kapnának a boruló estében. Giovanni úr talán megmozdul az egyik kőrakás alól, amott a sarki kőszilánkok közül talán egy zúzott, véres kéz nyúl ki életért koldulva. A felhasadt pincék homályában talán fulladozó asszonyok, pityergő öregek sírnak, hápognak, hörgönek . . .

– Gyerünk innen!

Sietve, idegesen botorkálunk át törmelékeken, szétmállott homlokzatokon, lecsúszott tetőkön, sietünk az életbe, mint szomjas, didergős, téli szegénylegények a füstölgő, forgáscélgéres kocsma felé. Összesimulunk, akárcsak két borzongó veréb az északi éjszakában, és nem eresztjük el egymás kezét. Gyengék vagyunk a holt árnyak tömegében, mi vagyunk a gyengébbek, mert csak ketten vagyunk. Féltők vagyunk, idegenek vagyunk, és ijedősen botorkálunk a halál városában, mint az a két eltévedt gyerek a mesék erdejében.

Messziről idekong az angelus szendergős fohásza, és nemsokára ismét felnyílik az Armea szegfűs, pínéás, violás völgye. Villanyfények pislognak Poggio felől, a virágok munkásai lassan, ringósan, nótásan baktatnak tova a bölcs fejd számárral.

Élet . . .

Kiléptünk már a holt városhól, és kezünk szétszakad. Büszkén,
önhittén, keményen és különváltan lejtünk lefelé!

(Bussana Vecchia)

1930

KIS NAPOK TEMETÉSE

Hogy hullanak a napok, ó, hogy hullanak! Ma esik az eső, tegnap még a nap sütött, és holnap, ki tudja, milyen színű nap merül el az emlékezet-óceánban? Vágyak fonnyadnak el a hulló napokkal, hal-kan, de bő fájdalommal bűgő vágyak. Varázsos tájak, buja színek, fekete ciprusok és pínecák a Campagna horizontján, bóbítás gyümölcsfák, torpanó kecskék, kéklő indiafügek a nápolyi vagy a palermói öbölben, varázsos campanileárnycok ibolyás toscanai estékben . . . Majd csendesen eltemetem ezeket a vágyakat. Hosszú menetben viszik a kis kopár, fekete koporsókat, és én csuklott fejjel kullogok utánuk. A szél összezilálja hajamat, édes rozmaringillat tápáskodik fel a kövek közül. Hát sohasem szabadulok ettől a temetőtől?

Várnak-e valahol engem? A Sole miót dúdoló könnyes, reszketős hangon . . . Ó, ha menekülni tudnék ettől a temetőharangtól, ettől az esős estétől, ettől a sok rideg koporsótól, melyekre még egy hervadt rózsa sem hull! Ha imádkozni tudnék! Ha éjjel fel tudnék menni a sziklás szirtre, és onnan elszántan lehullani a tengerbe.

Tegnap, mikor kis hajónkat úgy dobálta a vihar, mint árva dióhéjat, fáradt, ájult közöny fonnyasztotta el tagjainkat a kis vörös szalonban. Olyan mindegy volt minden. Alámerülünk? Nem tépem fel az ajtót, és nem rohanok a fedélzetre. A víz majd bejön ide is, és a halaknak nem kell választ adni, ha emberi dolgokról érdeklődnek. Mert ez az ő részükről üres udvariasság. Végül mindenképpen be-leharapnak az ajkunkba.

Tegnap, abban az éremlyítő hágyadtságban, abban a béna közönyben nem volt fontos az élet, de ma fáj, hogy hullnak a vágyak,

a napok, az emberek, az alkonyatok a Marjan mögött. Ma, mikor csendes, fénytelen esőszálak lógnak a végtelen szürkeségben, ma apró, nyöszörgő hangulatokat babusgatok a Sole mio dallamánál. Régen olvasott francia sorok jutnak eszembe. I.e kell írnom őket, pedig azt se tudom, hogy helyesen idézek-e? La Vie danse avec la Mort. Elles melent leurs fleurs, liurs pas, leurs cheveux, et l'unique sagesse c'est de le savoir . . . Az Élet a Halállal táncol . . .

És valahol Szecsuanban vagy Vu-csangban a sárga mosolyú, mandulaszemű emberek tízezreiből eltáncol a piros élet. Valahol tiszta, fényes laboratóriumokban bombákba zárják a halált, a holnap nagyszerű, hatalmas halálát, amely milliók szívét fogja egy vagy legfeljebb két perc alatt megállítani. A Sole mio lefagy az ajkamról. Ezek az árnyak olyan rettenetesek, mint a börtön vastag rácsának árnyai, ha a nap a zárkába süt . . . milyen kevés fény hull be életembe, lelkembe és Diocletianus falai közé! De hát fontosak ezek a lelkemre hulló rácskeresztek, fontosak-e ezek a kis koporsók, ezek a kis, árva váglyhalálok, ezek a rózsátlan, daltalan temetések? Fontos-e mindez, mikor olyan nagyszerű, gigászi griffek suhognak, húznak a Mában, a Holnapban, a földön és a levegőben?

Mégis én hűségesen kikísérem kis koporsóimat a ciprusok árnyékába. Egyedül és gyalogosan megyek a nyirkos, vakondokszőnű estében, mint elkésett vándor, aki most merül el a boruló este puha, párács peremén..

(Szplii)

A VÍZ ÖRÖKKÉ ÉL

*Aimons donc, aimons donc! de l'heure fugitive
Hâtons-nous, jonissons!
L'homme n'a point de port, le temps n'a point de rive;
Il coule, et nous passons!
Lamartine: Le lac*

Hát soha sincsen megállás? Éjjel kinyitom az ablakom, és a víz liheg, siet, zsuborog, mint gigászi gyárüzem. Soha sincs éjjel, pihenő, vasárnap, húsvét ebben a lihegős munkában? És századok alatt érdes sziklák simulnak lágy, bársonyos padokká, a merengő, tiszta víz-

tükrök évezredek nyargaló felhőit őrzik. De a sima, smaragdos arcok mögött örök a mozgás, az élet, a sietés a zuhogó ár felé.

Csillagok keresik szemük fényét . . . Minden alszik. A fenyők fűszeresen szuszognak, a pelyhedző hársak és gyertyánfák forró csókú nyárról álmodoznak a hűvös éjjelben. A csónakok szinte kinyúlnak a vízben, mint öreg, mélyen horkoló kuvaszok, a korlátok, hidak fekete kontúrjai ellágyulnak, mert tudják, hogy senki sem megy át a vízben. Minden alszik, csak a víz él, liheg, zuhog, sikolt, zsuborog. Éjjelek múlnak, tavaszok múlnak, évek múlnak, századok múlnak, és a víz sohasem fárad el.

Hideg az éjszaka, hideg a csókja, vagy csupán a homlokom forró? Megtorpanok ez előtt az örök zsuborgás előtt. Milyen kurta vérrünk surranó élete, szfvünk szapora munkája, egysejtjeink apály-dagályos játéka! És csókjaink, elszédüléseink, terveink, harcaink, eszményeink milyen rebbenő semmiségek, mikor a víz folyton, pihenés nélkül, évezredekken keresztül siet, csobban, sikolt, sistereg. Olyan kicsi vagyok, és olyan kicsi mindenki e mellett a végtelen élet mellett. Győz-e Indiában a Nagy Lélek és a non-violence? Valóra válik-e Páneurópa vagy elpusztítjuk egymást? Valóra válik-e a béke és új világot teremt-e Oroszország? Mi lesz Mussolinivel és a Lipari-szigetek rabjaival? . . . A víz nem áll meg.

Kilopódzom a szállodából, és lemegyek a Kozjak partjára. Gonosz szándékok settenkednek lelkem zugában, mint merénylőnek, aki a levegőbe szeretné röpíteni a gyárat. Közelebb szeretnék jutni ezekhez a kifogyhatatlan energiákhoz, ezekhez a végtelen zúgó, sistergő hatalmakhoz. Hátha egy drótszálat kell csak elvágni, egy csavart megállítani, és megáll a gigászi gépezet? Hátha egy tóvel át lehetne szűrni azt a szfvet, amely ezt az örök életet táplálja?

Ott járok már a parton, fekete árnyékok hullanak a smaragdtükörre. Egy csónak hívogat, mint lustán heverő hetéra. Beugrom, és leülök az orrára, hogy közelebb jussak az örökkön élő vízhez. Bele nézek a hideg, setét smaragdba. Vastag, haragos gyűrűk szaladnak tova a csónak körül, majd lassan megbékülnek, elsimulnak, mint redők a haragos homokon. Nem merek moccanni, nehogy megtörjem a sima arcú tükröt. A víz zúgása egyre közelebb jön, mindent betölt, akárcsak bűgő orgona a dómban. A víztükörben millió csillag csillog. Felnézek a mélységes, végtelen égre, és újabb rettenet száll szfvemre: ó, végtelenség! Pascal rettenete talál most otthonra bensőmben:

le silence éternel de ces espaces infinis, ni effaie. Megrémít ezeknek a végtelen távolságoknak örök csendje. És a víz fáradhatatlanul él, rohan, zsuborog.

Minden alszik. Ó, milyen kicsik vagyunk időben, térben, erőben! Milyen végtelenül törpék! De ugyebár holnap, ha felébredünk, alázatosak leszünk, mint fáradt kankalinok, és nem bántjuk többé egymást. Nem építünk alattomos tengeralattjárókat, nem készítünk gázbombákat, nem verünk béklyót a szabadságra, nem szúrunk töviseket egymás lelkébe. Ugye holnap kinyílik a horizont, leomlanak a falak, a gátak, a béklyók, és a vizek örök zsuborgása összeterel bennünket, mint vihar a nyáját.

– Testvér, add a kezed, az élet eliramlik, a tiszavirág belehull a rohanó vízbe . . .

(Plitvicei-tavak)